

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego

Gorzów Wlkp., kwiecień 2015 r.

Spis treści

Słowniczek.....	4
Wstęp.....	5
1. Podstawa prawna Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.....	6
2. Spójność z krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi oraz planistycznymi.....	7
2.1. Spójność z założeniami i dokumentami unijnymi.....	8
2.2. Spójność z dokumentami krajowymi.....	11
2.3. Spójność z dokumentami regionalnymi.....	16
2.4. Spójność z dokumentami lokalnymi.....	17
3. Obszar wsparcia Strategii ZIT MOF GW.....	18
4. Syntetyczna diagnoza obszaru wsparcia.....	24
4.1. Potencjał demograficzny i społeczny.....	25
4.2. Potencjał infrastrukturalno-gospodarczy.....	48
4.3. Potencjał kulturalny i aktywność społeczna.....	81
4.4. Potencjał przyrodniczo-środowiskowy.....	86
4.5. Potencjał administracyjno-instytucjonalny.....	93
4.6. Podsumowanie badań warsztatowych.....	94
4.7. Główne problemy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. wynikające z diagnozy.....	98
5. Wymiar terytorialny wsparcia.....	101
6. Cele rozwojowe w ramach realizacji ZIT.....	107
7. Priorytety.....	109
<u>Oś priorytetowa - Gospodarka i innowacje</u>	109
Priorytet inwestycyjny (3a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwanie gospodarczego wykorzystania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości.....	110
Priorytet inwestycyjny (3b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia.....	112
<u>Oś priorytetowa - Gospodarka niskoemisyjna</u>	113
Priorytet inwestycyjny (4c) wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, w sektorze mieszkaniowym.....	114
Priorytet inwestycyjny (4e) promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.....	116
<u>Oś priorytetowa - Środowisko i kultura</u>	119
Priorytet inwestycyjny (6c) zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.....	119
<u>Oś priorytetowa – Transport</u>	121
Priorytet inwestycyjny (7b) zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi.....	121

<u>Oś priorytetowa - Nowoczesna edukacja</u>	123
Priorytet inwestycyjny (10i) ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia.....	124
Priorytet inwestycyjny (10iv) lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmocnianie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami.....	126
<u>Oś priorytetowa - Infrastruktura społeczna</u>	129
Priorytet inwestycyjny (9b) wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich.....	130
Priorytet inwestycyjny (10a) inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.....	131
8. Zasady i tryby wyboru projektów. Lista przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w formule ZIT	133
8.1. Opis podstawowych procedur zarządzania ZIT MOF GW	133
8.1.1. Procedura przygotowania i zatwierdzania Strategii ZIT MOF GW.....	133
8.1.2. Procedura przygotowania propozycji kryteriów wyboru operacji w ramach ZIT MOF GW.....	134
8.1.3. Procedura wyboru projektów w ZIT MOF GW.....	134
8.1.4. Procedura zatwierdzania sprawozdania z wdrażania Strategii ZIT MOF GW.....	136
8.2. Lista projektów strategicznych ZIT MOF GW	137
8.2.1. Opis projektów strategicznych ZIT MOF GW.	137
9. Projekty komplementarne do działań realizowanych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	139
9.1. Projekty komplementarne do ZIT, których realizację planuje się z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 w ramach zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.	139
9.2. Opis projektów komplementarnych do ZIT, realizowanych z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.	141
9.3. Pozostałe projekty komplementarne do projektów realizowanych z Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.	146
10. Instrumenty finansowe	147
11. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	147
12. Plan finansowy	148
13. System wdrażania ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego	150
14. Uspołecznienie Strategii ZIT MOF GW	152
Spis rycin	156
Spis tabel	157

Słowniczek

1. **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)** – poprzez Zintegrowane Inwestycje Terytorialne rozumie się instrument, za pomocą którego realizowane będą strategie terytorialne, dotyczące zintegrowanych działań na rzecz rozwoju obszarów miejskich.
2. **Związek ZIT** – pod pojęciem tym rozumie się zinstytucjonalizowaną formę partnerstwa wyrażającą chęć współpracy Stron porozumienia, służącej realizacji wspólnych działań w ramach ZIT. Zgodnie z nazewnictwem wprowadzonym w dokumencie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (wcześniej Ministerstwo Rozwoju Regionalnego) pn.: „Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce”, terminu tego używa się niezależnie od przyjętej formuły prawnej partnerstwa. Pojęcia tego nie należy utożsamiać z pojęciem związku komunalnego (międzygminnego) określonego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2013r., poz. 594 ze zm.). Związek ZIT pełni funkcję Instytucji Pośredniczącej ZIT (IP ZIT).
3. **Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wielkopolskiego (MOF GW)** – pod pojęciem tym rozumie się obszar obejmujący miasto Gorzów Wlkp. oraz gminy Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok, określony w dokumencie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (wcześniej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego) pn.: „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” z lutego 2013 r.
4. **IZ RPO Lubuskie 2020** - Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Lubuskie 2020.
5. **Strategia Rozwoju MOF GW** – pod pojęciem tym rozumie się dokument strategiczny wskazywany m.in. w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”. Określa on cele i sposoby realizacji działań gmin MOF GW dla osiągnięcia ich strategicznych celów rozwoju.
6. **Strategia ZIT MOF GW** – jest to dokument określający cele, zadania i środki realizacji. Zawiera on zarówno część diagnostyczną – strategiczną, jak i elementy operacyjno – wdrożeniowe, m.in. w postaci projektów do realizacji. Dokument ten pełni częściowo rolę planu działań, wskazuje wysokość środków finansowych przeznaczonych na wsparcie określonych obszarów.
Ponadto Strategia ZIT definiuje przedsięwzięcia komplementarne do działań realizowanych w ramach ZIT, możliwych do realizacji z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Wstęp

ZIT to narzędzie, w nowej perspektywie finansowej UE, które ma generować impulsy do współpracy i partnerstwa samorządów w ramach wspólnych przedsięwzięć łączących działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. ZIT zgodnie z koncepcją Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju stanowić ma odejście od sztywnych granic administracyjnych JST i zwiększyć możliwości oddziaływania projektów unijnych.

Zgodnie z założeniami „Umowy Partnerstwa”, ZIT skierowane mają być do miejskich obszarów funkcjonalnych. Fakt ten wynika z silniejszego w obecnym programowaniu ukierunkowania na rozwój obszarów miejskich na szczeblu strategicznym.

Podstawowe cele ZIT koncentrują się na sprzyjaniu rozwoju współpracy i integracji w obszarach funkcjonalnych największych polskich miast, na realizacji zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz na zwiększeniu roli MOF w zarządzaniu programami operacyjnymi.

Podstawowe kierunki interwencji determinują kategorie przedsięwzięć mogących być realizowanych w nowej formule. Są to przede wszystkim działania mające na celu: rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny, przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych obszarów MOF, poprawę stanu środowiska przyrodniczego, wspieranie efektywności energetycznej, wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych budujących międzynarodowy charakter i ponadregionalną rangę MOF, poprawę dostępu i jakości usług publicznych w całym MOF oraz wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji.

Przedkładany dokument zgodnie z zapisami art. 7 Rozporządzenia o EFRR pełni funkcję strategii „określającej zintegrowane działania służące rozwiązywaniu problemów gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych, demograficznych i społecznych, które mają wpływ na obszary miejskie”¹

Zapisy Strategii ZIT MOF GW wynikają z przyjętej przez Związek ZIT Strategii Rozwoju MOF GW i są jej swego rodzaju dokumentem wykonawczym.

Niniejszy dokument zawiera kilka głównych elementów podejmujących zarówno tematykę formalno-prawną jak i diagnostyczno-analityczną.

W rozdziale 1 przedstawiono podstawy prawne, z których wynika nowy instrument ZIT. Rozdział 2 zawiera opis spójności dokumentu z opracowaniami strategicznymi i planistycznymi szczebla unijnego, krajowego, regionalnego i lokalnego. W rozdziale 3 i 4 zamieszczono opis obszaru tworzącego MOF GW wraz jego syntetyczną diagnozą

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. (Dz. U. UE nr L 347/289)

w obszarze pięciu potencjałów (demograficznego i społecznego; infrastrukturalno-gospodarczego; kultury i aktywności społecznej; przyrodniczo-środowiskowego oraz administracyjno-instytucjonalnego). W części tej zawarte zostało również podsumowanie spotkań warsztatowych z mieszkańcami MOF GW.

Kolejne części dokumentu (rozdział 5, 6, 7) zawierają zasadniczą część opracowania, tj. określają terytorialny wymiar wsparcia oraz określają podstawowe cele i priorytety przewidziane do realizacji w latach 2014 – 2020 w ramach nowego instrumentu, jakim są ZIT. Zgodnie z założeniami realizacji głównych kierunków ZIT zaproponowano sześć osi priorytetowych oraz w sumie dziesięć priorytetów inwestycyjnych.

W rozdziale 8 i 9 przedstawiono zasady zarządzania ZIT MOF GW, opisano zasady wyboru projektów w ramach ZIT oraz przedstawiono listę projektów strategicznych wraz z ich opisem, a także listę projektów komplementarnych mogących być zrealizowanych poza formułą ZIT.

Instrumenty finansowe do realizacji ZIT MOF GW zawarte zostały w rozdziale 10. Ostatnie rozdziały obejmują opis procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (11), przedstawiają plan finansowy (12), opisują system wdrażania ZIT MOF GW (13) oraz przedstawiają proces uspołecznienia strategii (14).

1.Podstawa prawna Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

ZIT to zupełnie nowy sposób współpracy samorządów. Miasta i otaczające je gminy oraz władze województw wspólnie ustalą cele do osiągnięcia i wskażą inwestycje do zrealizowania.

ZIT w pierwszym rzędzie zostanie wykorzystany dla wsparcia obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich. Podejście takie realizuje jeden z celów nowej polityki regionalnej do roku 2020, określonej w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020”, tj. wzmocnienie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich oraz integracja ich obszarów funkcjonalnych.

Fundusze na wdrażanie ich na terenie miast wojewódzkich i na obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie pochodzą z tzw. rezerwy programowej (kwota wydzielona na etapie programowania z przeznaczonych dla Polski funduszy) oraz z podstawowej alokacji RPO. Dodatkowo, istnieje możliwość, aby projekty wynikające ze Strategii ZIT (projekty komplementarne do projektów realizowanych w formule ZIT w RPO), otrzymały preferencje w procesie wyboru projektów w ramach programów krajowych, głównie Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Biorąc pod uwagę fakt, że instrument opiera się na współpracy jednostek administracji samorządowej, jego wdrożenie będzie wymagało powołania struktury, która będzie zarządzała / wdrażała. Polskie prawo zakłada kilka form współpracy samorządów, które można wykorzystać w tym celu.

Gminy wchodzące w skład MOF GW, w dniu 18 grudnia 2013r. zawiązały partnerstwo, w formie porozumienia międzygminnego, w celu realizacji ZIT.

ZIT MOF GW realizowane będzie zgodnie z:

- Artykułem 33 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006
- Art. 74 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2013r., poz. 594 ze zm.)
- Porozumieniem podpisanym w dniu 18 grudnia 2013 r. dotyczącym wspólnej realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp., zawartym na podstawie upoważnienia Rady Miasta Gorzowa Wlkp. oraz Rad Gmin: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok.

Podstawą prawną realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. jest uchwała Komitetu Sterującego w sprawie przyjęcia Strategii ZIT², powołanego na podstawie ww. Porozumienia.

2.Spójność z krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi oraz planistycznymi.

W zintegrowanym podejściu terytorialnym uwzględnia się wymiar miejski krajowej polityki spójności. Odbywa się to na poziomie dokumentów planistycznych, strategicznych i operacyjnych poprzez uwzględnienie obszarów miejskich w ramach przygotowywania / aktualizacji strategicznych dokumentów krajowych (m.in. Strategii Rozwoju Kraju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju i regionalnych (m.in. Strategie Rozwoju Województw, Plany Zagospodarowania Przestrzennego Województw). Następnie, polega to na przełożeniu wynikającego z tych

² Źródło – Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa. lipiec 2013 r.

Strategii wsparcia dla obszarów miejskich, tj. dla wybranych Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI), na poziom dokumentów operacyjnych i implementacyjnych (krajowe, ponadregionalne i regionalne programy operacyjne oraz inne dokumenty precyzujące sposób ich wdrażania np. plany działań, programy działań)³.

2.1. Spójność z założeniami i dokumentami unijnymi.

Strategia Europa 2020.

Tab. 1. Spójność Strategii ZIT MOF GW z priorytetami Strategii Europa 2020.

Osie priorytetowe Strategia ZIT MOF GW	Priorytety inwestycyjne Strategia ZIT MOF GW	Obszar spójności	Priorytety i Cele Strategii Europa 2020
Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	9b	wsparcie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności oraz obszarów wiejskich;	1. Zatrudnienie. (Cel: osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 na poziomie 75%)
Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna/Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	10a, 10i, 10iv	wsparcie edukacji i kształcenia przez całe życie, podnoszenie kwalifikacji;	
Oś Priorytetowa - Gospodarka i Innowacje	3a, 3b	wspieranie przedsiębiorczości;	
Oś Priorytetowa - Transport	7b	wspieranie i podnoszenie jakości mobilności społeczeństwa w regionie;	
Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna/Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	10a, 10i, 10iv	wsparcie edukacji i kształcenia przez całe życie, podnoszenie kwalifikacji;	2. Badania i rozwój. (Cel: przeznaczenie 3% PKB Unii Europejskiej)
Oś Priorytetowa - Gospodarka i Innowacje	3a, 3b	wspieranie przedsiębiorczości;	
Oś Priorytetowa - Gospodarka Niskoemisyjna	4c, 4e	promocja i wsparcie efektywności energetycznej oraz strategii niskoemisyjnych;	3. Zmiany klimatu i zrównoważone wykorzystanie energii. (Cel: zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w stosunku do 1990r. lub nawet o 30%, jeśli warunki będą sprzyjające)
Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna/Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	10i, 10iv, 10a	wsparcie edukacji i kształcenia przez całe życie, podnoszenie kwalifikacji;	4. Edukacja. (Cel: ograniczenie liczby uczniów przedwcześnie kończących edukację do poziomu poniżej 10% oraz co najmniej 40% osób w wieku 30-34 z wykształceniem wyższym)

³ Zasady uwzględniania wymiaru miejskiego polityki spójności UE, w tym realizacja Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013, s.7.

Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna/Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	10i,10iv, 10a	wsparcie edukacji i kształcenia przez całe życie, podnoszenie kwalifikacji;	5. Walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. (Cel: zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem o co najmniej 20 mln)
Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	9b	wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej obszarów wykluczonych	

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.

Tab. 2. Spójność osi priorytetowych Strategii ZIT MOF GW z celami tematycznymi Rozporządzenia Ogólnego Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.⁴

Nr Celu tematycznego Rozporządzenia Ogólnego	Nazwa celu	Osie priorytetowe Strategii ZIT
3	Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR);	Gospodarka i innowacje
4	Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach;	Gospodarka niskoemisyjna
7	Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej;	Transport
9	Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją;	Infrastruktura społeczna Nowoczesna edukacja Środowisko i kultura
10	Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie;	Infrastruktura społeczna, Nowoczesna edukacja

Źródło: opracowanie własne.

Instrumenty finansowe Unii Europejskiej

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Tab. 3. Spójność osi priorytetowych oraz priorytetów inwestycyjnych Strategii ZIT MOF GW z priorytetami inwestycyjnymi Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Oś priorytetowa/Priorytet inwestycyjny Strategii ZIT MOF GW	Priorytety inwestycyjne EFRR dedykowane specjalnie dla rozwoju obszarów miejskich ⁵ :
<p>Oś priorytetowa: Gospodarka niskoemisyjna</p> <p>PI: 4c wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, w sektorze mieszkaniowym</p> <p>PI: 4e promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej</p>	<p>(4)(e) promowanie strategii niskoemisyjnych dla różnego typu obszarów w szczególności dla obszarów miejskich, włączając promocję zrównoważonej mobilności miejskiej oraz podejmowanie odpowiednich działań przeciwdziałania i dostosowania do zmian klimatu,</p> <p>(6)(e) działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, rekultywację terenów przemysłowych i redukcję zanieczyszczeń</p>

⁴ https://www.mir.gov.pl/fundusze/Fundusze_Europejskie_2014_2020/Documents/Rozporzadzenie_PE_ogolne_2014_2020.pdf

⁵ „Zasady uwzględniania wymiaru ...”, s. 5

mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu	powietrza,
<p>Oś priorytetowa: Środowisko i kultura</p> <p>PI: 6c zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</p> <p>Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna</p> <p>PI: 9b wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich</p> <p>PI: 10a inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej</p>	<p>(9)(b) wsparcie rewitalizacji infrastrukturalnej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich.</p>

Źródło: opracowanie własne

Fundusz Spójności

Tab. 4. Spójność osi priorytetowych oraz priorytetów inwestycyjnych Strategii ZIT MOF GW z priorytetami inwestycyjnymi Funduszu Spójności (FS).

Oś priorytetowa/Priorytet inwestycyjny Strategii ZIT MOF GW	Priorytety inwestycyjne FS dedykowane specjalnie dla rozwoju obszarów miejskich⁶
<p>Oś priorytetowa: Gospodarka niskoemisyjna</p> <p>PI: 4c wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, w sektorze mieszkaniowym</p> <p>PI: 4e promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu</p>	<p>(4)(v) promowanie strategii niskoemisyjnych dla różnego typu obszarów w szczególności dla obszarów miejskich, włączając promocję zrównoważonej mobilności miejskiej oraz podejmowanie odpowiednich działań przeciwdziałania i dostosowania do zmian klimatu,</p> <p>(6)(iv) działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, rekułtywację terenów przemysłowych i redukcję zanieczyszczeń powietrza</p> <p>(7)(ii) rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu miejskiego oraz promowanie mobilności miejskiej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, włączając transport rzeczny, morski, porty i połączenia multimodalne</p>

Źródło: opracowanie własne

Europejski Funduszu Społeczny (EFS)

W ramach EFS nie wyodrębniono priorytetów inwestycyjnych, specjalnie dedykowanych rozwojowi obszarów miejskich⁷. Projekty wspierane przez EFS są przeznaczone dla różnych grup docelowych, zatem różnią się właściwościami i celami - są przede wszystkim inwestycją

⁶ *Ibidem*, str. 6

⁷ *Ibidem*, str. 6

w kapitał ludzki. Projekty te powinny być także komplementarne w swojej interwencji w stosunku do działań podejmowanych i współfinansowanych w stosunku do EFRR oraz FS. W obrębie Strategii ZIT MOF GW przewiduje się spójne wsparcie z założeniami EFS w Osi priorytetowej Nowoczesna edukacja.

W obrębie tych założeń, przewiduje się poprawę dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie jakości edukacji oraz dostępu do niej. Realizowane są dzięki temu założenia EFS, związane z wyrównywaniem szans edukacyjnych, wzrostem poziomu zatrudnienia, kształcenia przez całe życie i dostępu do europejskiego rynku pracy.

2.2. Spójność z dokumentami krajowymi.

Umowa Partnerstwa

Tab. 5. Spójność Strategii ZIT MOF GW z założeniami Umowy Partnerstwa⁸.

Priorytety inwestycyjne Strategii ZIT MOF GW	Osie priorytetowe Strategii ZIT MOF GW	Obszar spójności	Osie priorytetowe Umowy Partnerstwa	Cele szczegółowe Umowy Partnerstwa
3a, 3b	Oś Priorytetowa - Gospodarka i Innowacje	promocja przedsiębiorczości, nowe modele biznesowe;	Otoczenie sprzyjające przedsiębiorczości i innowacjom.	Podnoszenie jakości i umiędzynarodowienie badań oraz wzrost wykorzystania ich wyników w gospodarce.
10i, 10iv	Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	poprawa jakości edukacji, poprawa dostępu do edukacji;		
10a	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna			
3a, 3b	Oś Priorytetowa - Gospodarka i Innowacje	promocja przedsiębiorczości, nowe modele biznesowe		Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw
10i, 10iv	Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	inwestycje w edukację/wspieranie i promocja edukacji;	Spójność społeczna i aktywność zawodowa	Lepsze kompetencje kadr gospodarki
10a	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	inwestycje w edukację, promocja edukacji;		
9b, 10a	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	inwestycje w edukację, promocja edukacji;		
4c, 4e	Oś Priorytetowa - Gospodarka Niskoemisyjna	działania ekologiczne, wspieranie działań niskoemisyjnych;	Środowisko i efektywne gospodarowanie odpadami/nowoczesna infrastruktura sieciowa.	Zmniejszenie emisyjności gospodarki.

⁸ Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 stycznia 2014 r. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

9b	Oś Priorytetowa – Infrastruktura społeczna	Wspieranie rewitalizacji fizycznej, zrównowazony rozwój;	Środowisko i efektywne gospodarowanie zasobami.	Poprawa zdolności adaptacji do zmian klimatu oraz rozwój systemów zarządzania zagrożeniami.
9b	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;	Infrastruktura sieciowa na rzecz wzrostu i zatrudnienia.	Poprawa jakości i funkcjonowania oferty systemu transportowego oraz zwiększenie transportowej dostępności kraju w układzie europejskim.
4c,4e	Oś Priorytetowa - Gospodarka Niskoemisyjna	działania ekologiczne, wspieranie działań niskoemisyjnych;		Zwiększenie stabilności dostaw energii elektrycznej i gazu ziemnego.
9b 10a 10i,10iv	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna Oś Priorytetowa - Nowoczesna Edukacja	wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich; inwestycje w edukację, promocja edukacji; inwestycje w edukację/wspieranie i promocja edukacji;	Spójność społeczna i aktywność zawodowa.	Wzrost szans na zatrudnienie dla osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
9b,10a	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	inwestycje w edukację, promocja edukacji/ wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;		Ograniczenie ryzyka wykluczenia społecznego spowodowanego dysproporcjami w dostępie do usług.
9b	Oś Priorytetowa - Infrastruktura Społeczna	wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;		Włączenie społeczności zamieszkałych obszary peryferyjne i zdegradowane.
3a, 3b	Oś Priorytetowa - Gospodarka i Innowacje	wspieranie przedsiębiorczości poprzez wsparcie innowacyjności, wdrażanie nowych modeli biznesowych.	Otoczenie sprzyjające przedsiębiorcom i innowacjom.	Zwiększenie zastosowania TIK w gospodarce i społeczeństwie

Źródło: opracowanie własne

Polska 2030. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju⁹.

Tab. 6. Obszary strategiczne Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju i ich spójność ze Strategią ZIT MOF GW.

Oś priorytetowa oraz Priorytety inwestycyjne Strategii ZIT MOF GW	Obszary strategiczne DSRK
Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje PI 3a i 3b Nowoczesna Edukacja PI 10i i 10iv Infrastruktura Społeczna PI 10a	Obszar konkurencyjności i innowacyjności gospodarki
Oś priorytetowa: Transport, PI 7b Gospodarka niskoemisyjna, PI 4e Środowisko i Kultura, 6c Infrastruktura Społeczna, PI 9b	Obszar równoważenia potencjału rozwojowego regionów

Źródło: opracowanie własne.

Strategia Rozwoju Kraju 2020¹⁰.

Tab. 7. Obszary strategiczne i cele Strategii Rozwoju Kraju 2020 i ich spójność ze Strategią ZIT MOF GW.

Obszar strategiczny wspierający Strategię Rozwoju Kraju 2020 wraz z celami	Osie priorytetowe ZIT
OBSZAR STRATEGICZNY II KONKURENCYJNA GOSPODARKA	
Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki.	Oś priorytetowa - Gospodarka i innowacje
Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego.	Oś priorytetowa - Nowoczesna edukacja, Infrastruktura społeczna
Cell.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej.	Oś priorytetowa - Nowoczesna edukacja, Infrastruktura społeczna
Cel II.6.2 Poprawa efektywności energetycznej.	Os priorytetowa - Gospodarka niskoemisyjna
Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu.	Os priorytetowa - Transport, Gospodarka niskoemisyjna
OBSZAR STRATEGICZNY III SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA I TERYTORIALNA	
Cel III.1. Integracja społeczna.	Oś priorytetowa - Nowoczesna edukacja, Infrastruktura społeczna
Cel III 3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.	Os priorytetowa - Transport, Środowisko i kultura, Gospodarka niskoemisyjna,

Źródło: opracowanie własne.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Tab. 8. Spójność Strategii ZIT MOF GW z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030).

Osie priorytetowe Strategii ZIT	Obszar spójności	Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
Innowacyjna gospodarka,	-wspieranie funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich, takich jak gospodarcze, badawczo-rozwojowe,	Cel 1 Podwyższenie konkurencyjności głównych

⁹ Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Warszawa, 11 stycznia 2013 r.

¹⁰ Warszawa, wrzesień 2012

Infrastruktura społeczna, Nowoczesna edukacja	edukacyjne, transportowe (na zewnątrz MOF); - wzmocnienie i eksponowanie funkcji symbolicznych ośrodków miejskich, w tym kulturowych oraz rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe, rozwój infrastruktury turystycznej;	ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
Środowisko i kultura Gospodarka niskoemisyjna	-poprawa dostępności transportowej w MOF (poprawa dróg oraz infrastruktury im towarzyszącej, rozwój multimodalnego transportu zbiorowego), działania ekologiczne, promocja gospodarcza;	
Transport	- podwyższenie jakości powiązań transportowych z głównymi, bardziej dynamicznymi węzłami sieci osadniczej;	Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
Gospodarka niskoemisyjna Infrastruktura społeczna	- zapewnienie spójności między miastem a obszarem je otaczającym (rozwijanie powiązań komunikacyjnych, sieci usług publicznych i kooperacji gospodarczej w obrębie MOF przy zachowaniu wartości charakterystycznych dla obszarów wiejskich związanych z walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi i kulturowymi oraz tkanką społeczności lokalnych); - restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast;	
Gospodarka niskoemisyjna, Transport	- poprawa dostępności wewnątrz obszarów funkcjonalnych z preferencją dla rozwoju transportu publicznego; - poprawa dostępności obszarów wiejskich; - poprawa wzajemnej dostępności głównych ośrodków miejskich; - poprawa dostępności rdzenia MOF GW z Berlinem; - utworzenie zintegrowanego multimodalnego systemu transportowego;	Cel 3 Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
Gospodarka niskoemisyjna, Infrastruktura społeczna	- rozwój infrastruktury wzmocniającej ład przestrzenny (z zakresu infrastruktury wodno-ściekowej, sieci energetycznych i ciepłowniczych, niskoemisyjne rozwiązania techniczne, podniesienie efektywności energetycznej obiektów); - odnowa obszarów zielonych.	Cel. 4 Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych w Polsce.

Źródło: opracowanie własne.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie 2010-2020¹¹

Tab. 9. Spójność Strategii ZIT MOF GW z celami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie 2010-2020 (KSRR).

Osie priorytetowe Strategii ZIT MOF GW	Cele polityki regionalnej do 2020r. (KSRR)
Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje Infrastruktura społeczna, Środowisko i kultura	Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów "konkurencyjność"
Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna, Środowisko i kultura	Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji na obszarach problemowych "spójność"
Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna, Gospodarka i innowacje, Nowoczesna edukacja, Środowisko i kultura	Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych, ukierunkowanych terytorialnie "sprawność"

Źródło: opracowanie własne.

¹¹ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego. Regiony, Miasta, Obszary wiejskie. 2010-2020. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

Projekt Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2020¹²

Tab. 10. Spójność Strategii ZIT MOF GW z celami Krajowej Polityki Miejskiej (projekt, marzec 2014r.) (KPM)

Osie priorytetowe Strategii ZIT MOF GW	Cele KPM (projekt, marzec 2013r.)
Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje Infrastruktura społeczna, Nowoczesna edukacja, Gospodarka niskoemisyjna, Środowisko i Kultura	Cel szczegółowy 1 Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia (MIASTO KONKURENCYJNE)
Oś priorytetowa: Infrastruktura Społeczna	Cel szczegółowy 3 Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich (MIASTO SPÓJNE)
Oś priorytetowa: Transport, Gospodarka niskoemisyjna	Cel szczegółowy 4 Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji (MIASTO ZWARTE I ZRÓWNOWAŻONE)

Źródło: opracowanie własne

Strategia Rozwoju Polski Zachodniej¹³

Tab. 11. Spójność Strategii ZIT MOF GW z celami Strategii Rozwoju Polski Zachodniej (SRPZ).

Osie priorytetowe Strategii ZIT MOF GW	Cele SRPZ
Oś priorytetowa: Transport	Cel 1 Integracja przestrzenna i funkcjonalna makroregionu
Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje	Cel 2: Budowa oferty gospodarczej makroregionu
Oś priorytetowa: Nowoczesna edukacja, Infrastruktura społeczna	Cel 3: Wzmacnianie potencjału naukowo - badawczego makroregionu

Źródło: opracowanie własne

Studium Integracji Przestrzennej Polskiej Części Pogranicza Polski i Niemiec¹⁴

Studium określa poziom integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec. W związku z tym, iż Gorzów Wlkp. i Zielona Góra są głównymi ośrodkami administracyjnymi, gospodarczymi, naukowymi i kulturalnymi dla centralnej części obszaru (województwo lubuskie) ich rolą jest stymulowanie wzrostu tej części obszaru i rozwijanie powiązań transgranicznych. Ośrodki te powinny mieć zapewnione odpowiednie powiązania z miastami metropolitalnymi na polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (Wrocław, Szczecin), jak i poza nim (Berlin, Poznań). Wzrostowi rangi metropolitalnej ośrodków służyć powinien rozwój potencjału badawczo-naukowego. Głównym celem kierunku rozwoju dla pogranicza jest poprawa spójności przestrzennej dla realizacji wyzwań integracyjnych w Unii Europejskiej a w szczególności:

- wypracowanie spójnej polityki przestrzennej polskiej części obszaru pogranicza Polski i Niemiec,
- wypracowanie innowacyjnych zasad współpracy międzyregionalnej w zakresie planowania przestrzennego,

¹² Projekt KPM stanowiący roboczy materiał do dyskusji z partnerami przed formalnymi konsultacjami międzyresortowymi i społecznymi, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, marzec 2014r.

¹³ Dokument przyjęty przez Radę Ministrów, kwiecień 2014r.

¹⁴ IPPON – grudzień 2012r.

- stworzenie instrumentów wspomagających formułowanie dokumentów planistycznych i programowych dla perspektywy finansowej UE w latach 2014 -2020.

Osie priorytetowe wskazane w Strategii ZIT MOF GW są w pełni zgodne z obszarem integracji Studium i wpisują się w jego cele. Priorytety inwestycyjne Strategii ZIT MOF GW, realizując założenia polityki spójności, akcentując działania sprzyjające zrównoważonemu rozwojowi w obrębie promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego, nowoczesnej edukacji czy gospodarki niskoemisyjnej, są zgodne z kierunkami działań Studium.

2.3.Spójność z dokumentami regionalnymi.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020¹⁵

Tab. 12. Spójność Strategii ZIT MOF GW z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020		Osie Priorytetowe Strategia ZIT MOF GW
Cele strategiczne	Cele operacyjne	
CEL STRATEGICZNY 1: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna.	Cel 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej. Cel 1.3 Podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy. Cel 1.4 Rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich. Cel 1.6 Udoskonalenie oraz rozbudowa infrastruktury energetycznej i ochrony środowiska. Cel 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa. Cel 1.8 Poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.	Gospodarka i innowacje Środowisko i kultura Gospodarka niskoemisyjna
CEL STRATEGICZNY 2: Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna.	Cel 2.1 Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury komunikacyjnej. Cel 2.2 Usprawnienie systemu transportu publicznego.	Transport Gospodarka niskoemisyjna
CEL STRATEGICZNY 3: Społeczna i terytorialna spójność regionu.	Cel 3.1 Wzrost dostępności i atrakcyjności kształcenia w placówkach edukacyjnych. Cel 3.3 Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej. Cel 3.4 Promocja włączenia zawodowego i społecznego. Cel 3.5 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.	Infrastruktura społeczna Nowoczesna edukacja
CEL STRATEGICZNY 4: Region efektywnie zarządzany.	Cel 4.2 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej. Cel 4.3 Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego. oraz kształtowanie tożsamości regionalnej Cel 4.4 Wzmocnienie integralności systemów zarządzania strategicznego i planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym. Cel 4.5 Podwyższenie sprawności działania administracji samorządowej i instytucji regionalnych.	Gospodarka i innowacje Nowoczesna edukacja

Źródło: opracowanie własne.

¹⁵ Załącznik do Uchwały nr XXXII/319/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 19 listopada 2012 r.

Regionalny Program Operacyjny Lubuskie 2020¹⁶

Tab. 13. Korelacja pomiędzy osiami priorytetowymi i priorytetami inwestycyjnymi RPO Lubuskie 2020, a osiami priorytetowymi i priorytetami inwestycyjnymi Strategii ZIT MOF GW.

Osie priorytetowe RPO Lubuskie 2020	Osie priorytetowe Strategii ZIT MOF GW
Oś Priorytetowa 1. Gospodarka i innowacje	Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje
Oś priorytetowa 2. Rozwój cyfrowy	-
Oś priorytetowa 3. Gospodarka niskoemisyjna	Oś priorytetowa: Gospodarka niskoemisyjna
Oś Priorytetowa 4. Środowisko i kultura	Oś priorytetowa: Środowisko i kultura
Oś Priorytetowa 5. Transport.	Oś priorytetowa: Transport
Oś Priorytetowa 6. Regionalny rynek pracy	-
Oś priorytetowa 7. Równowaga społeczna	-
Oś priorytetowa 8. Nowoczesna edukacja	Oś priorytetowa: Nowoczesna edukacja
Oś priorytetowa 9. Infrastruktura społeczna	Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Spójność z dokumentami lokalnymi.

Strategia Rozwoju MOF GW

Tab. 14. Spójność Strategii ZIT MOF GW z celami Strategii Rozwoju MOF GW:

Osie priorytetowe/ Priorytety inwestycyjne Strategii ZIT MOF GW	Cele strategiczne/Cel operacyjny Strategii MOF GW
	Cel strategiczny nr 1: Budowanie trwałej przewagi konkurencyjnej MOF
Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje, PI 3a oraz 3b	Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego (szczególnie przemysłowego) oraz publicznego na terenie MOF GW.
Oś priorytetowa: Nowoczesna edukacja, PI 10i, 10iv	Cel operacyjny 1.2. Rozwój kapitału ludzkiego poprzez inwestycje służące edukacji.
Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna, PI 10a, 9b	
Oś priorytetowa – Transport, PI 7b	Cel operacyjny 1.3 Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej MOF GW
	Cel Strategiczny nr 2 Zrównoważone kształtowanie podstawowych funkcji MOF GW
Oś priorytetowa: Gospodarka niskoemisyjna, PI 4e	Cel operacyjny 2.1. Integracja oraz wzmocnienie infrastruktury transportu MOF GW ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji zbiorowej.
Oś priorytetowa: Transport, PI 7b	
Oś priorytetowa: Gospodarka niskoemisyjna, PI 4c oraz 4e	Cel operacyjny 2.2 Rozwój infrastruktury wzmocniającej ład ekologiczny w MOF GW.
Oś priorytetowa: Środowisko i kultura, PI 6c	Cel operacyjny 2.3. Rewitalizacja zdegradowanych obiektów oraz przestrzeni publicznych na terenie MOF GW.
Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna, PI 9b, 10a	
Oś priorytetowa: Środowisko i kultura, PI 6c	Cel operacyjny 2.4. Zintegrowana polityka kształtowania

¹⁶ Regionalny Program Operacyjny Lubuskie 2020, styczeń 2015 – dokument przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego nr 9/103/15 z dnia 20 stycznia 2015r., a wcześniej przyjęty Decyzją Komisji Europejskiej nr C(2014)10024 z dnia 16 grudnia 2014r.

Oś priorytetowa: Infrastruktura społeczna, PI 9b	przestrzeni oraz infrastruktury wzmacniającej łąd funkcjonalny na terenie MOF GW.
Oś priorytetowa: Gospodarka i Innowacje, PI 3b Oś priorytetowa: Gospodarka i innowacje PI 3a	Cel operacyjny 2.5. Zintegrowane zarządzanie MOF GW

Źródło: opracowanie własne.

Strategie rozwoju gmin wchodzących w skład MOF GW.

Nowoprojektowana polityka spójności na lata 2014-2020 zakłada szerokie uwzględnienie w jej ramach wymiaru terytorialnego, co wynika bezpośrednio z zapisów Traktatu Lizbońskiego, który zrównał wymiar terytorialny z wymiarem gospodarczym i społecznym. Oznacza to odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych, na rzecz definiowania ich na podstawie potencjałów i barier rozwoju poszczególnych terytoriów. Zintegrowane podejście terytorialne stanowi również jedną z podstawowych zasad strategicznych dokumentów krajowych. Wymiar miejski dotyczy wszystkich typów ośrodków miejskich, a więc zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną w KPZK 2030, ośrodków wojewódzkich, regionalnych oraz lokalnych. Instrumenty oraz działania podejmowane wobec poszczególnych typów ośrodków, zgodnie z zasadą zintegrowanego podejścia terytorialnego, są różnicowane tak, aby uwzględnić specyficzne ich potrzeby, a także potencjał rozwojowy¹⁷. Założenia polityki spójności zostały w wymiarze subregionalnym uwzględnione również na poziomie następujących strategii:

1. „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010-2020”,
2. „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Bogdaniec”,
3. „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Deszczno”,
4. „Strategia Rozwoju Gminy Kłodawa”,
5. „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Santok”

Ww. dokumenty są spójne z zapisami „Strategii Rozwoju MOF GW”, która jest podstawą sformułowania „Strategii ZIT MOF GW”.

3.Obszar wsparcia Strategii ZIT MOF GW.

Na bazie przyjętej definicji miejskiego obszaru funkcjonalnego w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”, przyjęto uszczegółowioną definicję obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego, jako „spójnej pod względem przestrzennym strefy oddziaływania miasta, charakteryzującej się istnieniem powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, wyróżniającej się z otoczenia i upodabniającej się pod pewnymi względami do głównego miasta”. Definicja ta miała bezpośredni wpływ na wybór wskaźników i szczegółowych kryteriów. Przyjęto, że miejski obszar funkcjonalny stanowi rdzeń i strefa zewnętrzna, różniąc rdzeń jedno - i wielobiegunowe. Przyjęto,

¹⁷ „Zasady uwzględniania wymiaru miejskiego...”, s. 3

że rdzeniem jest każde miasto na prawach powiatu, graniczące z miastem - ośrodkiem wojewódzkim lub innym już zaliczonym miastem.

Kryteria delimitacji wypracowane przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju (MIR - wcześniej Ministerstwo Rozwoju Regionalnego) i przedstawione w niniejszym materiale są narzędziem, pozwalającym na zapewnienie porównywalności metodologicznej w skali całego kraju. Wspólne zasady i metodologia wyznaczania miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich (MOF OW) pozwala na prowadzenie transparentnej polityki, ukierunkowanej terytorialnie na każdym poziomie realizacji: krajowym, regionalnym i lokalnym. Wspólne zasady i kryteria będą zastosowane przy formułowaniu zasad prowadzenia polityki rozwoju dla każdego regionu. Ponadto ujednoczenie zasad delimitacji daje możliwość budowy systemu monitorowania zmian, zachodzących w przestrzeni i jest warunkiem budowania obiektywnej wiedzy.

Podstawowym dokumentem, stanowiącym podstawę delimitacji MOF OW oraz determinującym obszar wsparcia Strategii ZIT jest analiza MIR pt. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich”. Dokument ten określa:

Zasady delimitacji

Przyjęto następujące merytoryczne zasady delimitacji: administracyjne, topologiczne i spełnienia liczby minimalnych kryteriów.

Zasady administracyjne. Przyjęto, że rdzeniem jest miasto - stolica województwa oraz mające z nim wspólną granicę inne miasto na prawach powiatu (sytuacja ta dotyczy MOF Gdańska i Katowic), a także że granice MOF nie mogą przekraczać granic odpowiednich województw.

Zasady topologiczne. Przyjęto, że wyznaczony obszar MOF jest ciągly przestrzennie, tj. zawiera w sobie tylko gminy graniczące ze sobą oraz nie może zawierać w sobie gmin nie należących do MOF, a otoczonych ze wszystkich stron tego typu jednostkami. Zasada rozłączności polega na tym, że każda gmina może należeć tylko do jednego MOF.

Zasady spełnienia liczby minimalnych kryteriów w sensie technicznym polegały najpierw na wyborze gmin spełniających zadane kryteria, a następnie obliczeniu, ile tych kryteriów na ogólną liczbę analizowanych siedmiu jest spełnionych. Warunkiem zaliczenia do MOF było spełnienie przez gminę 6 z 7 ustalonych minimalnych kryteriów.

Wskaźniki - Przyjęto 7 wskaźników, w trzech grupach:

I. Wskaźniki funkcjonalne

- F1 – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym powyżej 50 (2006);
- F2 – liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej 3 (2009);

II. Wskaźniki społeczno-gospodarcze

- S1 – udział pracujących w zawodach pozarolniczych jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2002);
- S2 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej) (2011);
- S3 – udział podmiotów gospodarczych w usługach wyższego rzędu (sekcje J-R), jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla rdzenia MOF (2011);

III. Wskaźniki morfologiczne

- M1 – gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 50% (2011);
- M2 – liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców w latach 2002-2011 w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 75%.

Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.

Przeprowadzone badania, według opisanych wyżej założeń, określiły poszczególne MOF OW. W wyniku tej delimitacji ukazano, że MOF GW składa się z 5 gmin (rdzeń Gorzów Wlkp. oraz gminy zewnętrzne: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Santok).

W poniższej tabeli zostały przedstawione wyniki poszczególnych gmin, które weszły w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego. Należy zwrócić uwagę, iż gmina Santok nie osiągnęła minimalnej wartości wskaźnika M1 gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 50%. Jednakże biorąc pod uwagę, iż wartość przedmiotowego wskaźnika wyniosła 49,3% oraz, iż gmina Santok uzyskała wartość wskaźnika F2 (liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej 3) na poziomie znacznie wyższym (15,36) niż określony poziom dopuszczalności wynoszący 3, postanowiono włączyć gminę Santok do MOF GW.

Tab. 15. Wykaz gmin wchodzących w skład MOF GW.

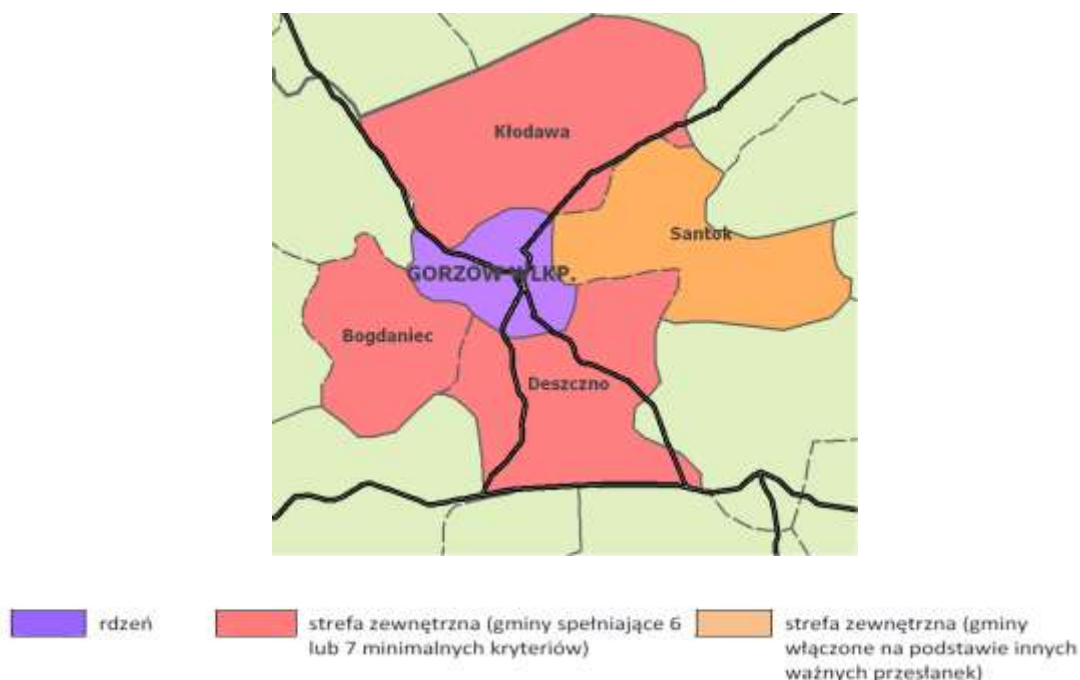
Główne miasto	Nazwa gminy	Typ		Powierzchnia (2011, km ²)	Liczba mieszkańców (2011)	Wartości wskaźników (spełnione minimalne kryteria oznaczono kolorem niebieskim)							L***
		A*	B**			F1	F2	S1w	S2w	S3r	M1w	M2w	
Gorzów Wlkp.	Gorzów Wlkp.	R	m	85,72	124 554	x	x	x	x	x	x	x	x
	Bogdaniec	SZ	w	111,73	7 084	56,7	8,6	75,5	96,3	55,7	54,6	106,0	7
	Deszczno	SZ	w	168,31	8 622	48,8	21,6	80,9	96,5	57,3	58,2	203,1	6
	Kłodawa	SZ	w	234,72	7 651	48,5	35,9	87,9	124,7	90,9	71,5	306,2	6
	Santok	SZ	w	169,39	7 945	46,5	15,4	94,5	86,7	65,7	49,3	103,1	5

Oznaczenia: * typ A – typ w obrębie obszaru funkcjonalnego (R – rdzeń, SZ – strefa zewnętrzna);

**typ B – typ administracyjny gminy (m – miejska, w – wiejska, mw – miejsko-wiejska);

***L – liczba spełnionych minimalnych kryteriów.

Źródło: Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Ryc. 1. Gminy wchodzące w skład MOF GW.

Źródło: Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Ekspertyza dotycząca delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

W ramach projektu: „Promocja zintegrowanego podejścia w polityce rozwoju poprzez budowę Strategii Rozwoju Miejskiego oraz Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego”, dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013, realizowanego wspólnie przez miasto Gorzów Wlkp. oraz gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok, została opracowana „Ekspertyza dotycząca delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego”.

Badania przeprowadzone na potrzeby opracowania były uzupełnieniem analizy dokonanej przez MIR w dokumencie pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” oraz badań przeprowadzonych przez dr hab. prof. PAN Przemysława Śleszyńskiego w opracowaniu pn. „Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw”. Jako powód konieczności uzupełnienia powyższych badań i dokumentów należy wymienić fakt użycia danych z lat odległych, jako podstawy zaprezentowanych wyników i późniejszych wniosków, które doprowadziły do wyznaczenia poszczególnych MOF OW, nie odzwierciedlających w sposób rzeczywisty bieżących uwarunkowań społeczno-gospodarczych.

Do badania nad określeniem MOF GW zostały zakwalifikowane gminy: Bledzew, Bogdaniec, Deszczno, Dobiegniew, Drezdenko, Górzycza, Kłodawa, Kostrzyn nad Odrą,

Krzeszyce, Lubiszyn, Lubniewice, Międzyrzecz, Ośno Lubuskie, Przytoczna, Pszczew, Santok, Skwierzyna, Słońsk, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Trzciel, Witnica oraz Zwierzyn.

Wskazane powyżej gminy są gminami województwa lubuskiego i wchodzi w skład Aglomeracji Gorzowskiej, powstałej na podstawie *Porozumienia o współpracy pomiędzy samorządami terytorialnymi Aglomeracji Gorzowskiej*, zawartego 22 września 2011 r.

W związku z przyjętym przez MIR dokumentem „Kryterium delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich”, który to określa MOF GW, składający się z 5 gmin (Gorzów Wlkp. – rdzeń, 4 gminy zewnętrzne: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Santok) oraz wskazaniem możliwości pewnej modyfikacji MOF z poziomu regionalnego, zostały wyłonione dodatkowe 4 kryteria, mogące pomóc w określeniu przedmiotowego obszaru dla Gorzowa Wlkp.

Na wstępie należy podkreślić, iż badania oraz wyznaczone do ich realizacji wskaźniki miały za zadanie uzupełnić wiedzę, dotyczącą powiązań pomiędzy gminami znajdującymi się w strefie oddziaływania Gorzowa Wlkp. jako rdzenia MOF, zawartą we wcześniej wspomnianym „Kryterium delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich”. W przedmiotowym opracowaniu, jako wskaźniki uzupełniające wyniki badań MIR zastosowano:

Wskaźnik 1: Dostępność komunikacyjna Gorzowa Wlkp.

Gminy spełniające minimalną wartość: Santok, Deszczno, Bogdaniec, Kłodawa, Skwierzyna, Lubiszyn, Witnica.

Wskaźnik 2: Uczniowie gimnazjów uczący się w Gorzowie Wlkp. (z pominięciem mieszkańców Gorzowa Wlkp.).

Gminy spełniające minimalną wartość: Deszczno, Kłodawa, Santok, Bogdaniec, Lubiszyn.

Wskaźnik nr 3: Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych uczący się w Gorzowie Wlkp. (z pominięciem mieszkańców Gorzowa Wlkp.).

Gminy spełniające minimalną wartość: Deszczno, Kłodawa, Santok, Bogdaniec, Lubiszyn, Witnica, Krzeszyce.

Wskaźnik 4: Uczestnictwo poszczególnych gmin Aglomeracji Gorzowskiej we wspólnych inicjatywach o zasięgu lokalnym, regionalnym, ponadregionalnym.

Gminy spełniające minimalną wartość: Santok, Kostrzyn nad Odrą, Witnica, Deszczno, Bogdaniec, Kłodawa, Lubiszyn.

Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych w ramach ekspertyzy, gminy Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok potwierdziły swój silny związek z Gorzowem Wlkp., określony w „Kryterium delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich”.

Ryc. 2. Gminy ujęte w badaniu „Ekspertyza dotycząca delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego”
Źródło: „Ekspertyza ...”

Autor „Ekspertyzy dotyczącej delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego” wskazuje, że MOF GW składający się z 8 gmin, winien zostać ujęty w nowo opracowywanym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego, który będzie uwzględniał zapisy „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” oraz „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020”. W wyniku badań rekomenduje się docelowe określenie MOF GW składającego się z rdzenia – Gorzów Wlkp. oraz gmin: Bogdaniec, Deszczno, Lubiszyn, Kłodawa, Kostrzyn nad Odrą, Santok oraz Witnica.

Mając jednak na uwadze stan zaawansowania prac związanych z delimitacją obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich prowadzonych przez MRR (obecnie MIR), w kontekście realizacji instrumentu finansowego, jakim są Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, a także poziom prac związanych z przyszłą perspektywą finansową Unii Europejskiej, autor „Ekspertyzy dotyczącej delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego” uważa, że należy

w chwili obecnej definiować Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp. jako 5 gmin (rdzeń Gorzów Wlkp. oraz Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok).

4. Syntetyczna diagnoza obszaru wsparcia.

Gorzów Wlkp. jest jedną z dwóch stolic województwa lubuskiego. W ośrodku tym od lat następuje przestrzenna koncentracja ludności i działalności gospodarczej, wzrasta intensywność osadnictwa, co uwidacznia się w obejmowaniu nowymi funkcjami (m.in. gospodarczymi, mieszkaniowymi) terenów gmin sąsiadujących. Miasto, rozbudowując własne funkcje metropolitalne, wykracza poza granice administracyjne na tereny sąsiadujących gmin wiejskich. Te nowe tereny stopniowo uzyskują coraz większy poziom urbanizacji, stając się realnymi obszarami funkcjonalnymi miasta. Procesy o podobnym charakterze obserwowane są w całym kraju już od bardzo dawna.

„Prowadzenie polityki wobec miejskich obszarów funkcjonalnych, a szczególnie wobec MOF OW, jest bardzo ważne dla polityki rozwoju, ponieważ przeciwdziała nierównościom w poziomie ich zagospodarowania, pozwala na trafniejsze definiowanie ich potencjałów rozwojowych oraz na kompleksowe rozwiązywanie konfliktów występujących na ich terenie”¹⁸. Określenie barier i potencjałów, a co za tym idzie czynników determinujących tempo i kierunki rozwoju społeczno – gospodarczego wymaga szerszego spojrzenia na pięć podstawowych sfer (kapitałów): demograficzną i społeczną, infrastrukturalno-gospodarczą, kulturalną i aktywności społecznej, przyrodniczo-środowiskową oraz administracyjno-institutionalną.

Ryc. 3. Położenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. na tle kraju
Źródło: www.maps.google.pl oraz www.gminy.pl

MOF GW, położony jest w Polsce zachodniej, w północnej części województwa lubuskiego (ryc. 3), nad rzeką Wartą, na styku dwóch krain geograficznych: Równiny

¹⁸ Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 4

Gorzowskiej oraz Kotliny Gorzowskiej. Zgodnie z podziałem funkcjonalnym zawartym w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” jest to najmniejszy pod względem całkowitej powierzchni i liczby ludności MOF OW. **Jednak z punktu widzenia obecnie wdrażanych oraz planowanych kierunków rozwoju istotny jest fakt strategicznego położenia względem głównych ośrodków rozwoju gospodarczego (Szczecina – 105 km, Berlina – 130 km, Poznań – 130 km) oraz na skrzyżowaniu kluczowych szlaków komunikacyjnych. Gorzów leży w korytarzu o nazwie Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy CETC-ROUTE65 (północ-południe), oraz znajduje się w strefie oddziaływania Paneuropejskiego Korytarza Transportowego II (wschód – zachód). **Jednocześnie obszar północnej części województwa lubuskiego, a tym samym teren MOF GW stanowi swoiste skrzyżowanie osi rozwojowych największych aglomeracji w tej części Europy: Berlin – Szczecin – Poznań**¹⁹.**

4.1. Potencjał demograficzny i społeczny.

Rdzeń MOF GW stanowi Gorzów Wlkp. - miasto na prawach powiatu, siedziba Wojewody Lubuskiego, administracji rządowej w województwie, licznych instytucji o charakterze regionalnym i ponadregionalnym, najliczniejsze pod względem mieszkańców oraz drugie największe pod względem powierzchni, miasto województwa lubuskiego. Całkowita łączna powierzchnia MOF GW wynosi 770km², co stanowi 5,5% całkowitej powierzchni województwa lubuskiego.

Potencjał demograficzny MOF GW to łącznie 156,5 tys. mieszkańców, co stanowi ponad 15% potencjału ludnościowego województwa.

Liczba mieszkańców poszczególnych gmin określa równocześnie ich rangę ludnościową, która dla poszczególnych jednostek terytorialnych przedstawia się następująco:

- miasta powyżej 100 tys. mieszkańców: Gorzów Wlkp. (ok. 125 tys. mieszkańców, co stanowi ok. 80% wszystkich mieszkańców MOF GW),
- gminy poniżej 10 tys. mieszkańców: Bogdaniec (7 tys.), Deszczno (8,9 tys.), Kłodawa (7,8 tys.) oraz Santok (8 tys.)

W rdzeniu MOF GW średnie zaludnienie w 2012r. wynosiło 1454 osoby na km². Średnia gęstość zaludnienia w danym terenie wynosi natomiast 330 osób na km².

Analiza potencjału ludnościowego rdzenia i gmin zewnętrznych obszaru funkcjonalnego wskazuje na wzrost atrakcyjności gmin ościennych względem Gorzowa Wlkp. (tab. 16). Najwięcej mieszkańców w ostatnim dziesięcioleciu zyskała gmina Kłodawa (wzrost o prawie 43%) oraz Deszczno (wzrost o ponad 24%).

¹⁹ Ciok S. „Uwarunkowania Rozwoju Przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa Polski z Republiką Federalną Niemiec, [w:] K. Saganowski, M. Zagrzejewska-Fiedorowicz, P. Żuber (red.), Ekspertyzy do koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2008-2033, Tom III, MRR, Warszawa, s. 295-358

Tab. 16. Ludność MOF GW w latach 2002 i 2012.

Gmina	rok 2002	rok 2012	Rok 2002 = 100%	Lubuskie = 100%
Bogdaniec	6 429	7 121	110,8%	0,7%
Deszczno	7 127	8 867	124,4%	0,9%
Kłodawa	5 521	7 879	142,7%	0,8%
Santok	7 327	8 019	109,4%	0,8%
Gorzów Wielkopolski	125 474	124 609	99,3%	12,2%
MOF GW	151 878	156 495	103,0%	15,4%
LUBUSKIE	1 008 196	1 023 317	101,5%	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

W latach 2002 – 2012 liczba ludności na terenie MOF GW zwiększyła się o 3%. W analogicznym okresie liczba ludności w województwie lubuskim wzrosła tylko o 1,5%.

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym zarówno w ośrodku centralnym, jak i w gminach ościennych jest utrzymujący się od wielu lat dodatni przyrost naturalny (tab. 17). Taki układ demograficzny stawia cały MOF GW w bardzo korzystnej sytuacji w kontekście obserwowanej w całym kraju tendencji spadkowej liczby urodzeń, a co za tym idzie spadku liczby mieszkańców.

Tab. 17. Przyrost naturalny w MOF GW w latach 2002-2012.

Gminy	przyrost naturalny na 1000 ludności										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bogdaniec	2,9	0,9	4,6	2,0	0,7	4,1	5,3	3,8	3,9	2,4	2,4
Deszczno	-0,6	1,3	1,8	1,6	4,9	1,4	4,0	6,2	5,4	0,1	4,5
Kłodawa	0,2	1,3	3,5	2,0	1,1	1,2	3,7	3,1	3,0	2,7	2,7
Santok	4,1	0,3	2,5	-0,5	2,5	2,9	5,8	2,0	3,1	1,8	1,6
Gorzów Wlkp.	0,5	0,6	1,0	0,9	1,5	1,4	1,9	1,7	1,4	1,1	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl.

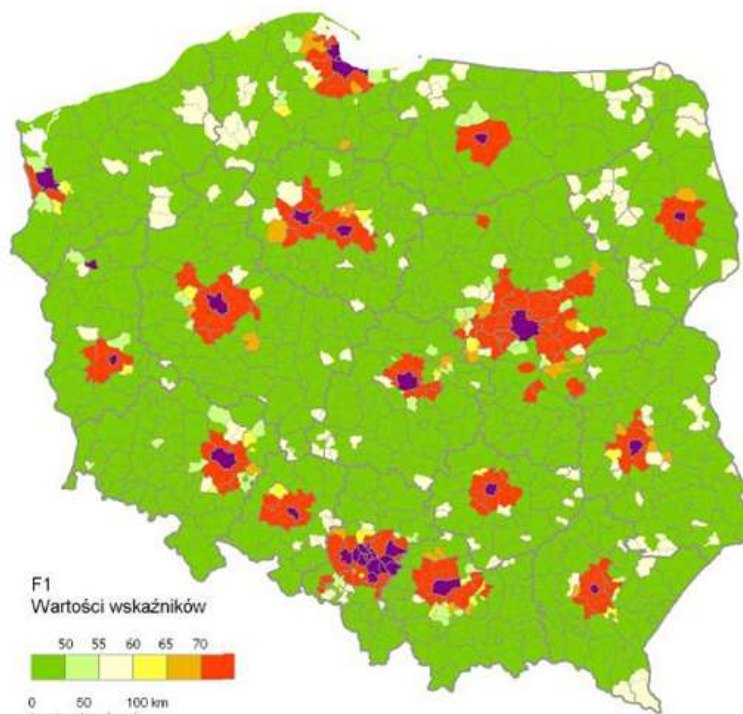
Zmiana liczby mieszkańców determinowana jest nie tylko przyrostem demograficznym, ale także trendami migracyjnymi. Analiza przestrzenna migracji wewnętrznych w obrębie MOF GW wskazuje, że na jego terenie większa liczba mieszkańców osiedla się niż ją opuszcza. Jednocześnie obserwowany jest proces „Urban sprawl”, tj. proces „rozlewania się miasta” na przyległe tereny wiejskie (tab. 18).

Tab. 18. Saldo migracji wewnętrznych/1000 mieszkańców na terenie MOF GW.

Gmina	Rok 2002	Rok 2012
Bogdaniec	5,9	4,8
Deszczno	-1,5	19,7
Kłodawa	19,0	23,9
Santok	1,1	8,4
Gorzów Wielkopolski	-0,4	-1,0
MOF GW	0,6	2,2
LUBUSKIE	-1,0	-0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl.

W „Delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw” przedstawiono jako jeden ze wskaźników funkcjonalnych F1 – liczbę wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (ryc. 4).

Ryc. 4. Liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (2006 r.)

Źródło: P. Śleszyński, *MIR, Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw*, Warszawa, październik 2012 r. (załącznik nr 1; s. 9).

Jak wynika z ryciny 4 oraz dokładnych danych przedstawionych w tabeli 19, najwięcej osób wyjeżdżających do pracy najmniej do Gorzowa jest z gminy Bogdaniec (56,7).

Tab. 19. Liczba wyjeżdżających z gmin strefy zewnętrznej MOF GW do pracy najmniej do rdzenia na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców (2011r.)	Liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do Gorzowa Wlkp. (rdzenia MOF) na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym
BOGDANIEC	7 084	56,7
DESZCZNO	8 622	48,8
KŁODAWA	7 651	48,5
SANTOK	7 945	46,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Śleszyński, *MIR, Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, Warszawa, październik 2012 r. (załącznik nr 4; s. 28)

Autor przytaczanego dokumentu uwzględnił w badaniu dane z 2006r., które nie uwzględniają dużych zmian w strukturze gospodarczej Gorzowa Wlkp., jakie miały miejsce

w latach 2007-2011. Największe bowiem inwestycje w mieście skutkujące utworzeniem nowych miejsc pracy miały miejsce po 2006 r., w tym:

- TPV Displays (2007) – 1 200 osób,
- CH Askana (2007) – 800 osób,
- CH Nova Park (2011) – 800 osób,
- Faurecia 2 – drugi zakład koncernu w Gorzowie Wlkp. (2011) – 500 osób.

Łącznie to 3 300 miejsc pracy przy ogólnej liczbie zatrudnionych w Gorzowie Wlkp. wynoszącej około 38 000 osób. Znaczna część tych osób miejsce stałego zamieszkania ma poza terenem rdzenia MOF GW, np. TPV Displays – 400 na 1 200 osób, SEBN 1 000 na 2 800 pracowników.

W 2010 r. w Urzędzie Miasta Gorzowa Wlkp. przeprowadzono analizę potencjalnego obszaru Aglomeracji Gorzowskiej, w ramach której znalazła się również analiza dotycząca osób codziennie dojeżdżających do pracy w Gorzowie Wlkp. (tab. 20).

Tab. 20. Liczba i miejsce zamieszkania osób codziennie dojeżdżających do pracy w Gorzowie Wlkp.

gmina	dojeżdżający pracownicy
Strzelce Krajeńskie	502
Santok	425
Deszczno	357
Kłodawa	301
Bogdaniec	276
Pełczyce	222
Lubiszyn	212
Witnica	177
Drezdenko	140
Myślibórz	133
Dobiegniew	119
Barlinek	118
Stare Kurowo	91
Nowogródek Pomorski	90
Skwierzyna	82
Krzeszyce	57
Zwierzyn	42
Krzyż Wielkopolski	36
Kostrzyn n/Odrą	23
Choszczno	22
Krzęcin	20
Sulęcín	16
Słońsk	16
Dębno	15
Lubniewice	11
Szczecin	11

Lipiany	10
Bledzew	9
Drawsko	9
Przytoczna	8
Świebodzin	8
Bierzwnik	8
Pszczew	7
Międzyrzecz	6
Torzym	5
Słubice	4
Dolice	4
Trzcianka	4
Ośno Lubuskie	3
Górzycza	3
Przelewice	3
Stargard Szczeciński	3
Cybinka	1
Lubsko	1
Mieszkowice	1
Boleszkowice	1
Krosno Odrzańskie	1
Trzciel	1
Sulechów	1
Brzeźnica	1
Drawno	1
Cedynia	1
Banie	1
Międzychód	1
Targówek	1
Poznań	1
Lubasz	1
Tczew	1
Katowice	1
Świdziebna	1
Rogów	1

Źródło: Analizy potencjalnego obszaru Aglomeracji Gorzowskiej, Załącznik nr II: Założenia metodyczne przy wyznaczaniu obszaru aglomeracji, Wydział Geodezji i Katastru Urząd Miasta Gorzowa Wlkp., 2010 r.

Dane te wyraźnie wskazują, iż znaczna część mieszkańców gmin strefy zewnętrznej codziennie dojeżdża do rdzenia MOF GW w celach zarobkowych.

Analiza danych przestrzennych potwierdziła, że **na terenie MOF GW zachodzi intensywny proces suburbanizacji**. Wzrost liczby mieszkańców gmin zewnętrznych względem ośrodka centralnego stanowi jeden z najbardziej charakterystycznych przejawów przekształceń zachodzących w obszarach intensywnie rozwijających się przestrzeni miejskich. Jednocześnie jest to jeden z ważniejszych czynników wpływających na charakter

i siłę powiązań funkcjonalnych dużego ośrodka miejskiego z jego najbliższym otoczeniem. **Intensyfikacja procesów suburbanizacyjnych wpływa bowiem na zmiany mobilności mieszkańców, determinuje rozwój usług niższego i wyższego rzędu oraz generuje przekształcenia przestrzenne.**

Niezwykle istotnym aspektem jest zatem promocja idei „powrotu do miast”, której urzeczywistnienie wymaga podjęcia działań ograniczających emisyjność, charakteryzujących się dbałością o zieloną infrastrukturę i jednocześnie przyjaznych mieszkańcom. Ma to tym większe znaczenie, iż zauważalny jest wciąż wzrost poziomu niekorzystnych procesów zachodzących w miastach całej Polski, w tym również w Gorzowie Wlkp. i jego obszarze funkcjonalnym. Procesami tymi i ich skutkami są m.in. problemy ekonomiczne, niszcząca infrastruktura (np. budynki, ulice), osłabienie relacji społecznych, wyludnianie i „degradacja” centrów miast, dominacja indywidualnego transportu samochodowego nad publicznym, zanieczyszczenie powietrza.

Przeprowadzone badania wskazały na **dużą atrakcyjność całego terenu MOF GW jako miejsca osiedlania się nowych mieszkańców**. Analiza porównawcza względem województwa lubuskiego wskazała na wzrost zainteresowania życiem w strefie oddziaływania Gorzowa Wlkp. Współczynnik migracji dla całego obszaru nie tylko wzrósł prawie 4-krotnie na przestrzeni ostatnich 10 lat, ale także był wyższy niż w całym województwie.

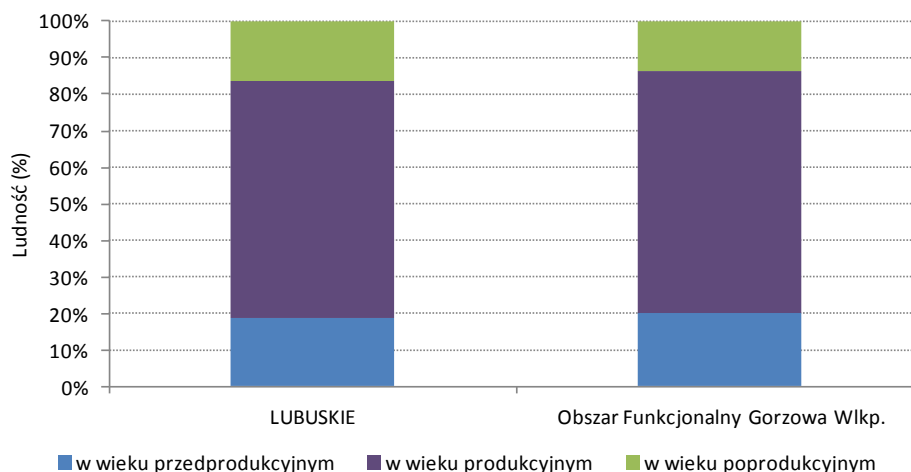
Zgodnie z prognozą liczby mieszkańców miasta Gorzowa Wlkp.²⁰ tendencje demograficzne w rdzeniu MOF odpowiadać będą większości miast w Polsce i prowadzić będą do spadku liczby mieszkańców. Dlatego też **obserwowane obecnie zmiany w rozmieszczeniu mieszkańców w obrębie MOF GW oraz wewnętrznych trendów wskazują na konieczność wzmocnienia funkcji metropolitalnych i zapewnienia trwałego rozwoju społeczno – gospodarczego w celu nie tyle odwrócenia, ale zahamowania tego trendu.**

Z punktu widzenia polityki społecznej miasta i regionu istotne znaczenie ma poziom obciążenia demograficznego. Oceniając stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym stwierdzić należy, że sytuacja zarówno w całym MOF GW, jak i w poszczególnych gminach go tworzących uległa pogorszeniu. Wprawdzie w 2012r. w MOF GW liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (20,3%) była większa niż liczba ludności w wieku poprodukcyjnym (13,9%) (ryc. 4), to jednak w rdzeniu MOF sytuacja była odwrotna i stosunek ten wynosił 16,9% do 18,3%.

Jak wynika z powyższego, proces starzenia się społeczeństwa najsilniej dotknął miasto centralne. Porównując jednak te dane ze wskaźnikami dla województwa lubuskiego

²⁰ www.stat.gov.pl/gus/5840_648_PLK_HTML.htm dostęp 14.02.2014

(odpowiednio 18,6%, 16,5%) i Polski (odpowiednio 18,3%, 17,8%) widać, że **MOF GW ma duży potencjał demograficzny i rozwojowy**. Jest to szczególnie istotne ze względu na kształtowanie polityki przestrzennej i społecznej. **Wzrost liczby mieszkańców na terenie całego MOF GW będzie skutkował koniecznością dostosowania infrastruktury technicznej i społecznej do nowych wyzwań demograficznych.**

Ryc. 5. Ludność MOF GW oraz województwa lubuskiego według ekonomicznych grup – 2012 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

Miasto Gorzów Wlkp. posiada dokument strategiczny planujący rozwój pomocy społecznej w dłuższej perspektywie czasowej. Jest to „Strategia Polityki Społecznej Miasta Gorzowa Wielkopolskiego na lata 2007+”. Priorytetowymi grupami w świadczeniu usług publicznych w dziedzinie pomocy społecznej dla miasta Gorzowa Wlkp. są dzieci i młodzież, rodziny, osoby niepełnosprawne. W Strategii zawarto kompleksową koncepcję działań podejmowanych w granicach sfer polityki społecznej, ujętych w pięciu priorytetach:

- Priorytet pierwszy: zaspokojenie potrzeb społecznych dzieci i młodzieży,
- Priorytet drugi: poprawa warunków funkcjonowania osób i rodzin (wspieranie rodzin w realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczej),
- Priorytet trzeci: poprawa jakości i warunków życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin,
- Priorytet czwarty: realizacja zadań społecznych Miasta Gorzowa Wlkp. na rzecz seniorów,
- Priorytet piąty: budowanie silnych organizacji pozarządowych oraz wzrost potencjału kapitału ludzkiego.

Jedną z najistotniejszych kwestii w diagnozie układu lokalnego jest problem bezrobocia. Jest to również jedna z głównych determinant sytuacji ekonomicznej i perspektyw rozwoju społecznego i gospodarczego.

Zgodnie z zapisami „Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020”²¹ niepokojący w całym regionie staje się poziom bezrobocia rejestrowanego. Zgodnie z przytaczanymi w dokumencie danymi GUS stopa bezrobocia rejestrowanego w regionie na koniec 2012 roku wynosiła 15,8% i była najwyższa od 2009 roku, a także wyższa o 2 punkty procentowe niż w kraju. Na tym tle sytuacja w powiecie gorzowskim oraz w rdzeniu MOF była dużo bardziej korzystna²². Stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła odpowiednio 12,3% oraz 8,4%.

Analiza poziomu bezrobocia w gminach, mierzonego jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wskazuje, że nie tylko **miasto centralne, ale także gminy zewnętrzne borykają się z mniejszymi problemami na rynku pracy niż całe województwo** (tab. 21). W 2012r. w gminach tworzących MOF GW wskaźnik bezrobocia nie przekraczał średniej regionalnej i krajowej. Najniższą wartość osiągnął on w gminie Bogdaniec (6,1%). W najtrudniejszej sytuacji znajduje się gmina Santok ze wskaźnikiem 8,2%, chociaż jest on i tak mniejszy niż dla województwa i kraju (odpowiednio 9,1%, 8,7%).

Analiza dynamiki zmian w latach 2004 – 2012 wskazuje na spadek bezrobocia w całym MOF GW o prawie 50%, z czego najwyższa wartość spadku odnotowana została w Bogdańcu i Kłodawie.

Tab. 21. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100	Lubuskie = 100 (2012)	Polska=100
Gorzów Wlkp.	11,7	6,5	56	71	75
Bogdaniec	15,1	6,1	40	67	70
Deszczno	15,7	7,3	46	80	84
Kłodawa	15,8	6,6	42	73	76
Santok	16,7	8,2	49	90	94
Obszar Funkcjonalny	15,0	6,9	46	76	80
Lubuskie	15,2	9,1	60	100	105
POLSKA	12,4	8,7	70	96	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

W 2012 roku w gminach tworzących MOF GW, bez pracy pozostawało łącznie 6 745 osób²³. Wśród osób bezrobotnych dominowały kobiety, które stanowiły 52,3% ogółu bezrobotnych. Znamienne jest, że procentowo mniejszy udział wśród osób bezrobotnych stanowiły osoby zamieszkałe na obszarach wiejskich. Może to rodzić podejrzenie, że występuje tu bezrobocie ukryte, związane z przerostem zatrudnienia w rolnictwie.

²¹ Regionalny Program Operacyjny Lubuskie 2020, styczeń 2015

²² Dane statystyczne dla bezrobocia rejestrowanego agregowane są do poziomu powiatu.

²³ www.stat.gov.pl

Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Gorzowie Wlkp. wskazują na szczególnie niekorzystną strukturę bezrobotnych zarówno w rdzeniu jak i pozostałych gminach powiatu. **Wśród wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych najwyższy odsetek (ok. 28%) stanowią osoby w grupie wiekowej 25-34 lata**, z czego prawie ¼ to bezrobotni pozostający bez pracy dłużej niż pół roku.

Struktura bezrobotnych ze względu na poziom wykształcenia wskazuje na przewagę osób o najniższych kompetencjach. Osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej stanowią w rdzeniu MOF 25%, natomiast w pozostałych gminach prawie 40% ogółu bezrobotnych. **W przypadku osób z wykształceniem wyższym największy problem odnotowano w mieście Gorzów Wlkp., gdzie udział osób z wykształceniem wyższym wyniósł 20%.**

W 2013 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Gorzowie Wlkp. (dane nie uwzględniają podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) było najniższe spośród wszystkich miast wojewódzkich w kraju (tabela poniżej). Niewiele wyższe zarobki odnotowano w gminach ościennych.

Tab. 22. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w miastach wojewódzkich w 2013r.

Lp.	Jednostka terytorialna	Wynagrodzenie miesięczne brutto 2013 r.
1.	Powiat m. Katowice	5 270,37
2.	Powiat m. st. Warszawa	5 226,05
3.	Powiat m. Gdańsk	4 562,66
4.	Powiat m. Poznań	4 256,82
5.	Powiat m. Wrocław	4 129,56
6.	Powiat m. Szczecin	4 029,51
7.	Powiat m. Kraków	3 997,80
8.	Powiat m. Opole	3 872,66
9.	Powiat m. Rzeszów	3 859,86
10.	Powiat m. Lublin	3 820,91
11.	Powiat m. Olsztyn	3 795,30
12.	Powiat m. Toruń	3 719,69
13.	Powiat m. Łódź	3 710,91
14.	Powiat m. Białystok	3 627,02
15.	Powiat m. Kielce	3 597,04
16.	Powiat m. Bydgoszcz	3 589,06
17.	Powiat m. Zielona Góra	3 363,53
18.	Powiat m. Gorzów Wlkp.	3 313,03
	Powiat Gorzowski	3 524,85

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Z punktu widzenia kształtowania podstaw dla rozwoju nowoczesnej gospodarki istotne jest posiadanie odpowiedniej kadry zawodowej. Na fakt ten zwrócono uwagę m.in. w raporcie „Branżowy rozwój Gorzowa Wielkopolskiego” oraz „Nowoczesne kadry gospodarki”²⁴. W dokumencie tym wskazano, że **niewystarczający poziom oraz wadliwa struktura kwalifikacji zawodowych stanowić będzie jedną z głównych barier rozwoju gospodarczego Gorzowa Wlkp., co za tym idzie, całego, powiązanego z nim funkcjonalnie obszaru.**

Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku, **struktura mieszkańców MOF GW ze względu na wykształcenie jest bardziej korzystna niż w całym województwie lubuskim.** Udział osób z wykształceniem wyższym wyniósł 17,6% i jest o 3 punkty procentowe wyższy niż w regionie. Przestrzenne zróżnicowanie wartości wskaźnika w obrębie całego MOF GW potwierdza, że najwyższy potencjał kadrowy występuje w rdzeniu (ponad 20% osób z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie mieszkańców miasta). Jednocześnie teren MOF GW zamieszkuje najwięcej osób z wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym, co daje w sumie ponad 54% ogółu mieszkańców. Struktura ta jest wypadkową zarówno historii ośrodka centralnego (Gorzów Wlkp. ma **silne tradycje przemysłowe**), jak również polityki samorządów w zakresie tworzenia warunków dla stworzenia społeczeństwa opartego na wiedzy.

Potencjał społeczno-gospodarczy w długim okresie budowany jest poprzez przełamywanie barier w zakresie dostępu do edukacji, a zwłaszcza do edukacji przedszkolnej. Dostęp do przedszkoli umożliwia również podjęcie zatrudnienia przez oboje rodziców, a tym samym przyczynia się do ograniczania sfery ubóstwa.

W 2012r. w MOF GW funkcjonowały 44 przedszkola, które dysponowały łącznie 4 445 miejscami. Jednocześnie liczba dzieci wynosiła 4 561²⁵. Z analizy danych wynika, że współczynnik objęcia dzieci wychowaniem przedszkolnym jest bardzo wysoki i stale rośnie. W samym mieście Gorzowie Wlkp. poziom ten w roku szkolnym 2012/2013 wyniósł 90%²⁶.

Tab. 23. Infrastruktura przedszkolna w gminach należących do MOF GW (2012r.).

Gmina	Rok 2012
m. Gorzów Wlkp.	
Liczba przedszkoli	33
Miejsca	3790
Liczba dzieci	3917
Gmina Bogdaniec	
Liczba przedszkoli	2
Miejsca	100
Liczba dzieci	100

²⁴ Raport z badania: Foresight regionalny: „Branżowy rozwój Gorzowa Wielkopolskiego” oraz „Nowoczesne kadry gospodarki”, Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wlkp., 2011 r.

²⁵ www.stat.gov.pl

²⁶ Sprawozdanie z realizacji „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010-2020” za rok 2012

Gmina Deszczno	
Liczba przedszkoli	2
Miejsca	100
Liczba dzieci	106
Gmina Kłodawa	
Liczba przedszkoli	3
Miejsca	197
Liczba dzieci	197
Gmina Santok	
Liczba przedszkoli	4
Miejsca	258
Liczba dzieci	241
Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.	
Liczba przedszkoli	44
Miejsca	4445
Liczba dzieci	4561

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Jednocześnie w części jednostek liczba dzieci w wieku przedszkolnym jest wyższa od liczby miejsc w placówkach przedszkolnych. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że część rodziców dobrowolnie opóźnia moment rozpoczęcia przez dzieci edukacji przedszkolnej poprzez własną opieką nad dzieckiem lub opiekę pełnioną przez np. dziadków. Zwłaszcza w ostatnich latach rodzice zgodnie z tzw. ustawą żłobkową korzystają z prawa zatrudniania do opieki nad dzieckiem jego własnej babci lub innego członka rodziny²⁷.

Na terenie wszystkich gmin MOF GW zidentyfikowano potrzebę modernizacji obiektów przedszkolnych. Gmina Santok zauważa potrzebę rozbudowy istniejącego przedszkola na swoim terenie, natomiast gmina Deszczno – budowę nowego obiektu, gdzie docelowo przeniesiona mogłaby zostać dotychczas prosperująca placówka, która nie odpowiada potrzebom.

W MOF GW zaobserwować można ogólną tendencję zmniejszania się liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów. W latach 2002 – 2012 ich liczba spadła odpowiednio o 24% i o 32% (tab. 24). Wprawdzie w analogicznym okresie zjawisko powyższe wystąpiło również w województwie lubuskim, to w obszarze funkcjonalnym Gorzowa Wlkp. proces ten następuje wolniej, zwłaszcza na poziomie szkolnictwa podstawowego. W gminie Kłodawa zanotowano natomiast wzrost liczby uczniów szkół podstawowych. Przyczyną tego stanu rzeczy jest fakt, że w gminie Kłodawa osiedliło się w ostatnich latach najwięcej nowych mieszkańców.

W przypadku gimnazjów w najtrudniejszej sytuacji znajdują się gmina Santok oraz miasto Gorzów Wlkp., w najlepszej gmina Deszczno.

²⁷ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi do lat 3 (Dz. U. nr 45, poz. 235)

Tab. 24. Uczniowie w MOF GW oraz województwie lubuskim - szkoła podstawowa i gimnazjum 2002 i 2012r.

Gmina	2002	2012	Rok 2002 = 100
Miasto Gorzów Wlkp.			
szkoła podstawowa	8767	6526	74
gimnazjum	5604	3719	66
Gmina Bogdaniec			
szkoła podstawowa	524	417	80
gimnazjum	294	215	73
Gmina Deszczno			
szkoła podstawowa	655	491	75
gimnazjum	232	213	92
Gmina Kłodawa			
szkoła podstawowa	376	394	105
gimnazjum	226	170	76
Gmina Santok			
szkoła podstawowa	659	423	64
gimnazjum	354	219	62
Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.			
szkoła podstawowa	10981	8251	75
gimnazjum	6710	4536	68
Województwo Lubuskie			
szkoła podstawowa	81030	56491	70
gimnazjum	47940	31951	67

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Przemiany demograficzne, a także reforma edukacyjna wprowadzająca etap gimnazjalny przełożyły się na stan infrastruktury edukacyjnej. W latach 2002 – 2012 liczba szkół podstawowych w MOF GW zmniejszyła się z 41 do 36, a gimnazjów wzrosła z 26 do 29²⁸. Likwidacji uległy szkoły podstawowe w Gorzowie Wlkp. (3) oraz w gminach: Deszczno (1), Santok (1). W okresie od 2002r. zlikwidowano jedno gimnazjum w gminie Bogdaniec, powstały natomiast nowe w Gorzowie Wlkp. (4).

Miasto Gorzów Wlkp. bardzo precyzyjnie programuje rozwój oświaty. Przyjęta uchwałą Nr XI/93/2011 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z dnia 25 maja 2011r. „Strategia Rozwoju Gorzowskiej Oświaty w latach 2011 – 2015” przyjmuje cztery najważniejsze kierunki rozwoju:

- zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców na wszystkich poziomach edukacji, w tym zapewnienie mieszkańcom dostępności do edukacji, stałe podnoszenie jej jakości i atrakcyjności oferty oświatowej, poprawa bezpieczeństwa w szkołach oraz rozbudzanie aspiracji edukacyjnych dzieci i młodzieży,
- dostosowanie kształcenia do rynku pracy poprzez podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego,

²⁸ www.stat.gov.pl

- reorganizacja placówek oświatowych i modernizacja miejskiej bazy oświatowej, w tym modernizacja bazy edukacyjnej, zakup wyposażenia,
- poprawa jakości i efektywności zarządzania realizowana poprzez usprawnianie organizacji pracy przedszkoli, szkół i placówek oświatowych.

Przyjęcie Strategii i jej realizacja wpływa pozytywnie na jakość oferty edukacyjnej i wzmacnia rolę Gorzowa Wlkp. jako regionalnego ośrodka kształcenia ponadgimnazjalnego²⁹.

Analizując strukturę instytucjonalną w pozostałych gminach można zauważyć, iż **gmina Bogdaniec** w pełni realizuje założenia edukacyjne dla szkół podstawowych i gimnazjum. Szkoły są bardzo dobrze wyposażone i przystosowane do realizacji pełnej oferty edukacyjnej.

Gmina Deszczno sprawnie organizuje dowóz dzieci do szkół. Liczba miejsc w przedszkolach jest zadowalająca. Na terenie gminy aktywnie prowadzi działalność Fundacja Edukacji Europejskiej. Posiada bardzo dobrą bazę sportową (hala sportowa i boisko) oraz bogatą ofertę zajęć pozalekcyjnych.

W **gminie Kłodawa** zasadniczą barierą jest brak wystarczającej liczby miejsc w przedszkolach. Znacznym problemem w dostępie do edukacji jest komunikacja publiczna (brak możliwości dojazdu z niektórych obszarów gminy). Jakość bazy edukacyjnej jest na bardzo wysokim poziomie.

Gmina Santok podnosi jakość bazy oświatowej oraz stale zwiększa liczbę miejsc w przedszkolach³⁰.

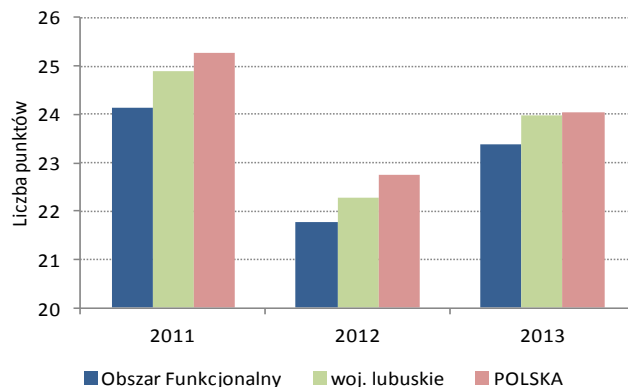
Obecnie władze miasta i gmin ościennych przygotowują się do kolejnej reformy oświaty polegającej na obniżeniu wieku szkolnego do lat 6. Jednocześnie w całym MOF GW podejmowane są kroki mające na celu dostosowanie infrastruktury szkolnej do przyjęcia nowych uczniów. Polegają one nie tylko na przystosowaniu pomieszczeń lekcyjnych, ale także na analizie obwodów szkół podstawowych pod kątem możliwości przyjęcia sześciolatków. Prowadzone są także działania dążące do wyposażenia placówek w nowoczesne środki dydaktyczne oraz lepszego przystosowania obiektów na rzecz działalności oddziałów integracyjnych.

Ocena przyszłego potencjału kadrowego, a jednocześnie jakości kształcenia w działających w regionie placówkach oświatowych dokonywana jest pośrednio w oparciu o wyniki egzaminów po poszczególnym etapie kształcenia. Analiza danych z Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu wskazuje, że na etapie szkoły podstawowej i gimnazjum poziom kształcenia w szkołach zlokalizowanych na terenie MOF GW nie odbiega od wyników

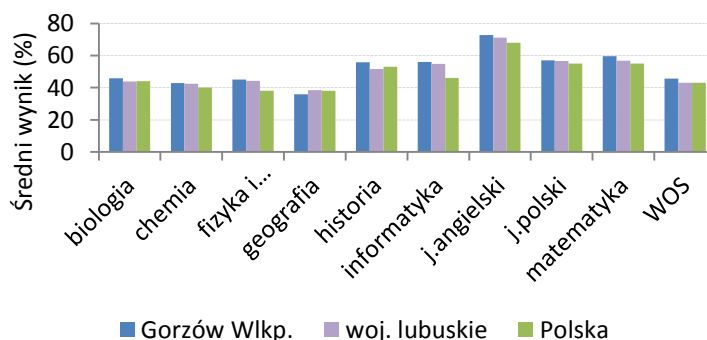
²⁹ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport z badań, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

³⁰ *Ibidem*

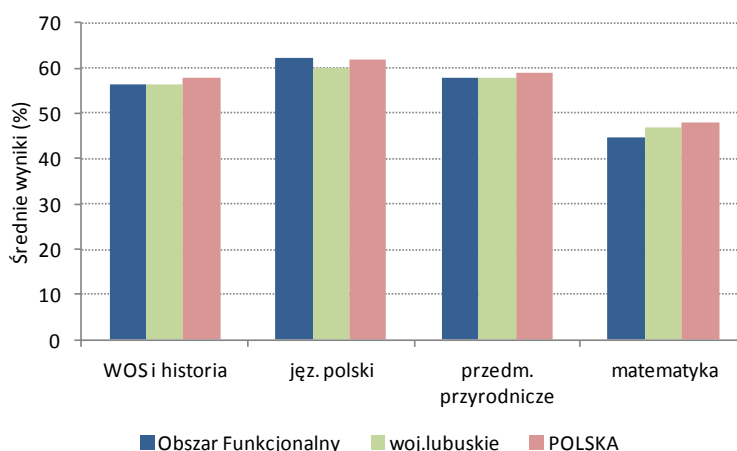
dla województwa lubuskiego (ryc. 6 i ryc. 7). Wyższy potencjał MOF GW prezentuje się natomiast w odniesieniu do wyników maturalnych. W 2013 roku uczniowie z gorzowskich szkół średnich, przystępujący do egzaminu po raz pierwszy i zdający egzamin na poziomie podstawowym uzyskali wyniki lepsze niż ich rówieśnicy z regionu lub w kraju (ryc. 8).

Ryc.6. Porównanie wyników sprawdzianu szóstoklasisty.
Źródło www.oke.poznan.pl

Ryc.7. Wyniki egzaminów gimnazjalnych w 2013r. – porównanie.
Źródło: www.oke.poznan.pl

Ryc.8. Wyniki egzaminów maturalnych w 2013r.. Poziom podstawowy.
Źródło: www.oke.poznan.pl

Struktura ponadgimnazjalnych placówek oświatowych oraz oferowane kierunki kształcenia są wypadkową tradycji przemysłowych regionu oraz konieczności dostosowania poziomu wykształcenia do wymagań rynkowych.

Kluczową kwestią dla regionu MOF GW w dziedzinie edukacji jest dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. Edukacja spójna z oczekiwaniami MEN zaprezentowanymi podczas konferencji „Moc w regionach” (Kraków XI 2013): „Współczesna szkoła musi kształtować kompetencje, które pomogą dzisiejszym uczniom sprostać wyzwaniom rynku pracy i społeczeństwa w przyszłości” ma służyć powszechnemu przygotowaniu dzieci i młodzieży do uczenia się przez całe życie oraz kształtowaniu umiejętności budowania portfela własnych kompetencji również po skończeniu szkoły³¹.

Na całym obszarze MOF GW można zaobserwować zjawisko będące pochodną suburbanizacji Gorzowa Wlkp., polegające na tym, że wiele osób/rodzin zamieszkuje obszary wiejskie, a posiada zameldowanie w Gorzowie Wlkp. Ze względu na atrakcyjność osiedleńczą obszary wiejskie przyciągają nowych mieszkańców (zwłaszcza z Gorzowa Wlkp.), którzy budują domy jednorodzinne na terenach gmin strefy zewnętrznej. W bardzo wielu przypadkach uczęszczanie do placówki edukacyjnej na terenie innej gminy spowodowane jest faktem, że jest ona bliżej położona od tej, położonej na obszarze zameldowania.

O atrakcyjności placówek oświaty na obszarach wiejskich decyduje:

- atrakcyjność osiedleńcza gminy (czyste środowisko – duża lesistość, stosunkowo niewielka odległość od Gorzowa Wlkp.),
- dostępność miejsc w placówkach edukacyjnych.

W przypadku Gorzowa Wlkp., zasadniczym powodem uczęszczania do szkoły w tym mieście przez uczniów z obszarów wiejskich jest wyższy poziom nauczania oraz bogata oferta edukacyjna, zwłaszcza w zakresie szkolnictwa ponadgimnazjalnego. Według danych Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp. uczniowie spoza Gorzowa Wlkp. stanowią aż 25,28 % ogółu uczniów. Największy odsetek uczniów spoza pobiera naukę w liceach ogólnokształcących, technicach i szkołach zawodowych³².

³¹ www.men.gov.pl

³² Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport cząstkowy z badań – edukacja, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

Tab. 25. Uczniowie korzystający z usług edukacyjnych w gminach MOF GW, w których nie zamieszkują i tego przyczyny.

	Miejsca pochodzenia uczniów spoza miejsca zamieszkania	Przyczyny tego, że dzieci mieszkańców innych miejscowości korzystają z placówek gminy
Gorzów Wielkopolski	Uczniowie z wszystkich gmin MOF GW. Ogółem odsetek uczniów spoza Gorzowa Wlkp. pobierających naukę w gorzowskich publicznych placówkach oświatowych wynosi 25,28 %. Udział uczniów spoza Gorzowa Wlkp. (nie tylko z terenów MOF GW): - przedszkola 8% - oddziały przedszkolne w szkołach 12% - szkoły podstawowe 11,33% - szkoły gimnazjalne 16,05% - szkoły ponadgimnazjalne 45,15% - technika 45,56% - technika uzupełniająca 48,51% - 4 letnie liceum plastyczne 59,3 %	- Wysoka ocena placówek oświatowych w środowisku lokalnym i regionie, - Bogata oferta edukacyjna zwłaszcza w zakresie szkół ponadgimnazjalnych
Kłodawa	Uczniowie z Gorzowa Wlkp.	- Lepsze warunki lokalowe i bardzo dobra baza sportowa Zespołu Szkół w Kłodawie - Dobry dojazd do i z Gorzowa Wlkp. komunikacją publiczną
Santok	Brak	Brak
Bogdaniec	Lubiszyn, Witnica, Gorzów Wlkp. (stanowią 2,5 % uczniów w Szkole Podstawowej w Jeninie i Zespole Szkół w Bogdańcu)	- Rodzice pracują na terenie Gminy Bogdaniec - Mniejsza odległość od placówki szkolnej położonej w miejscu zamieszkania (np. miejscowość Nowiny Wielkie w Gminie Witnica jest położona bliżej od Bogdańca niż Witnicy)
Deszczno	Gorzów Wlkp., Skwierzyna. Okolo 5% uczniów Zespołu Szkół w Deszcznie pochodzi z innych gmin.	- Bardzo dobra baza sportowa - Wyższe wyniki kształcenia - Bardzo dobra organizacja dojazdu do szkoły - Oferta zajęć pozalekcyjnych - Realizacja projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej

Źródło: Na podstawie IDI z ekspertami w dniach 22-26.04.2013 r.

Osoby dojeżdżające w celach edukacyjnych do rdzenia MOF GW to najczęściej mieszkańcy Deszczna, Bogdańca i Kłodawy. Liczbę **codziennie dojeżdżających dzieci do przedszkoli oraz uczniów do szkół, jak i studentów na uczelnie** na terenie miasta Gorzowa Wlkp. przedstawiają tabele 26, 27 i 28.

Tab. 26. Liczba i miejsce zamieszkania osób codziennie dojeżdżających do szkół wyższych na terenie Gorzowa Wlkp.

gmina	studenci
Deszczno	15
Bogdaniec	18
Kłodawa	7
Santok	13

Źródło: Analizy potencjalnego obszaru Aglomeracji Gorzowskiej, Załącznik nr II: Założenia metodyczne przy wyznaczaniu obszaru aglomeracji, 2010 r., Wydział Geodezji i Katastru, Urząd Miasta Gorzowa Wlkp.

Tab. 27. Liczba i miejsce zamieszkania osób codziennie dojeżdżających do przedszkoli i szkół na terenie Gorzowa Wlkp.

gmina	uczniowie	przedszkolaki	suma
Deszczno	539	46	585
Bogdaniec	330	13	343
Kłodawa	422	66	488
Santok	345	30	375

Źródło: „System bieżącego monitoringu liczby uczniów/dzieci uczęszczających do szkół/przedszkoli na terenie Miasta Gorzowa Wlkp.” – dane za 2013r., Wydział Edukacji, Urząd Miasta Gorzowa Wlkp.

Tab. 28. Uczniowie spoza Gorzowa Wlkp. uczęszczający do szkół w Gorzowie Wlkp.

szkoła	razem uczniów	z Gorzowa Wlkp.	spoza Gorzowa Wlkp.
Szkoła podstawowa	6 024	88,67%	11,33%
Gimnazjum	3 236	83,95%	16,05%
Zasadnicza szkoła zawodowa	857	54,85%	45,15%
Liceum ogólnokształcące	2 303	48,63%	51,37%
Technikum	2 786	54,44%	45,56%
Technikum uzupełniające	10	51,49%	48,51%
Szkoła specjalna	48	83,33%	16,67%
Czteroletnie liceum plastyczne	109	40,70%	59,30%
Razem	15373	74,72%	25,28%
Oddziały przedszkolne w szkołach	534	88,00%	12,00%

Źródło: Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystywanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport częściowy z badań – Edukacja, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

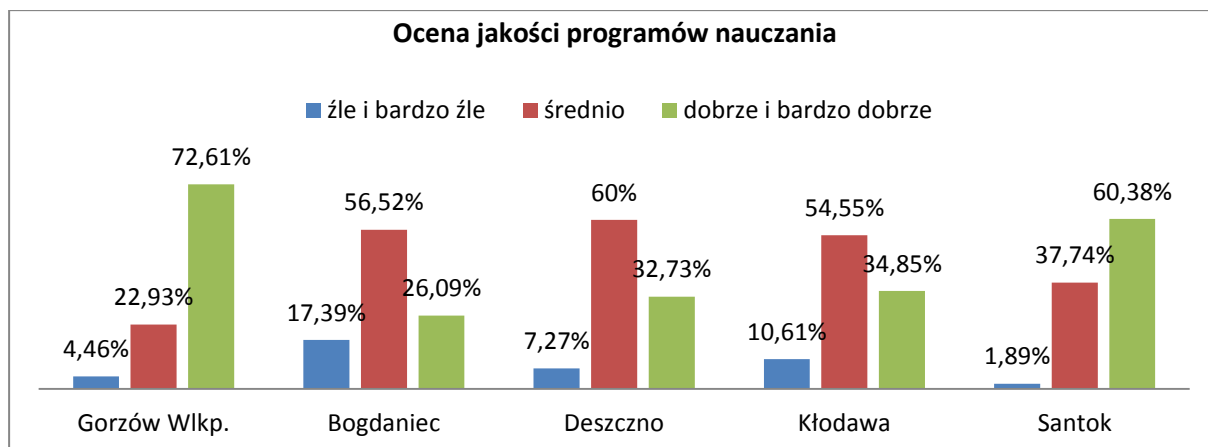
Gminy wiejskie sąsiadujące z miastem, nie aspirują do rozwoju szkolnictwa ponadgimnazjalnego na swoim terenie. Świadomie dostrzegają rolę Gorzowa Wlkp. w zapewnieniu edukacji na tym poziomie³³. W tym kontekście bardzo ważną kwestią jest zapewnienie uczniom spoza Gorzowa Wlkp. dostępu do placówek edukacyjnych poprzez dostęp do komunikacji publicznej.

Miasto Gorzów Wlkp. w ramach swoich zadań w roku szkolnym 2012/2013 prowadziło 17 szkół ponadgimnazjalnych, w tym: samodzielne IV Liceum Ogólnokształcące, Liceum Plastyczne, Sportowe Liceum Ogólnokształcące, Zasadniczą Szkołę Zawodową Specjalną nr 14 oraz 13 Zespołów Szkół³⁴.

Warto również spojrzeć na ocenę jakości kształcenia na obszarze MOF GW, na którą składa się zarówno prowadzona działalność dydaktyczna, jak i baza infrastrukturalna. Z opracowań sporządzonych na podstawie danych ankietowych wynika, iż ponad 50% mieszkańców MOF GW jest zdania, że programy szkolne, programy nauczania, są wysokiej jakości. Widać w tym zakresie bardzo duże różnice pomiędzy rodzicami z Gorzowa Wlkp. (72% odpowiedzi pozytywnych), a średnią dla obszarów wiejskich (38%). Jakość programów nauczania jest zdecydowanie lepiej postrzegana wśród mieszkańców Gorzowa Wlkp.

³³ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport częściowy z badań – edukacja, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

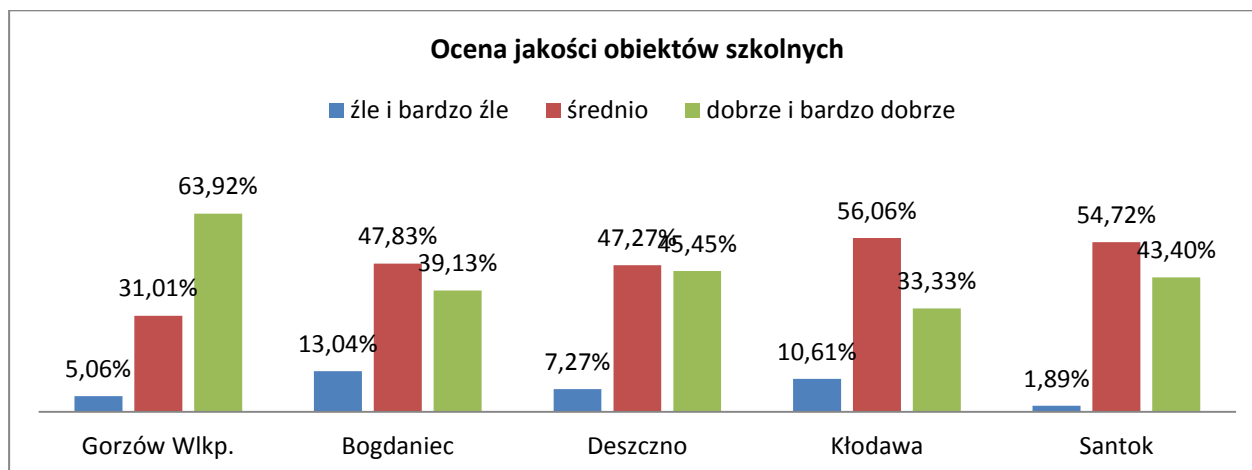
³⁴ Sprawozdanie z realizacji „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010 – 2020” za rok 2012.

Ryc. 9 . Ocena jakości programów nauczania na terenie MOF GW.

Źródło: Badanie subiektywnych ocen, potrzeb i preferencji mieszkańców oraz ocena i analiza jakości usług publicznych na terenie Związku Celowego Gmin MG-6 w zakresie edukacji, kultury, spraw społecznych i transportu publicznego, Gorzów-Cieszyn, sierpień 2013, opracowanie na podstawie danych ankietowych.

W zakresie oceny jakości obiektów szkolnych (ich stanu technicznego) rodzice z Gorzowa Wlkp. są bardziej skłonni do pozytywnych ocen. Aż 63,9% uważa ten aspekt działania szkół za dobry i bardzo dobry. Krytyczniej jakość obiektów szkolnych odbierają rodzice z obszarów wiejskich. Najwięcej wątpliwości co do tego elementu mają rodzice z Bogdanca i Kłodawy, mimo znacznych inwestycji w infrastrukturę edukacyjną na tych obszarach³⁵.

Ryc. 10 . Ocena jakości obiektów szkolnych na terenie MOF GW.

Źródło: Badanie subiektywnych ocen, potrzeb i preferencji mieszkańców oraz ocena i analiza jakości usług publicznych na terenie Związku Celowego Gmin MG-6 w zakresie edukacji, kultury, spraw społecznych i transportu publicznego, Gorzów-Cieszyn, sierpień 2013, opracowanie na podstawie danych ankietowych

W związku z nowymi wyzwaniami stawianymi samorządom, dotyczącymi konieczności dostosowania kształcenia do potrzeb rynku pracy, w Gorzowie Wlkp. realizowana jest

³⁵ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport cząstkowy z badań – edukacja, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

polityka kształcenia zawodowego polegająca na zasadzie „4-4-2”. Polega ona na promowaniu racjonalnej, z punktu widzenia zapotrzebowania rynku pracy, struktury absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Zgodnie z tą zasadą 40% uczniów kształci się w szkołach ogólnokształcących, 40% w szkołach średnich o profilu zawodowym, a 20% w zasadniczych szkołach zawodowych.

Program ten dzięki konsekwentnemu wdrażaniu został już w zasadzie osiągnięty. Zgodnie z informacjami Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp. udział uczniów uczęszczających do szkół ogólnokształcących spadł od 2006 roku o 10 punktów procentowych i wynosi obecnie ok. 38%. Jednocześnie w tym samym czasie odnotowano znaczny wzrost uczniów szkół zawodowych. Obecnie w szkołach o tym profilu kształci się ponad 62% uczniów³⁶.

Kierunki kształcenia realizowane poprzez szkoły zawodowe zlokalizowane w rdzeniu MOF odpowiadają na najważniejsze zapotrzebowanie w branżach elektrycznej, mechanicznej, budowlanej. Program zajęć oraz proponowane zawody są stale dostosowywane oraz unowocześniane w celu zapewnienia jak najwyższego standardu nauczania i poziomu wiedzy. Dodatkowo absolwenci szkół gimnazjalnych mogą się kształcić w szkole o profilu odzieżowym, gastronomicznym i ogrodniczym.

Ważną placówką z punktu widzenia dostosowania poziomu wykształcenia mieszkańców MOF GW do wyzwań rynku pracy stanowi Centrum Kształcenia Zawodowego. Centrum prowadzi działalność oświatową od września 1998 roku i stanowi połączenie Centrum Kształcenia Praktycznego, Centrum Kształcenia Ustawicznego oraz Wojewódzkiego Ośrodka Doksztalania i Doskonalenia Zawodowego. W ramach Centrum prowadzona jest szkoła policealna dla dorosłych na kierunkach: technik administracji, technik rachunkowości, technik bezpieczeństwa i higieny pracy, technik informatyk, a także kursy i szkolenia zawodowe, zajęcia praktyczne dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych oraz prowadzone jest doksztalanie zawodowe młodocianych. W 2012 roku w ramach zadania „Modernizacja i wyposażenie pracowni kształcenia praktycznego w Centrum Kształcenia Zawodowego w Gorzowie Wlkp.”, dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013 podjęto działania w celu zorganizowania pracowni specjalistycznych do kształcenia praktycznego w zakresie materiałoznawstwa i pomiarów warsztatowych, obrabiarek skrawających, spawania, automatyki i sterowania. W styczniu 2014 roku dwie nowe pracownie zostały oddane do użytkowania³⁷. Działania te mają na celu przygotować dostępną infrastrukturę do utworzenia parku naukowo – przemysłowego w Gorzowie Wlkp.

Dobrze wykształcona kadra jest ważnym czynnikiem determinującym poziom atrakcyjności inwestycyjnej, a co za tym idzie generującym podstawy dla wzrostu

³⁶ *Ibidem*

³⁷ <http://www.gorzow.pl/przystan/archiwum-aktualnosci/48-miasto/20486-nowe-pracownie-w-ckz>

gospodarczego. Poprawa pozycji konkurencyjnej MOF GW na tle regionu i Polski Zachodniej wymaga wzmocnienia potencjału naukowego i rozwoju współpracy z uczelniami wyższymi w mieście oraz innych ośrodkach akademickich. Działania mające na celu stworzenie warunków dla rozwoju gospodarki opartej na nowych technologiach i kompetentnych kadrach wymagają aktywnej współpracy świata biznesu i nauki.

W 2012 roku w Gorzowie Wlkp. zlokalizowane były:

- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża (PWSZ),
- Wyższa Szkoła Biznesu (WSB),
- Uniwersytet Szczeciński – Zamiejscowy Wydział Społeczno-Ekonomiczny w Gorzowie Wlkp.,
- Akademia Wychowania Fizycznego (AWF) im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej Gorzów Wlkp.,

w których studiowało łącznie 5 464 studentów³⁸. W porównaniu do innych ośrodków akademickich jest to relatywnie niewiele. Należy jednak zwrócić uwagę, że gorzowski ośrodek akademicki jest stosunkowo młody. Jedynie filia AWF rozpoczęła swoją działalność na początku lat 70. XX wieku. Największy rozwój infrastruktury kształcenia na poziomie wyższym w mieście notuje się od końca lat 90-tych XX wieku (powstała wtedy samodzielna PWSZ oraz WSB). Jego późny rozwój wynikał przede wszystkim z koncentracji działań rozwijających szkolnictwo wyższe w południowej części obecnego województwa.

Zmiany ustrojowe oraz zmiany zapotrzebowania na rynku pracy były ważnym impulsem dla budowy infrastruktury szkół wyższych w Gorzowie Wlkp. Jednocześnie należy pamiętać, że uczelnie odgrywają olbrzymią miastotwórczą rolę. **Brak odpowiednio rozwiniętego szkolnictwa wyższego powoduje odpływ młodych i zdolnych mieszkańców.**

Wzrost znaczenia miasta na tle sieci osadniczej Polski Zachodniej stanowi ważny czynnik rozwoju infrastruktury uczelni wyższych. Fakt, że gorzowski ośrodek akademicki jest stosunkowo młody powoduje konieczność stałego dostosowywania oferty do wyzwań stojących przed stale rozwijającym się regionem. Jednocześnie **dostrzega się konieczność podejmowania dalszych działań w kierunku poprawy jakości oferty edukacyjnej zwłaszcza w kontekście wzmocnienia potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego i prywatnego na terenie MOF GW.**

Miasto podjęło w tym celu już pierwsze kroki. W efekcie badań dotyczących nowoczesnych kadr gospodarki na terenie miasta i okolic³⁹ zdiagnozowano, że wiedza mogąca podnieść konkurencyjność przedsiębiorstw pochodzić będzie z uczelni

³⁸ Główny Urząd Statystyczny

³⁹ „Raport z badania: Foresight regionalny...”

ogólnopolskich zlokalizowanych poza terenem województwa lubuskiego. Tym samym istnieje ryzyko niewykorzystania olbrzymiego potencjału, jakim są

- **bogata i zróżnicowana infrastruktura edukacyjna na szczeblu ponadgimnazjalnym,**
- **bezpośredni dostęp do ośrodków akademickich zlokalizowanych w innych miastach,**
- **bogate tradycje produkcyjne i przemysłowe miasta i regionu,**
- **korzystne położenie na skrzyżowaniu najważniejszych szlaków komunikacyjnych w tej części kraju i Europy.**

W związku z powyższym już od kilku lat intensyfikowane są działania dążące do budowania potencjału innowacyjnego i gospodarczego ośrodka gorzowskiego. Na terenie miasta podejmowane są następujące inicjatywy:

- **Klaster Edukacji Lubuskie - Brandenburgia** - jest to pierwszy w Polsce edukacyjny klaster o charakterze transgranicznym. Działa od 2012r. i ma za zadanie integrację współpracy pomiędzy uczelniami wyższymi, centrami naukowymi, średnimi szkołami zawodowymi oraz podmiotami gospodarczymi zainteresowanymi tematyką i wdrażaniem technik produkcyjnych. Stanowi także platformę współpracy dla jej członków w celu realizacji wspólnych projektów oraz platformę służącą skutecznemu pozyskiwaniu środków finansowych na wspólne projekty inwestycyjne, badania naukowe oraz działania mające związek z rozwojem nowoczesnych technologii⁴⁰.

- **Lubuski Klaster Metalowy** – zawiązany w sierpniu 2007r. przez grupę przedsiębiorstw metalowych z północnej części województwa lubuskiego na podstawie podpisanej deklaracji zaangażowania w inicjatywę klastrową. W maju 2008r. Stowarzyszenie "Lubuski Klaster Metalowy" zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Celem Stowarzyszenia jest m.in. integracja przedsiębiorstw metalowych i przedsiębiorstw działających w ich otoczeniu oraz realizacja wspólnych inicjatyw gospodarczych, wspieranie rozwoju i promocja podmiotów gospodarczych branży metalowej, koordynacja działań w rozwiązywaniu problemów organizacyjnych, technicznych, handlowych, kooperacyjnych, rozwojowych i szkoleniowych, promocja przemysłu metalowego, jako istotnego dla gospodarki regionu.⁴¹

- **Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo-Przemysłowy** – jest to pierwsza tego typu inicjatywa w północnej części województwa. Powstał w wyniku porozumienia zawartego w marcu 2012r. pomiędzy Miastem Gorzów Wlkp., Państwową Wyższą Szkołą Zawodową, Lubuskim Klastrem Metalowym oraz Zakładem Utylizacji Odpadów Sp. z o.o.

⁴⁰ Sprawozdanie z realizacji "Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gorzowa Wlkp. na lata 2010 – 2020" za rok 2012

⁴¹ www.lubuskiklaster.pl

Jego sygnatariusze objęli pierwsze udziały w spółce prawa handlowego. Akt notarialny umowy założycielskiej spółki GOT PNP został podpisany dnia 5 listopada 2013r.

Koncepcja Ośrodka – I etapu rozproszonego Parku Naukowo-Przemysłowego dla aglomeracji gorzowskiej - zakłada merytoryczną, infrastrukturalną, logistyczną i ekonomiczną integrację działań podejmowanych przez podmioty działające na rynku gospodarczym i edukacyjnym aglomeracji. Celem jest wprowadzenie nowej jakości w systemie kształcenia zawodowego, na wszystkich jego poziomach, w relacji do kluczowych branż przemysłu, które w świetle przeprowadzonego w Gorzowie Wlkp. foresightu będą kształtować gospodarczy obraz regionu w okresie 2020-2030.

Idea Parku Naukowo-Przemysłowego w Gorzowie Wlkp. wynika z rozpoznanych potrzeb przemysłu, inteligentnych specjalizacji regionu oraz prognozy rozwoju gospodarki miasta i aglomeracji gorzowskiej⁴². Przedsięwzięcie to wpisane jest do Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020. Interesariusze budowy Parku wypracowali jego formułę, opierającą się na dwóch komplementarnych obszarach: badawczo-wdrożeniowym oraz edukacji zawodowej.

Obszar badawczo-wdrożeniowy opiera się na ścisłej współpracy uczelni wyższych, jednostek i instytutów badawczych, laboratoriów oraz sektora przedsiębiorstw. Głównymi działaniami będzie wyszukiwanie oraz weryfikacja innowacyjnych technologii, prowadzenie badań i prac rozwojowych oraz komercjalizacja nowatorskich rozwiązań. Kompleksowy charakter usług oferowanych przez Park przedsiębiorcom pomyślany jest jako wyjątkowy w skali regionu i stwarza szansę wykreowania bardzo silnego potencjału oddziaływania na lokalną gospodarkę. Przewiduje się także, iż doprowadzi do wzrostu liczby firm wykorzystujących nowoczesne technologie. Umożliwi to również rozwój przedsiębiorstw opartych na nowej wiedzy, głównie przez studentów i absolwentów uczelni wyższych oraz pracowników naukowych. Stopniowo od maja 2014r. do Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego Park Naukowo-Przemysłowy przystępują pozostałe gminy wchodzące w skład MOF GW. Wejście kapitałowe gmin do spółki⁴³ pozwoli na skonsolidowanie działań w zakresie lokowania nowych innowacyjnych przedsiębiorstw w północnej części województwa lubuskiego, w tym również na terenie tych gmin, co będzie miało wymierny wpływ na ich rozwój⁴⁴.

Ważny element przedsięwzięcia stanowi **Centrum Badawczo-Wdrożeniowe „Eko-innowacje”** działające na terenach należących do Zakładu Utylizacji Odpadów Sp. z o.o., w Stanowicach w gminie Bogdaniec. W skład Centrum wejdą cztery główne

⁴² Informacje na temat Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego Parku Naukowo-Przemysłowego Sp. z o.o. pochodzą z Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp.

⁴³ Utworzenie Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego Park Naukowo-Przemysłowy Sp. z o.o. stanowił pierwszy formalny krok w realizacji idei Parku Naukowo-Przemysłowego.

⁴⁴ Uzasadnienie m.in. do Uchwały Nr XL/300/2014 Rady Gminy Kłodawa z dnia 14 maja 2014 r., Uchwały Nr XXXIX/302/14 Rady Gminy Santok z dnia 22.05.2014 r.

jednostki badawcze składające się z wysokiej klasy specjalistycznych laboratoriów, umożliwiających testowanie pilotażowych technologii związanych z zagospodarowaniem różnego typu odpadów.

Planowane jest także stworzenie przez PWSZ **Laboratorium Środowiskowego dla kierunków inżynierskich**. Laboratorium obejmować będzie niezbędne wyposażenie kierunków inżynierskich w pracowni i warsztaty. Poza walorem dydaktycznym stanowi również bazę dla badań i wdrożeń dla przemysłu.

Obszar edukacji zawodowej stanowi zadanie własne samorządu. Liderem działań w tym obszarze jest Miasto Gorzów Wlkp. Podstawowym celem będzie utworzenie **Centrum Edukacji Zawodowej (CEZ)**. Będzie ono stanowiło nowoutworzony zespół szkół technicznych, wyposażonych w wysokiej klasy instrumentarium: pracowni, warsztaty i laboratoria, odpowiadające najwyższym standardom kształcenia i nauki zawodu, wymaganym przez lokalny i regionalny sektor przemysłu i przedsiębiorczości.

Projekt charakteryzuje się ponadregionalnym zasięgiem oddziaływania. Funkcjonowanie CEZ ma pobudzić jakość i efektywność kształcenia zawodowego młodzieży, osób dorosłych i niepełnosprawnych. Zwiększy także integrację systemu nauczania z potrzebami rynku pracy.

Stworzenie wszystkich elementów Parku opierać się będzie przy wykorzystaniu potencjału zasobów wiedzy, doświadczenia i kadry Lubuskiego Klastra Metalowego.

Dzięki ustanowieniu tak szerokich powiązań kooperacyjnych Park Naukowo-Przemysłowy stworzy przestrzeń wymiany wiedzy i doświadczeń, a zatem umożliwi rozwój zasobów ludzkich.

Kluczowym zadaniem wzmacniającym potencjał naukowy miasta a, co za tym idzie **całego MOF GW i północnej części województwa jest dążenie do powołania Akademii Gorzowskiej**. Ważność tego zadania wskazana jest na szczeblu regionalnym m.in. poprzez zapisy w „Strategii Województwa Lubuskiego 2020”. Jednym z działań określonym dla celu operacyjnego „podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie do potrzeb regionalnego rynku pracy” wskazano wsparcie działań na rzecz utworzenia Akademii Gorzowskiej o profilu zgodnym z celami rozwoju województwa lubuskiego. Jak wskazały władze województwa, region gorzowski, który ma być zasilany przez absolwentów przyszłej uczelni, cierpi na deficyt kadry inżynierskiej⁴⁵. Ważność tego projektu wskazana została także w „Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec”⁴⁶. W przytaczanym dokumencie utworzenie Akademii wymieniono jako jedno z czterech działań mających na celu wzmocnienie funkcji metropolitalnych Gorzowa Wlkp.

⁴⁵ www.lubuskie.uw.gov.pl dostęp 14.02.2014

⁴⁶ Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, grudzień 2012,

Znaczącą barierą generalnie w całym regionie jest **niski udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową (B+R)**. Województwo lubuskie jest jednym z regionów, który przeznaczają na B+R najmniej środków w przeliczeniu na mieszkańca (w 2012 roku 68,4 zł/m-c przy średniej krajowej 372,5 zł/m-c). Pozytywnym zjawiskiem jest natomiast stosunkowo **duża dynamika wzrostu nakładów** przeznaczanych na działalność badawczo – rozwojową (wzrost o 73% względem 2002 roku). Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego ważny jest jednak wysoki udział podmiotów gospodarczych ponoszących nakłady na działalność B+R w ogólnej liczbie podmiotów. W całym województwie lubuskim udział ten wynosi prawie 25% i jest bliski średniej krajowej (28,1%)⁴⁷.

Sytuacja na terenie MOF GW w zakresie działań badawczo – rozwojowych oraz współpracy nauki z biznesem ulega stałej poprawie. Przede wszystkim dużym atutem jest **bezpośredni dostęp do ośrodków akademickich** zlokalizowanych w innych miastach. Ponadto, jak wykazano w diagnozie, **realizowany jest szereg przedsięwzięć o charakterze innowacyjnym w oparciu o potencjał szkół oraz działających w obszarze przedsiębiorstw**. Dzięki właściwie prowadzonej polityce w zakresie kształcenia oraz powiązań w sferze naukowo – badawczej wygenerowane zostaną ważne impulsy dla stworzenia pozytywnego wizerunku oraz poprawy konkurencyjności inwestycyjnej całego MOF GW.

Wzmocnienie infrastruktury edukacji, która wpływa na rozwój kapitału ludzkiego zapewni długofalowe pozytywne efekty przyczyniające się do zrównoważonego i dynamicznego rozwoju MOF GW. Dzięki podejmowanym i planowanym działaniom MOF GW ma szansę stać się liderem kreatywności w regionie. Dzięki właściwie prowadzonej polityce w zakresie kształcenia oraz powiązań w sferze naukowo – badawczej wygenerowane zostaną impulsy dla poprawy konkurencyjności inwestycyjnej całego MOF.

Szerzej na temat opisanego potencjału w gminach wchodzących w skład MOF GW przedstawia Strategia Rozwoju MOF GW (s.10-27).

4.2.Potencjał infrastrukturalno-gospodarczy.

Pod względem gospodarczym MOF GW jest silnie zróżnicowany. Na jego obszarze w 2012r.⁴⁸ funkcjonowały łącznie 20 552 podmioty gospodarcze zaliczane do sektora prywatnego, w tym 15 741 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą i 1 813 spółek prawa handlowego, z czego 543 posiadało zagranicznych udziałowców.

⁴⁷ www.stat.gov.pl

⁴⁸ www.stat.gov.pl

W stosunku do 2002r. liczba podmiotów sektora prywatnego zwiększyła się, a wskaźnik dynamiki wyniósł 119. Wzrosła również liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (dynamika 113), a także liczba spółek (dynamika 161), w tym liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego (dynamika 141).

Tempo wzrostu liczby przedsiębiorstw w MOF GW było szybsze niż w całym regionie, gdzie powyższe wskaźniki dynamiki osiągnęły następujące wartości: 113 (podmioty sektora prywatnego), 104 (osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą), 158 (spółki), 135 (spółki z udziałem kapitału zagranicznego). W porównaniu do statystycznych danych dla kraju MOF GW pod względem przemysłu rozwija się szybciej w zakresie liczby podmiotów sektora prywatnego (wskaźnik dynamiki dla Polski wyniósł 115) oraz w zakresie osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (dynamika 107). Słabiej natomiast wypada w przypadku spółek prawa handlowego (wskaźnik 180), a także spółek z udziałem kapitału zagranicznego (dynamika 158).

Tab. 29. Podmioty gospodarcze – sektor prywatny.

Gmina	2002	2012	Rok 2002 = 100
m. Gorzów Wlkp.			
Sektor prywatny ogółem	15212	17228	113
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	12197	12891	106
Spółki handlowe	1009	1635	162
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	334	494	148
Bogdaniec			
Sektor prywatny ogółem	519	693	134
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	443	569	128
Spółki handlowe	27	44	163
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	13	19	146
Deszczno			
Sektor prywatny ogółem	575	871	151
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	487	749	154
Spółki handlowe	40	56	140
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	11	10	91
Kłodawa			
Sektor prywatny ogółem	465	1031	222
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	379	897	237
Spółki handlowe	25	44	176
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	13	12	92
Santok			
Sektor prywatny ogółem	479	729	152
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	411	635	155
Spółki handlowe	25	34	136
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	13	8	62
Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.			
Sektor prywatny ogółem	17250	20552	119
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	13917	15741	113
Spółki handlowe	1126	1813	161
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	384	543	141
Woj. Lubuskie			
Sektor prywatny ogółem	91006	102970	113
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	74080	77225	104
Spółki handlowe	5190	8179	158

Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	2044	2753	135
Polska			
Sektor prywatny ogółem	3347625	3851828	115
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	2714118	2917272	107
Spółki handlowe	191363	344323	180
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	47186	74633	158

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Rdzeniem rozwoju gospodarczego jest miasto Gorzów Wlkp., które stanowi główny ośrodek przemysłowy województwa lubuskiego. W Gorzowie Wlkp. w 2012r. funkcjonowało łącznie 17 228 podmiotów gospodarczych zaliczanych do sektora prywatnego (ok. 84% wszystkich podmiotów zlokalizowanych w MOF GW), z czego 12 891 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (82% ogółu w MOF GW). W stosunku do 2002r. w Gorzowie Wlkp. wzrosła łączna liczba podmiotów gospodarczych sektora prywatnego (wskaźnik dynamiki 113). W mieście zlokalizowanych było również łącznie 1 635 spółek, czyli ok. 90% wszystkich spółek funkcjonujących w MOF GW. Szczególnie widoczny był przyrost o ok. 62% spółek prawa handlowego. W latach 2002 – 2012 odnotowano także wzrost liczby spółek z udziałem kapitału zagranicznego o 48%.

Oznacza to, że rdzeń MOF GW, mający pełnić funkcje koła napędowego rozwoju gospodarczego, rozwija się prawidłowo i szybko, również na tle województwa lubuskiego.

Potencjał gospodarczy miasta wspierany jest przez pozostałe gminy wchodzące w skład MOF GW: Bogdaniec (693 podmioty), Deszczno (871 podmiotów), Kłodawa (1031 podmiotów) oraz Santok (729 podmiotów). Wszystkie powyższe gminy w latach 2002 – 2012 odnotowały przyrost liczby podmiotów gospodarczych, przy czym wskaźnik ten osiągnął największą wartość w gminie Kłodawa (222). W niniejszych gminach wskaźnik ten był wyższy niż średnia dla województwa lubuskiego, która wynosiła 113.

Analizując sferę gospodarczą należy uwzględnić nie tylko bezwzględną liczbę zarejestrowanych przedsiębiorstw, ale również przedsiębiorczość mieszkańców mierzoną liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Podejście to gwarantuje porównywalność jednostek względem siebie i stanowi dobry miernik aktywności gospodarczej mieszkańców.

Dla MOF GW wskaźnik ten w 2012r. wynosił 1138 podmiotów/10 tys. mieszk. i był wyższy od średniej krajowej (1032) oraz analogicznego wskaźnika dla województwa lubuskiego (1052). W latach 2009 – 2012 dynamika wzrostu poziomu przedsiębiorczości była wyższa w całym obszarze MOF (dynamika 110) niż w kraju i w regionie (dynamika 105).

Tab. 30. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców.

Gmina	2009	2012	Dynamika Rok 2009 = 100	Polska =100 Rok 2012	Lubuskie = 100 Rok 2012
m. Gorzów Wlkp.	1408	1441	102	140	137
Bogdaniec	926	991	107	96	94
Deszczno	938	996	106	97	95
Kłodawa	1111	1326	119	128	126
Santok	771	934	121	91	89
Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.	1031	1138	110	110	108
Woj. Lubuskie	1004	1052	105	102	100
Polska	981	1032	105	100	98

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.stat.gov.pl

W gminach Bogdaniec, Santok i Deszczno wskaźnik przedsiębiorczości jest niższy niż w regionie i kraju. Niemniej jednak wskaźnik dynamiki rozwoju tych gmin jest wysoki. Największy wskaźnik zanotowały za to miasto Gorzów Wlkp. (1441) oraz gmina Kłodawa (1326).

Jednocześnie w latach 2009 – 2012 we wszystkich gminach nastąpił rozwój przedsiębiorczości. Najmocniej zjawisko to uwidoczniło się w gminie Santok (wskaźnik dynamiki 121) oraz Kłodawa (119). W samym mieście Gorzowie Wlkp. wskaźnik ten wyniósł 102 i był niższy niż wskaźnik krajowy i regionalny wynoszący 105.

Analiza przestrzenna struktury podmiotów gospodarczych wskazuje na znaczną przewagę (ponad 25%) działalności z szeroko rozumianego handlu i napraw (sekcja G) oraz działalności budowlanej (12,5%). Pozostałe sfery działalności gospodarczej nie przekraczają 10% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie MOF GW. Na fali przekształceń branżowych oraz wdrażania polityki dostosowania struktury gospodarczej do wyzwań stawianych regionom aspirującym do bycia ponadregionalnymi, nowoczesnymi ośrodkami rozwoju, przeprowadzono badania identyfikujące branże o największym potencjale rozwoju⁴⁹. Autorzy raportu wskazali, że w długoterminowej perspektywie w regionie gorzowskim największe szanse na rozwój oraz na przyciąganie inwestorów mają branże: transport, logistyka, produkcja dla przemysłu maszynowego, budownictwo, przemysł elektrotechniczny, a także produkcja drewna i wyrobów z drewna.

Podkreślenia z pewnością wymaga przemysłowy charakter Gorzowa Wlkp. Wg danych statystycznych dotyczących produkcji sprzedanej przemysłu za 2012 rok zestawionych w Banku Danych Lokalnych, w Gorzowie Wlkp. wynosiła ona na mieszkańca 50 446 PLN. Z takim wynikiem miasto Gorzów Wlkp. uplasowało się wysoko na 5 miejscu

⁴⁹ „Raport z badania: Foresight regionalny...”.

wśród miast wojewódzkich Polski o najwyższej produkcji sprzedanej przemysłu na mieszkańca.

Większą wartość wskaźnika posiadają jedynie: Gdańsk (99 991 PLN), Katowice (94 227 PLN), Poznań (61 965 PLN) i Warszawa (57 509 PLN). Poniżej znajduje się tabela obrazująca niniejsze zagadnienie.

Tab. 31. Produkcja sprzedana przemysłu ogółem i na mieszkańca (podmioty o liczbie pracujących >9) w miastach wojewódzkich w Polsce.

Lp.	Jednostka terytorialna	wg PKD 2007	
		ogółem	na 1 mieszkańca
		2012	2012
		mln zł	zł
1.	Powiat m. Gdańsk	46031,2	99991
2.	Powiat m. Katowice	29047,3	94227
3.	Powiat m. Poznań	34229,1	61965
4.	Powiat m. st. Warszawa	98416,8	57509
5.	Powiat m. Gorzów Wlkp.	6279,0	50446
6.	Powiat m. Olsztyn	6482,9	36943
7.	Powiat m. Kraków	27718,2	36513
8.	Powiat m. Opole	3857,3	31586
9.	Powiat m. Toruń	5571,3	27197
10.	Powiat m. Lublin	9019,0	25908
11.	Powiat m. Wrocław	16286,9	25796
12.	Powiat m. Bydgoszcz	8846,6	24419
13.	Powiat m. Rzeszów	4079,7	22568
14.	Powiat m. Kielce	3838,4	19062
15.	Powiat m. Łódź	13421,2	18588
16.	Powiat m. Szczecin	6577,1	16073
17.	Powiat m. Zielona Góra	1804,3	15139
18.	Powiat m. Białystok	3324,0	11280

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Warto zwrócić uwagę, że przemysł ok. 125-tysięcznego Gorzowa Wlkp. produkuje prawie tyle co około 409-tysięczny Szczecin, czy niemal dwa razy więcej niż Białystok o liczbie około 294 tys. mieszkańców.

Powyższa analiza wskazuje na **wysoki potencjał rozwoju przedsiębiorczości na terenie całego MOF GW**. Jest on wspierany przez szereg instytucji i narzędzi. Szczególną rolę odgrywają sprawnie działające instytucje otoczenia biznesu. Pełnią one ważną funkcję wspierania innowacyjności i to zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw, jak i obszarów. Mogą one także pośredniczyć we współpracy sektora przedsiębiorstw z uczelniami i instytucjami badawczymi. Instytucje wspierające działalność biznesową skoncentrowane są głównie w Gorzowie Wlkp. Do najważniejszych zaliczyć można Zachodnią Izbę Przemysłowo – Handlową, **Lubuską Fundację Zachodnie Centrum Gospodarcze czy organizację Lubuscy Pracodawcy**.

Na terenie MOF GW niezbędne jest jednak podjęcie działań poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów, mających na celu pobudzenie lokalnej przedsiębiorczości

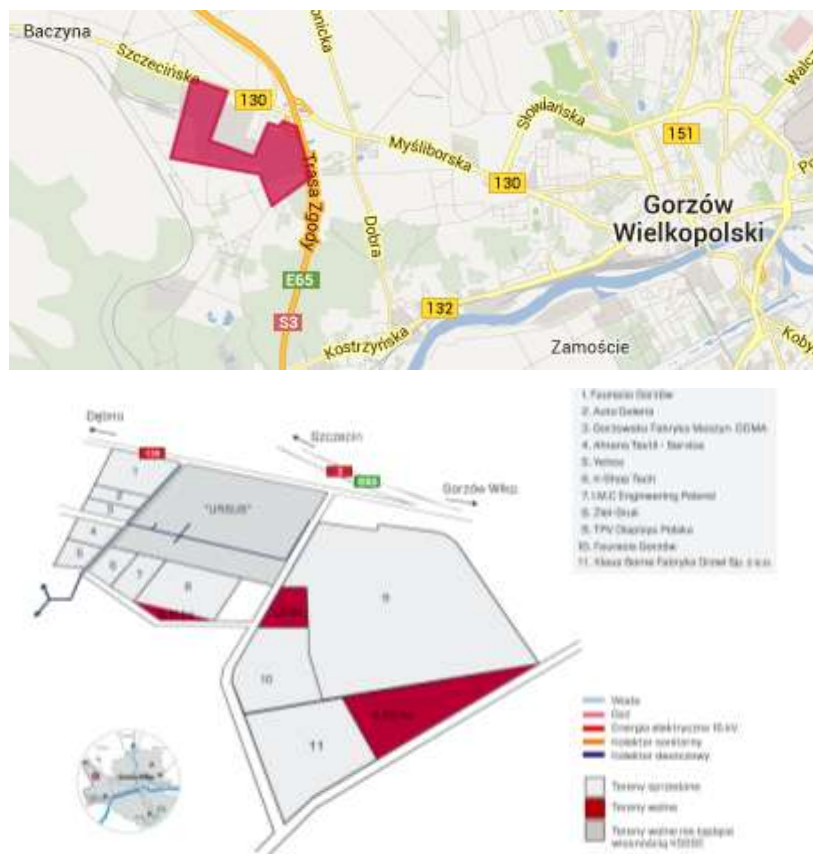
i poprawy sytuacji szczególnie na rynku pracy, którego stan opisany został w potencjale demograficznym i społecznym (rozdział 4.1).

Korzystny wpływ na rozwój gospodarczy MOF GW miało utworzenie w 2001 roku terenów inwestycyjnych w ramach Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSSE). Obecna powierzchnia zainwestowanych terenów inwestycyjnych KSSSE podstrefy Gorzów Wlkp. wynosi 78,75 ha. KSSSE oferuje bogaty wybór w pełni przygotowanych do rozpoczęcia inwestycji terenów. Lokalizacja strefy jest bardzo korzystna z punktu widzenia potencjalnego inwestora: do centrum miasta - 10 km; do autostrady - 65 km (50 min); do granicy z Niemcami - 48 km (40 min.); do granicy z Czechami - 280 km; do Poznania - 125 km.⁵⁰ Dodatkowym atutem jest bezpośredni dojazd do drogi krajowej S3.

Ryc. 11. Węzły komunikacyjne oraz tereny inwestycyjne na terenie MOF GW.
Źródło: opracowanie własne.

⁵⁰ http://www.kssse.pl/pl/o_strefie/dzialalnosc.html

Ryc. 12. Tereny inwestycyjne KSSSE Podstrefa Gorzów Wlkp.
 Źródło: http://www.kssse.pl/pl/oferta/tereny_inwestycyjne/gorzow_wlkp.

Przedsiębiorca podejmujący działalność gospodarczą na terenie Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej jest uprawniony do korzystania z pomocy regionalnej w postaci zwolnienia podatkowego w podatku dochodowym CIT z dwóch tytułów: poniesionych nakładów inwestycyjnych lub tworzenia nowych miejsc pracy.

Gorzowska podstrefa KSSSE (ulożona w dwóch obszarach miasta Gorzowa Wlkp.) stanowi ważny element na gospodarczej mapie MOF GW. Łącznie podstrefa w Gorzowie Wlkp. (jeden obszar w części północno – zachodniej, drugi w północno – wschodniej części miasta) zajmowała do marca 2014r. 86,5 ha powierzchni. **W 2013 r. wolnych terenów pozostało zaledwie 7,75 ha.**

W związku z tym podjęte zostały działania mające na celu poszerzenie KSSSE o ok. 35 ha. Potrzeba ta została ujęta w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 18 marca 2014 zmieniającym granice KSSSE⁵¹. Na obszarze Gorzowa Wlkp. włączone zostaną w struktury podstrefy nowe tereny, **z czego już ok. 15 ha zostało zajętych przez Jeronimo Martins Polska**⁵². Dlatego też już teraz diagnozuje się konieczność dalszego przygotowywania przestrzeni inwestycyjnej na obszarze MOF GW. Warto również podkreślić,

⁵¹ <http://www.mg.gov.pl/node/20331>

⁵² <http://www.gazetalubuska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20131213/POWIAT04/131219579>

iż na terenie pozostałych gmin wchodzących w skład MOF GW nie powstały podstrefy KSSSE. Jedynie rdzeń posiada opisaną powyżej podstrefę stanowiącą ważny element rozwoju gospodarczego obszaru.

Niemniej jednak gminy: Kłodawa i Bogdaniec posiadają zdiagnozowane potrzeby w zakresie pozyskania nowych terenów inwestycyjnych. Obecnie nad utworzeniem podstrefy na swoim obszarze pracuje gmina Kłodawa. Ustalenie w planie zagospodarowania przestrzennego gminy Kłodawa warunków zabudowy i zagospodarowania obszaru położonego na południe od wsi Wojcieszycy (po prawej i lewej stronie drogi powiatowej Wojcieszycy-Gorzów Wlkp.) oraz określenie przeznaczenia tych terenów pod zabudowę produkcyjno-techniczną stworzy warunki do utworzenia podstrefy KSSSE⁵³. Rada Gminy Santok Uchwałą Nr XXX/V/266/13 z dnia 30 grudnia 2013 r.⁵⁴ wprowadziła natomiast zmiany zagospodarowania terenów w celu przekształcenia terenów upraw polowych na nowe tereny inwestycyjne (Janczewo) oraz terenów mieszkalnictwa i usług na tereny pod lokalizację obiektów handlowych powyżej 2000m powierzchni handlowej (Wawrów). Obszary te wymagają jednak niezbędnego uzbrojenia.

Należy wziąć również pod uwagę, że utworzenie m.in. Parku Naukowo-Przemysłowego Gorzowski Ośrodek Technologiczny (którego jeden z komponentów zlokalizowany jest w miejscowości Stanowice na terenie gminy Bogdaniec) będzie generowało powstawanie w obszarze MOF GW nowych, lub rozbudowę istniejących przedsiębiorstw. Analiza SWOT Foresightu regionalnego „Branżowy rozwój Gorzowa Wielkopolskiego” oraz „Nowoczesne kadry gospodarki” wskazuje jako zagrożenie dla regionu niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturę techniczną, w tym drogi, media, tereny przemysłowe. Obecnie KSSSE to teren lokalizacji największych pracodawców takich, jak: TPV Displays Polska, Faurecia i inne.

Szybkie wyczerpywanie się istniejących zasobów wyraźnie wskazuje na duże zapotrzebowanie na gotowe, w pełni uzbrojone nowe tereny inwestycyjne w MOF GW. Zbrojenie terenów inwestycyjnych będzie miało miejsce m.in. na terenach powojkowych, porolniczych, poprzemysłowych i pokolejowych w obszarze MOF GW. Jak zostało wskazane w dokumencie „*Foresight regionalny...*” zbrojenie terenów inwestycyjnych to m.in. jeden z 10 priorytetów polityki publicznej wspierającej przedsiębiorczość oceniony w skali od 1 do 5 na poziomie 4,3.

Przekształcenie ww. terenów na tereny dla potencjalnych inwestorów w MOF GW jest ściśle powiązane z celem szczegółowym *II. Budowa oferty gospodarczej makroregionu* opisanym w „Strategii Rozwoju Polski Zachodniej 2020”, w ramach którego wskazuje się,

⁵³ Uzasadnienie do Uchwały Nr XXXVIII/290/14 Rady Gminy Kłodawa z dnia 26 marca 2014 r. w sprawie przystąpienia do opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kłodawa dla obrębu Wojcieszycy [...]

⁵⁴ Uchwała Nr XXX/V/266/13 Rady Gminy Santok z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie: zmiany „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Santok”

że największy potencjał rozwojowy Polski Zachodniej (w tym MOF GW) tkwi w branżach przemysłowych, które cechuje dynamiczny rozwój w oparciu o miejscowe endogenne zasoby. Projekt „Krajowej Polityki Miejskiej” wskazuje, iż w celu podniesienia atrakcyjności miast dla inwestorów zewnętrznych, władze samorządowe powinny starać się przygotować tereny inwestycyjne wraz z infrastrukturą techniczną.

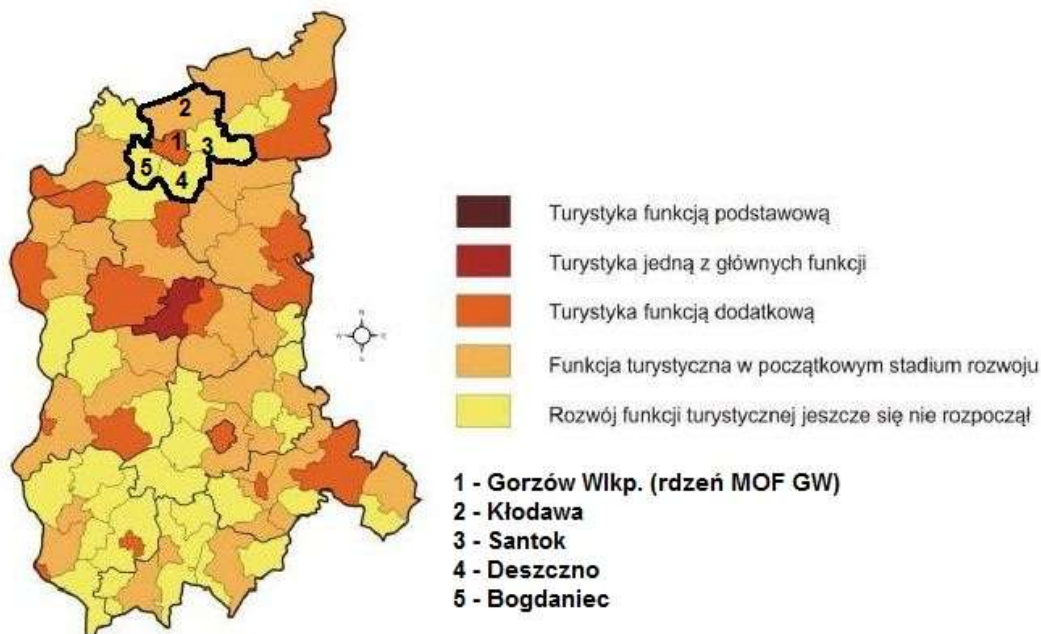
Jednocześnie **nie wolno zapominać o zintensyfikowanej promocji gospodarczej regionu m.in. poprzez misje gospodarcze czy udział w targach branżowych.** Odpowiednia promocja regionu ma duży wpływ na zwiększenie zainteresowania inwestorów zagranicznych, a co za tym idzie wpływa na zmniejszenie bezrobocia i zatrzymanie odpływu mieszkańców w poszukiwaniu pracy. Instytucje otoczenia biznesu oraz specjalne strefy ekonomiczne wspierają zarówno rozwój przedsiębiorczości lokalnej, jak i wzmacniają atrakcyjność inwestycyjną obszaru. Ich działalność powinna być szczególnie intensyfikowana w związku z **koniecznością wykorzystania istniejącego potencjału na rzecz zwiększenia konkurencyjności lokalnej gospodarki.** Z raportu „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2013” przedstawionego przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową wynika, że atrakcyjność inwestycyjną podregionu gorzowskiego (na obszarze którego zlokalizowany jest MOF GW) uznano jako przeciętną dla działalności przemysłowej, przeciętną dla działalności usługowej oraz wysoką dla działalności zaawansowanej technologicznie. Dlatego też **wskazane jest podjęcie szeroko zakrojonych działań na rzecz stworzenia systemu obszarów aktywności gospodarczej, szczególnie w kontekście wyczerpywania się arealu KSSSE oraz ich promocji w kraju, jak i zagranicą. Wykorzystanie potencjału transgranicznego położenia oraz lokalizacji względem głównych korytarzy transportowych poprzez przygotowanie właściwych warunków dla inwestowania stanowić będzie ważny impuls generujący pozytywny kierunek rozwoju MOF i zwiększenia jego atrakcyjności inwestycyjnej.**

Atrakcyjna, kompletna oferta gospodarcza skłoni podmioty krajowe i zagraniczne do lokowania kapitału oraz mocy produkcyjnych na terenie MOF GW. „Strategia Rozwoju Polski Zachodniej 2020” upatruje rozwój gospodarczy makroregionu w wypracowaniu kompleksowej oferty gospodarczej bazującej nie tylko na potencjale inwestycyjnym, ale także podkreśla rolę powiązanego z nim pośrednio potencjału turystycznego.

Teren MOF GW jest bogaty w atrakcje turystyczne (patrz rozdział 4.4. Potencjał przyrodniczo – środowiskowy oraz Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego – sfera przestrzenno-przyrodniczo-środowiskowa, s. 49-54). Niemniej jednak potencjał turystyczny w regionie nie jest wystarczająco wykorzystywany i jest to poniekąd związane ze słabo wypromowaną ofertą turystyczną MOF GW.

Z Raportu Regionalnego województwa lubuskiego⁵⁵ wynika natomiast, iż w pełni rozwiniętej funkcji turystycznej nie posiada żadna z gmin województwa. W większości gmin rozwój funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął lub funkcja ta jest w początkowym stadium rozwoju. W przypadku MOF GW turystyka w mieście Gorzów Wlkp. pełni funkcję dodatkową, zaś w gminie Kłodawa funkcja turystyczna jest w początkowym stadium rozwoju. Powyższe dane przedstawia rycina 13.

Ryc. 13. Funkcja turystyczna w gminach MOF GW na tle pozostałych gmin województwa lubuskiego.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: T.Kudłacz i in., Raport Regionalny Województwo Lubuskie, Zielona Góra- Kraków, s.36

Czerpiąc z istniejących zasobów endogenicznych (związanych m.in. z dziedzictwem kulturowym, przyrodniczym, historycznym), **należałoby wykreować ofertę turystyczną oraz wypromować ją w taki sposób, aby przyciągnęła turystów, a także potencjalnie nowych mieszkańców - moc produkcyjną nowych przedsiębiorstw.** Atrakcyjność turystyczna regionu silnie wpływa na jego wybór jako miejsce do osiedlenia (czasowego lub stałego).

Przeprowadzone przez prof. dr hab. Tadeusza Kudłacza analizy uzasadniają predyspozycje województwa lubuskiego (w tym Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.) dla rozwoju dwóch ogólnych specjalizacji, a mianowicie:

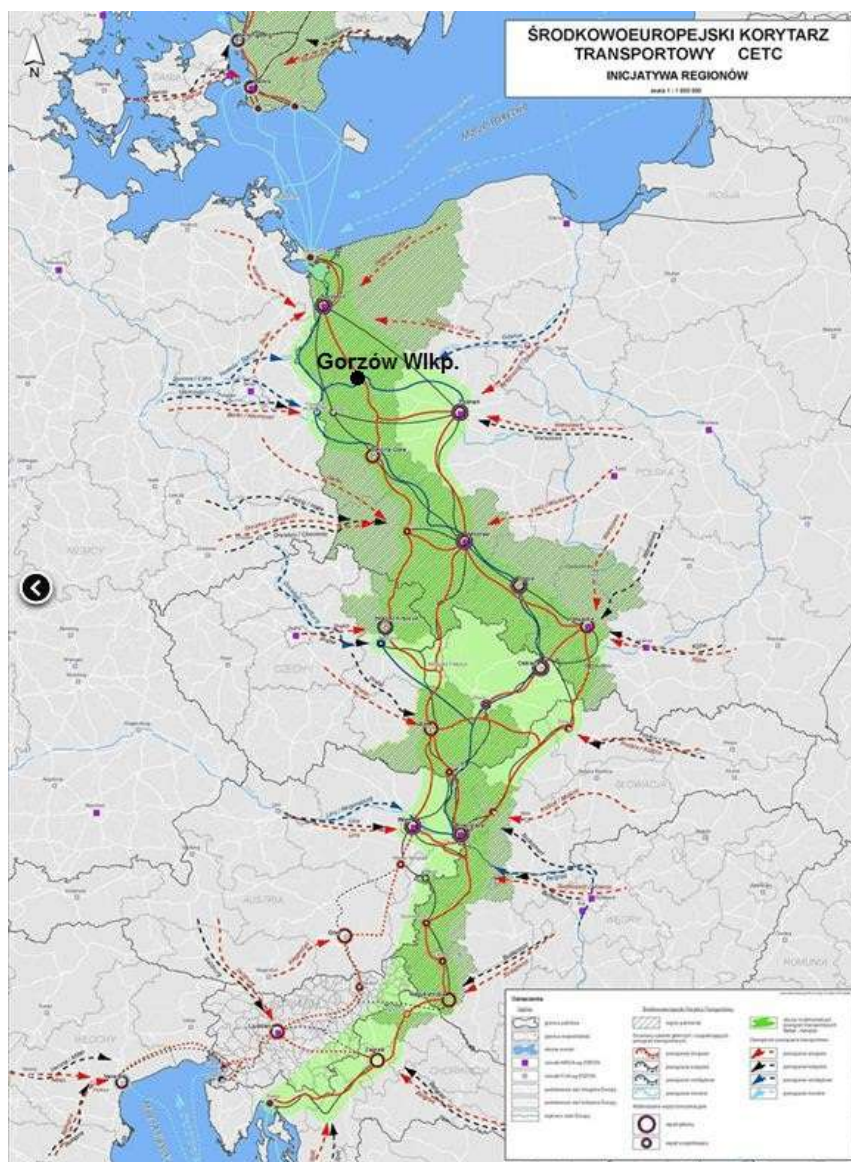
- region atrakcyjny dla wyspecjalizowanych branż przemysłu,
- region o dużym potencjale rozwoju turystyki⁵⁶.

⁵⁵ T. Kudłacz i in., Raport Regionalny Województwo Lubuskie, Zielona Góra-Kraków, kwiecień 2011 r.

⁵⁶ *Ibidem*

Głównym czynnikiem mającym wpływ na intensywny, ale zrównoważony rozwój MOF GW jest **poprawa infrastruktury transportowej i komunikacyjnej**⁵⁷. Jej właściwy **rozwój ma stanowić podstawę dla zagwarantowania spójności obszaru oraz dla zapewnienia dostępności komunikacyjnej w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym**.

Relatywnie dobra dostępność komunikacyjna MOF GW wynika z jego lokalizacji na skrzyżowaniu dwóch głównych korytarzy transportowych. Gorzów Wlkp. leży w korytarzu o nazwie Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy CETC-ROUTE65 (północ-południe) – ryc. 14, oraz znajduje się w strefie oddziaływania Paneuropejskiego Korytarza Transportowego II (wschód – zachód). Opierają się one na transporcie drogowym, kolejowym oraz na wodnym.

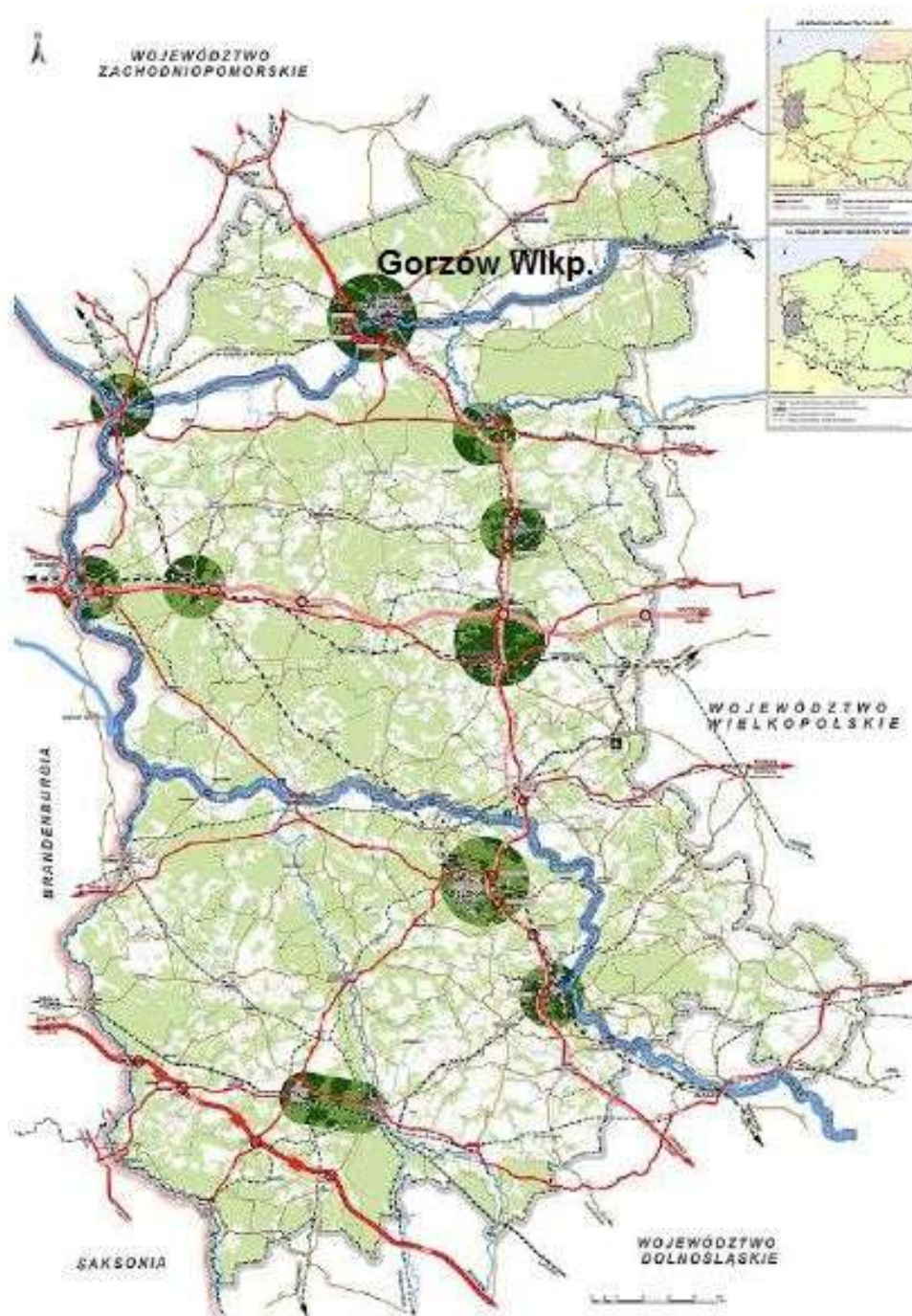

Ryc. 14. Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy CETC

Źródło: <http://www.umwd.dolnyslask.pl/drogi/aktualnosci/artukul/sztafeta-cetc-route65-nowe-mozliwosci-transportowe-dla-dolnego-slaska-polski-i-europy/>

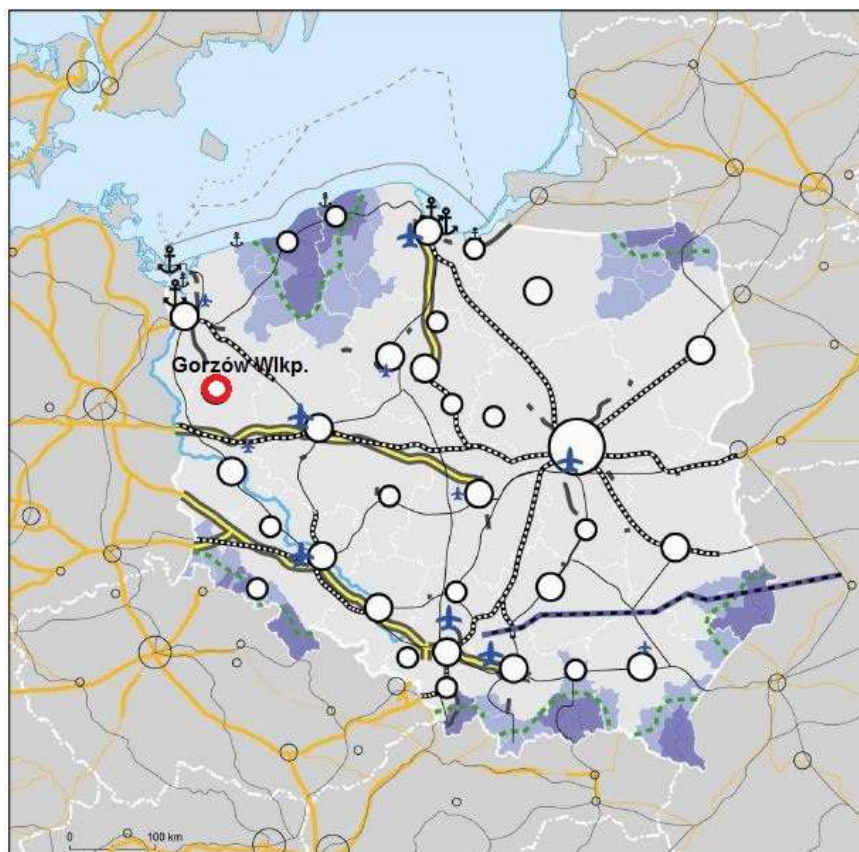
⁵⁷ „Raport z badania: Foresight regionalny...”

Bliskość MOF GW z granicą państwową z Niemcami (odległość do przejścia granicznego w Kostrzynie nad Odrą - 45 km) pozwala określić teren, jako ważny tranzytowy węzeł komunikacyjny.

Ryc. 15. Główne szlaki komunikacyjne województwa lubuskiego.

Źródło: *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, Zielona Góra, listopad 2012 r.*

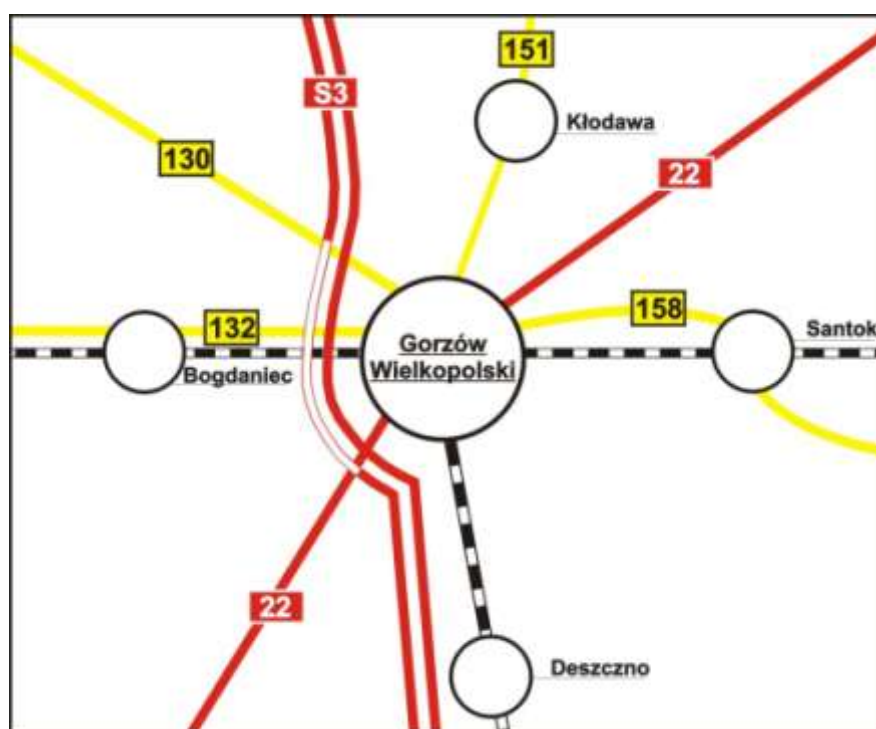
Ryc. 16 . Główne elementy sieci transportowej 2011 oraz obszary o najgorszej dostępności czasowej .
Źródło: Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, s.45.

Na węzeł komunikacyjny samego rdzenia składają się:

- droga ekspresowa S3 (Świnoujście – Lubawka, część międzynarodowego szlaku E-65),
- droga krajowa nr 22 (Kostrzyn nad Odrą – Grzechotki),
- 4 drogi wojewódzkie:
  - ✓ nr 132 do Kostrzyna nad Odrą,
  - ✓ nr 151 do Świdwina (województwo zachodniopomorskie),

- ✓ nr 158 do Drezdenka
- ✓ nr 130 do Barnówka/Dębna (województwo zachodniopomorskie).

Przez gminę Bogdaniec przebiega centralnie droga wojewódzka nr 132 oraz niewielki fragment drogi ekspresowej S3 (Trasa Zgody). Przez gminę Deszczno przebiega droga ekspresowa S3 i droga krajowa nr 22. Przez gminę Kłodawa przebiega wschodnim skrajem droga krajowa nr 22, a wzdłuż granicy gminy Kłodawa znajduje się droga ekspresowa S3. Przez gminę Santok przebiega centralnie droga wojewódzka nr 158, a fragmentami droga wojewódzka nr 159 Nowe Polichno – Skwierzyna⁵⁸.

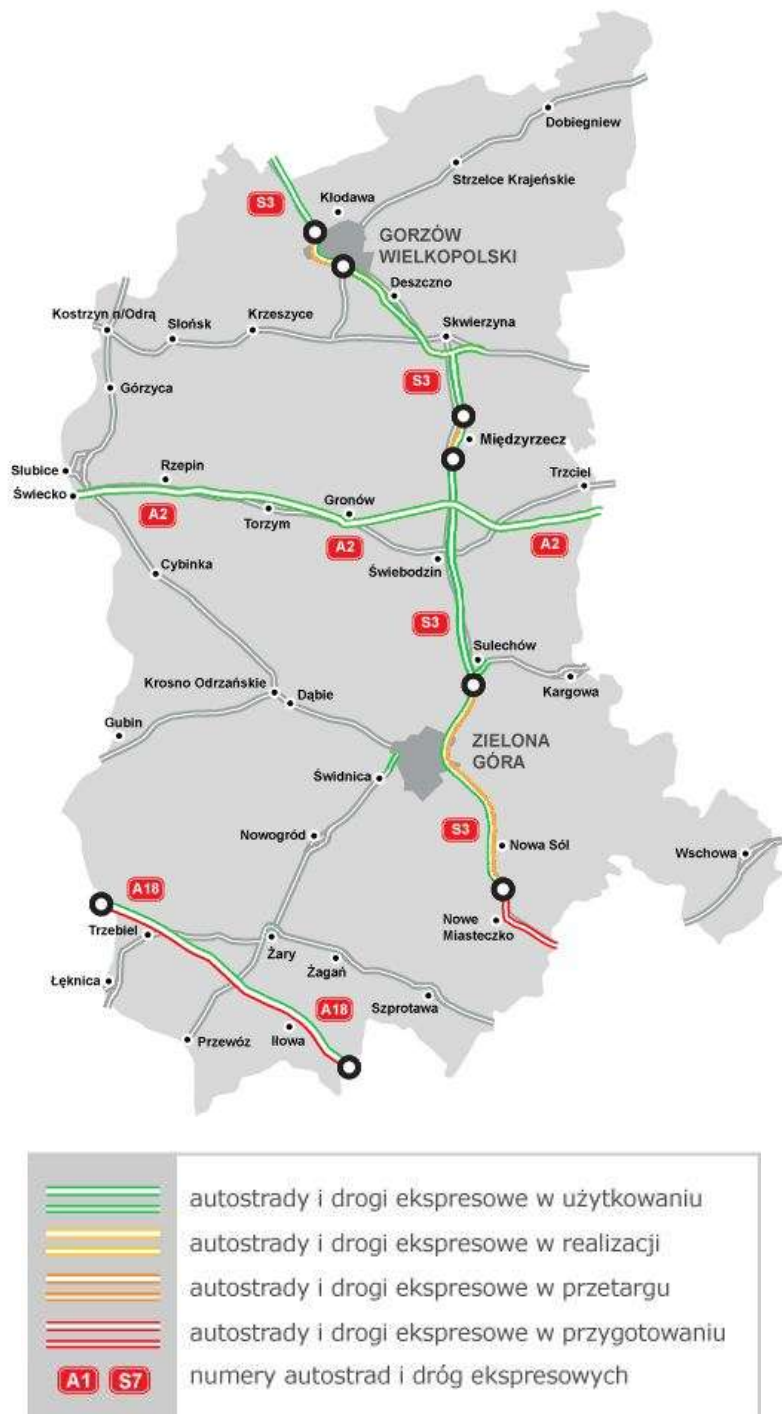
Ryc. 17. Układ komunikacyjny MOF Gorzowa Wlkp.
Źródło: opracowanie własne.

Istotne z punktu widzenia perspektyw rozwojowych jest bez wątpienia skomunikowanie wszystkich jednostek MOF GW z siecią TEN-T. W przypadku wszystkich gmin strefy zewnętrznej MOF GW, połączenie z siecią TEN-T, której elementem jest droga ekspresowa S3, znajduje się na terenie Gorzowa Wlkp. Za pośrednictwem węzła Gorzów Zachód (ul. Kostrzyńska) istnieje skomunikowanie S3 z gminą Bogdaniec, za pośrednictwem węzła Gorzów Północ z gminą Kłodawa, natomiast zjazd Gorzów Południe, który łączy drogę ekspresową S3 z drogą krajową nr 22 - komunikuje gminę Santok i Deszczno.

⁵⁸ Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Związku Celowego Gmin MG-6 na lata 2014-2025, PTC Public Transport Consulting Marcin Gromadzki, październik 2013 r.

Ryc. 18. Mapa drogowych odcinków sieci TEN-T w Polsce.
 Źródło: www.gdtkia.gov.pl

Ryc. 19. Mapa stanu budowy dróg – lubuskie.
Źródło: www.gddkia.gov.pl

Istniejąca sieć uzupełniona jest siatką połączeń drogowych w obrębie gmin wchodzących w skład MOF GW. Pozwalają one na sprawną komunikację między jednostkami, zwłaszcza w kontekście intensywnego wzrostu liczby samochodów osobowych zarejestrowanych na terenie rdzenia i gmin ościennych. Do najbardziej obciążonych skrzyżowań należą: Kasprzaka – Trasa Zgody, przez które w badanym okresie przejechało niemal 45 tys.

pojazdów umownych oraz Walczaka – Górczyńska, przez które przejechało ponad 43 tys. pojazdów umownych⁵⁹.

Obciążenia komunikacyjne istniejących szlaków transportowych MOF GW są coraz większe, co jest efektem dynamicznego rozwoju powiązań funkcjonalnych między rdzeniem a jednostkami zewnętrznymi.

Intensywny rozwój strefy suburbannej w gminach podmiejskich, koncentracja w mieście usług wyższego rzędu (np. edukacja ponadgimnazjalna, szkolnictwo wyższe, usługi kulturowe) oraz zmiana siły i charakteru wzajemnego oddziaływania przyczyniają się do wzrostu mobilności mieszkańców, a co za tym idzie, wzmożenia ruchu samochodowego. **Dynamika przekształceń prowadzi do utrudnień komunikacyjnych dla wszystkich mieszkańców MOF GW** (na drogach wjazdowych oraz w centrum miasta). Wyniki badań natężenia ruchu na głównych trasach wylotowych z miasta oraz na głównych punktach komunikacyjnych rozprowadzających ruch pomiędzy rdzeniem a gminami zewnętrznymi pokazują, że sytuacja w MOF GW będzie ulegała pogorszeniu.

Na drogach wylotowych w kierunku gmin Bogdaniec i Deszczno (ul. Kostrzyńska i Kasprzaka) ruch osiągnął 7,5 tys. pojazdów umownych w ciągu 12 godzin. Prognozy ruchu dla 2033 r. przewidują wzrost ruchu średnio o 130%, a na skrzyżowaniu ul. Estkowskiego i al. Konstytucji 3 Maja – aż o ponad 300%. Prognozuje się, że najbardziej obciążonymi skrzyżowaniami będą także: Rondo Gdańskie, z którego odchodzi droga wylotowa na gminy Kłodawa i Santok (ul. Walczaka) w ciągu drogi krajowej nr 22 w kierunku Strzelec Kraj. i dalej Gdańska, a także Kasprzaka – Trasa Zgody (droga wylotowa na Deszczno w ciągu drogi krajowej 22, kierunek Kostrzyn nad Odrą – granica państwa), przez które w szczytowych godzinach przejedzie ponad 9 tys. pojazdów umownych na godzinę. Na trasach wylotowych przewiduje się ponad 2-krotny wzrost ruchu – do poziomu 15-17 tys. pojazdów umownych w ciągu 12 godzin⁶⁰.

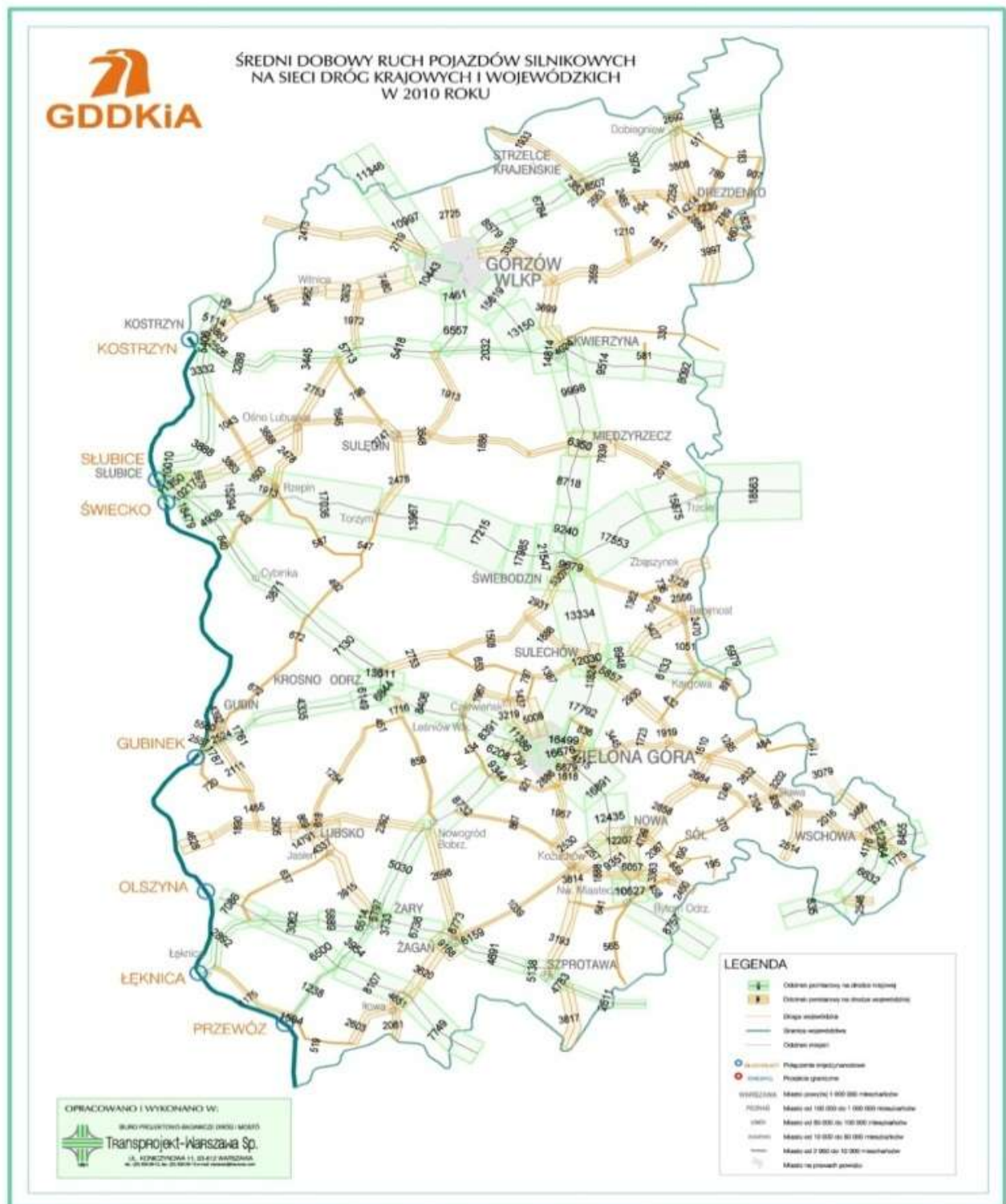
Średni dobowy ruch na sieci dróg krajowych i wojewódzkich prezentuje rycina 20.

---

⁵⁹ *Ibidem*

⁶⁰ *Ibidem*

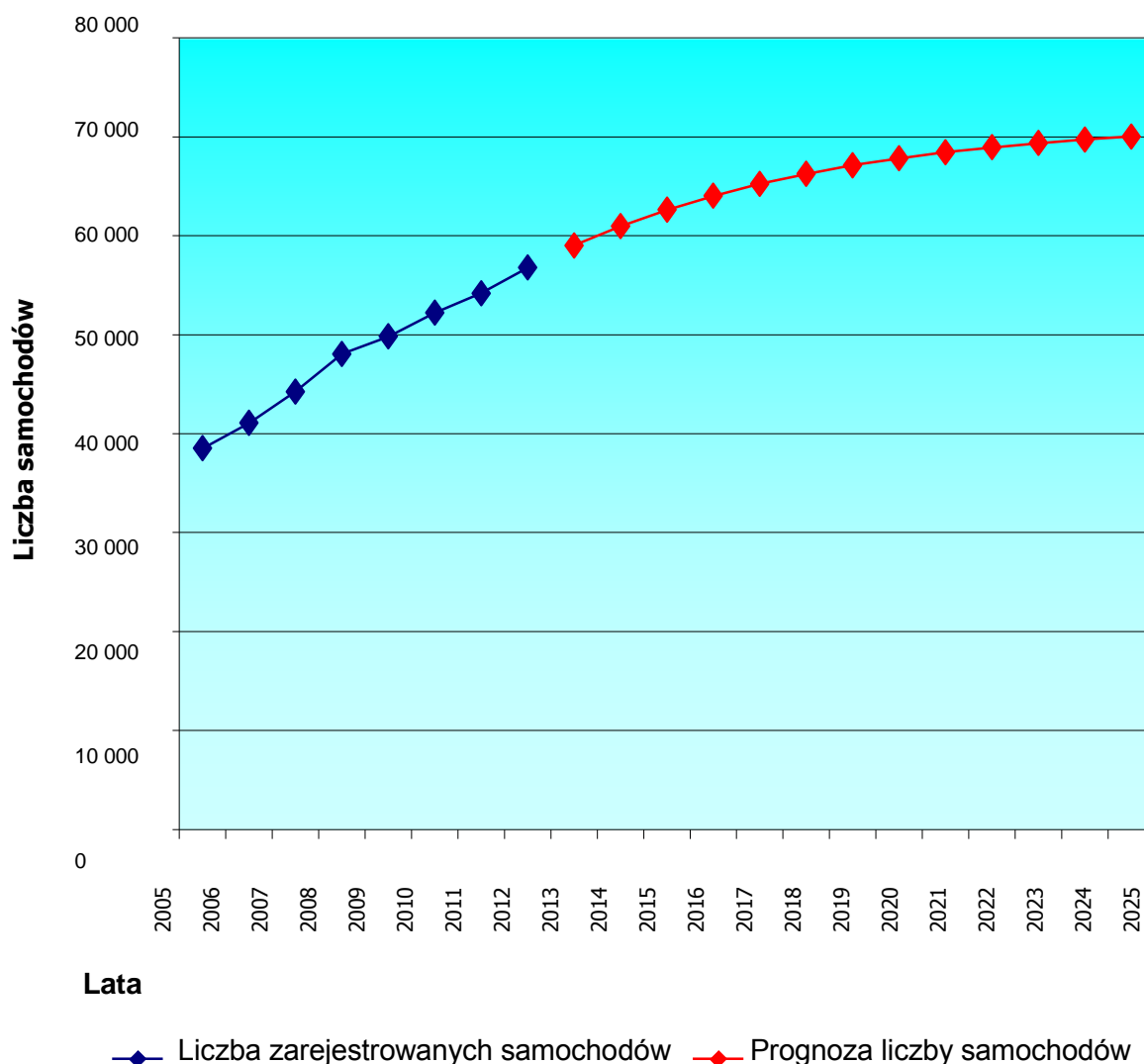

Ryc. 20. Średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na sieci dróg krajowych i wojewódzkich w 2010 roku; Źródło: GDDKiA

Powyższe wskaźniki związane z zakładanym przyszłym natężeniem ruchu oparte są na prognozowanej liczbie zarejestrowanych pojazdów. Szacunki wykonane dla miasta Gorzowa Wlkp. wskazują na zwiększenie obciążenia motoryzacyjnego.

W 2012r. w Gorzowie Wlkp. zarejestrowanych było blisko 57 tys. samochodów osobowych. Wskaźnik motoryzacji wyniósł ponad 467 samochodów osobowych na 1 000 mieszkańców.

Ryc. 21. Liczba samochodów osobowych zarejestrowanych w Gorzowie Wlkp. i jej prognoza do 2025r.

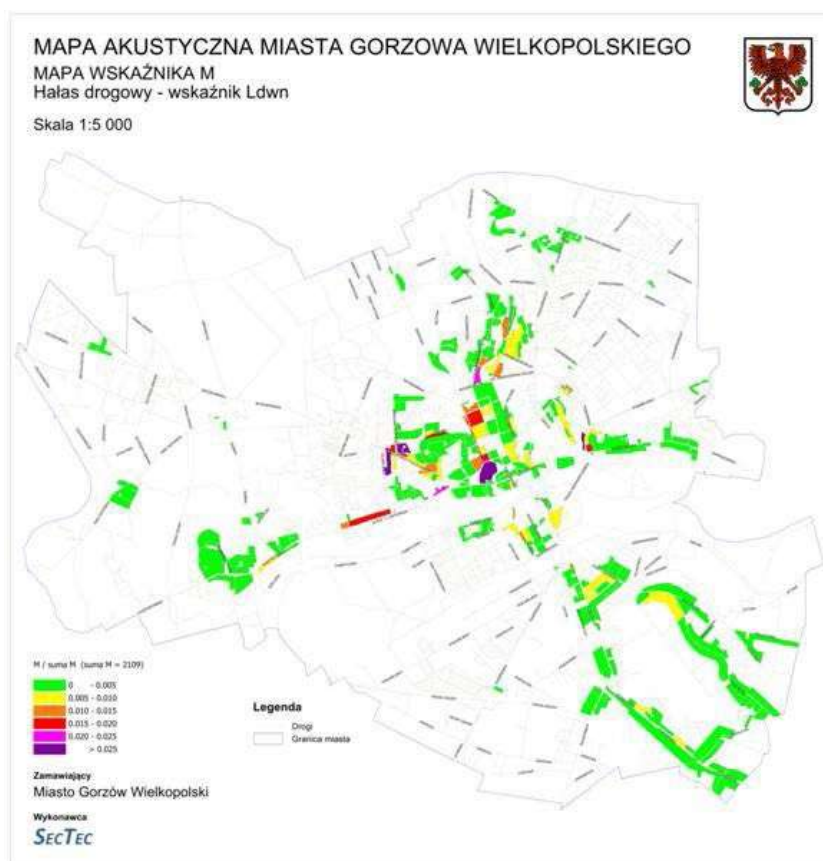
Źródło: Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Związku Celowego Gmin MG-6 na lata 2014-2025, październik 2013, PTC Public Transport Consulting. Marcin Gromadzki

Przygotowana dla Gorzowa Wlkp. prognoza wskaźnika motoryzacji zakłada wzrost liczby samochodów osobowych do 59,5 tys. w 2015r., 66,9 tys. – w 2020r. i 75,5 tys. – w 2025r. Oznacza to przyrost liczby samochodów osobowych w kolejnych

badanych latach do 2025 r. odpowiednio o 5,8, 17,9 i 32,3%, czyli osiągnięcie wskaźnika motoryzacji na niezmiernie wysokim poziomie, 630 samochodów osobowych na 1 000 mieszkańców.

Ruch drogowy jest także istotnym źródłem hałasu. Miasto Gorzów Wlkp. posiada opracowany w 2013r. „Program ochrony środowiska przed hałasem dla Miasta Gorzowa Wlkp.”, z planowaną realizacją do 2019r., w tym działania zmierzające do uspokojenia ruchu i zastosowania nawierzchni o zmniejszonej hałaśliwości.

Dla potrzeb programu w odniesieniu do wybranych fragmentów ulic dokonano obliczenia wskaźnika M – jest to średni poziom dźwięku wyrażony w decybelach (dB), wyznaczony w ciągu wszystkich dób w roku, z uwzględnieniem pory dnia (rozumianej jako przedział czasu w godzinach 6-18), pory wieczoru (godziny 18-22) oraz pory nocy (godziny 22-6). Jak wynika z ryciny 22 przedstawiającej wyniki pomiaru, skumulowanie hałasu ma miejsce na terenie centrum rdzenia MOF GW.

Ryc. 22. Mapa wskaźnika M (Ldwn) – hałas drogowy w Gorzowie Wlkp.

Źródło: Program ochrony środowiska przed hałasem, Gorzów Wielkopolski 2013, s.65.

W 2010r. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze w ramach monitoringu hałasu komunikacyjnego (krótko- oraz długookresowego) przeprowadził badania w jednym punkcie pomiarowym zlokalizowanym w Jeninie

(ul. Gorzowska) na terenie gminy Bogdaniec. Z przeprowadzonych pomiarów wynika, że głównym źródłem uciążliwości akustycznej jest przejazd pojazdów ciężkich (w porze dziennej 6%, w porze nocnej 8%). Z przeprowadzonych badań wynika, że w miejscu pomiaru występują przekroczenia zrównoważonego poziomu dźwięku dla pory dziennej o 7,7 dB oraz o 10,4 dB dla pory nocnej⁶¹.

Źródło hałasu stanowić może również transport kolejowy, a w przypadku MOF GW jest to linia kolejowa nr 203 relacji Krzyż – Kostrzyn nad Odrą, biegnąca przez Santok, Gorzów Wlkp. i Bogdaniec oraz linia kolejowa nr 367 biegnąca przez Gorzów Wlkp. i gminę Deszczno w kierunku Zbąszynka⁶².

Na podstawie mapy przekroczeń poziomu dopuszczalnego oraz analizy głównych zamierzeń inwestycyjnych miasta, opracowano propozycje rozwiązań antyhałasowych na terenie Gorzowa Wlkp., a także wskazano kierunki działań, które należy podjąć, aby minimalizować negatywne skutki oddziaływania hałasu.

Zaproponowano wprowadzenie elementów edukacji ekologicznej (w tym promowanie zachowań proekologicznych związanych z alternatywnymi formami transportu – pieszego, rowerowego i komunikacji zbiorowej), która – pomimo, że nie wpływa bezpośrednio na redukcję hałasu – jest wśród lokalnej społeczności ważnym elementem w osiągnięciu wysokiego poziomu świadomości o wpływie hałasu na zdrowie człowieka i przeciwdziałaniu nadmiernej emisji hałasu do środowiska.

Podstawowe kierunki redukcji hałasu obejmują:

- 1) w zakresie hałasu drogowego:
  - a) eliminowanie ruchu tranzytowego z obszarów o gęstej zabudowie mieszkaniowej;
  - b) dalszą budowę układu obwodnicowego miasta;
  - c) wymianę nawierzchni drogowych, stosowanie nawierzchni „cichych”;
  - d) tworzenie stref uspokojonego ruchu, ograniczenia prędkości;
  - e) wspieranie komunikacji rowerowej;
  - f) wspieranie rozwoju komunikacji zbiorowej;
  - g) właściwą politykę parkingową;
  - h) sterowanie ruchem w mieście, rozwój systemów ITS;
  - i) wyznaczenie parkingów w mieście, w tym typu „park&drive”;
  - j) stosowanie właściwej stolarki okiennej w obiektach chronionych;
- 2) w zakresie hałasu tramwajowego:
  - a) wymiana torowisk w ulicach Sikorskiego i Kostrzyńskiej;
  - b) stosowanie nowoczesnych konstrukcji torowisk przy rozbudowach i remontach;

⁶¹ Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 2009-2010. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, Zielona Góra-Gorzów Wielkopolski 2012.

⁶² *Ibidem*

- c) wymiana przestarzałego i głośnego taboru na nowoczesny i cichszy;
- d) korekta geometrii szyn i kół tramwajów, odpowiednie hamulce.

Jako działania ujęte w programie, przewidziane do wykonania do 2019r., wskazano wymianę nawierzchni ulic, przebudowę wybranych odcinków ulic wraz z wymianą nawierzchni i ograniczenie prędkości na wskazanych odcinkach ulic, w tym wymianę nawierzchni na nawierzchnię o dobrych parametrach akustycznych ul. Kostrzyńskiej w Gorzowie Wlkp., oraz remont torowiska w ulicach Sikorskiego i Kostrzyńskiej.

Emisja zanieczyszczeń powietrza pochodząca z transportu samochodowego, zaraz po spalaniu paliw stałych w indywidualnych systemach grzewczych, jest przyczyną pogarszającego się stanu powietrza atmosferycznego. Sytuacja związana z przekroczeniem niektórych substancji w powietrzu na terenie rdzenia MOF GW została opisana w potencjale przyrodniczo-środowiskowym (rozdział 4.4 niniejszego dokumentu).

W celu minimalizacji zanieczyszczeń wprowadzanych do powietrza przez transport samochodowy, należy prowadzić działania redukujące emisję z tym związaną poprzez m.in.:

- remonty dróg, gdyż ich modernizacja wpływa na polepszenie płynności jazdy, co z kolei powoduje mniejszą emisję spalin do powietrza;
- wspieranie rozwoju komunikacji rowerowej i pieszej, czy też rozwój przyjaznej komunikacji zbiorowej; budowę systemu ścieżek rowerowych.

Inwestycje skierowane na polepszenie infrastruktury komunikacji publicznej, rowerowej, czy też pieszej na terenie MOF GW zachęcą mieszkańców do korzystania z autobusów, jednoślądów, czy do poruszania się pieszo - jako alternatywy do transportu samochodowego.

Korzystanie z komunikacji rowerowej i pieszej wpływa nie tylko na poprawę jakości powietrza atmosferycznego, ale także klimatu akustycznego.

Ponadto poprzez rozwój ww. komunikacji zachęca się mieszkańców do prowadzenia zdrowszego trybu życia, co wpływa na poprawę stanu ich zdrowia, a w efekcie nawet do wydłużenia trwania życia.

Niezbędne jest również prowadzenie kampanii edukacyjno-informacyjnych dla mieszkańców w zakresie przyczyn i skutków (zwłaszcza zdrowotnych) zanieczyszczeń powietrza.

Idealnym rozwiązaniem jest **integracja transportu miejskiego i regionalnego**, która wymaga podjęcia niezbędnych działań infrastrukturalnych oraz uzupełniających.

Aktualnie na obszarze Związku Celowego Gmin MG-6 (MG-6)⁶³ funkcjonują dwa systemy autobusowe: linie miejskie (w obrębie Gorzowa Wlkp.) oraz linie podmiejskie (kierowane do

⁶³ Związek Celowy Gmin MG-6 stanowią gminy wchodzące w skład MOF GW oraz gmina Lubiszyn.

gmin wiejskich MG-6). Ponadto funkcjonuje system tramwajowy. Długość tras tramwajowych wynosi 12,5 km.

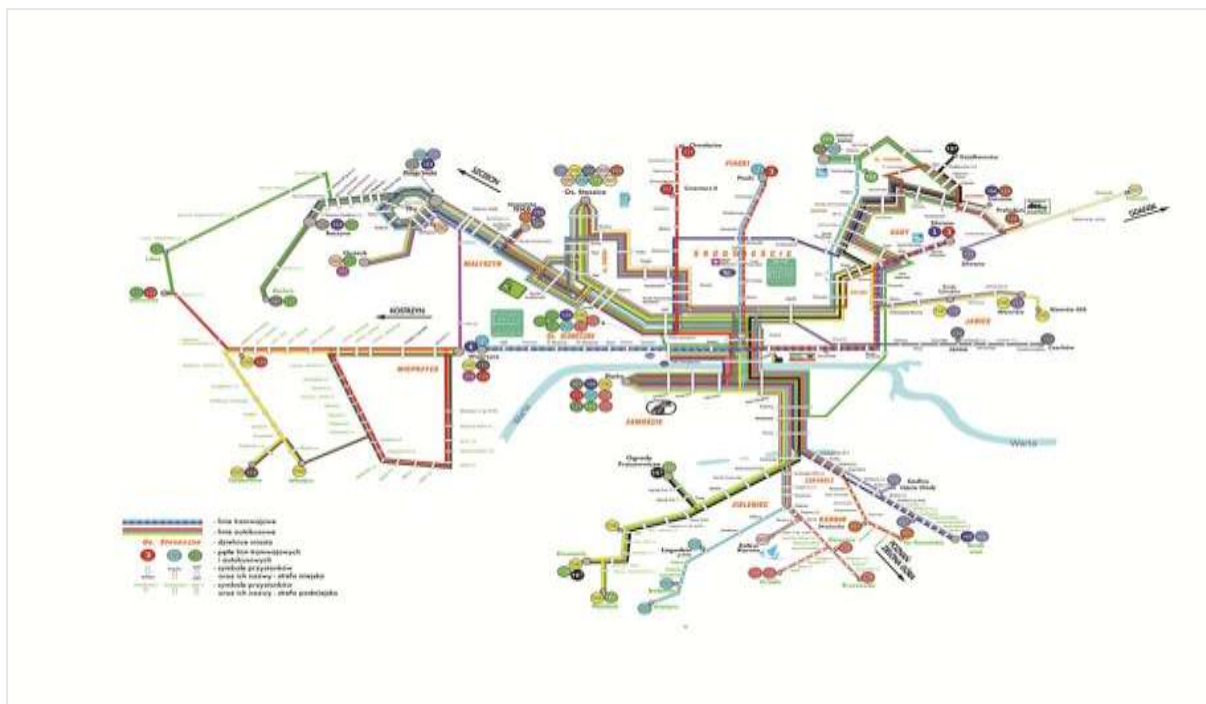
Zasadniczym mankamentem połączenia tych systemów jest brak lub złe funkcjonowanie węzłów przesiadkowych. Gminy wiejskie należące do MG-6, czyli Deszczno, Lubiszyn, Kłodawa, Santok i Bogdaniec nie posiadają wewnętrznego transportu publicznego. Nie funkcjonuje rozwiązanie *park&drive*, polegające na możliwości pozostawienia samochodu na przedmieściach Gorzowa Wlkp. i późniejszego poruszania się komunikacją publiczną. Szacuje się, że od 85-90% mieszkańców posiada bezpośredni dostęp do komunikacji publicznej (zakładając że odległość do przystanku wynosi w przypadku stref miejskich: 300 – 500 m, a pozamiejskich 1000 – 1600 m).

W wywiadzie pogłębnym przeprowadzonym z przedstawicielami Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp. wskazano, że najgorzej ocenianym elementem charakteryzującym komunikację publiczną w mieście jest lokalizacja i organizacja węzłów przesiadkowych różnych form transportu. Aktualnie jedynie jeden autobus w ciągu doby zatrzymuje się przy dworcu kolejowym w Gorzowie Wlkp. Zawieszono również linię tramwajową do dworca kolejowego. Słabą stroną gorzowskiego systemu komunikacji publicznej jest zdecydowanie za mała możliwość przesiadania się „drzwi w drzwi” oraz brak możliwości rozwoju systemu *park&drive* oraz *bike&drive*. Komunikacja publiczna na terenie MOF GW realizowana jest przez Miejski Zakład Komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o.⁶⁴ (MZK). Aktualnie MZK zatrudnia 363 pracowników, w tym 155 kierowców autobusów i 46 motorniczych. Dużym mankamentem MZK jest zły stan taboru, zwłaszcza tramwajowego (tabor posiada więcej niż 30 lat). Tramwaje są w bardzo złym stanie technicznym. Z kolei autobusy są w lepszym stanie technicznym, posiadają monitoring (co znacznie podwyższa bezpieczeństwo podróżowania) oraz automaty biletowe. Do dyspozycji pasażerów jest zintegrowany rozkład jazdy komunikacją publiczną oraz rozkład jazdy on-line⁶⁵.

---

⁶⁴ MZK Gorzów Wielkopolski Sp. z o.o. w gminie Kłodawa obsługuje wyłącznie sołectwo Chwałęcice oraz dojazd nad Jezioro Nierzym w dni słoneczne w okresie wakacyjnym (przystanki w Gminie Kłodawa: Szklarnia, Różanki, Nierzym). Pozostała część Gminy obsługiwana jest przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o.

⁶⁵ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystywanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport cząstkowy z badań – transport publiczny, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

Ryc. 23. Schemat linii tramwajowych i autobusowych MZK Gorzów Wlkp.
Źródło: www.mzk-gorzow.com.pl

Odpowiadając na powyższe potrzeby, Miasto Gorzów Wlkp. będzie ubiegać się o dofinansowanie z POiŚ 2014-2020 na budowę i modernizację tras tramwajowych oraz budowę punktu przesiadkowego, który będzie pełnił funkcję miejsca dogodnych przesiadek dla pasażerów do i z komunikacji miejskiej. Lokalizacja dworca autobusowego i jego skomunikowanie z komunikacją miejską będzie zapewniać przesiadkę w możliwie najkrótszym czasie oraz szybkie i bezkolizyjne przemieszczanie się pasażerów do i z dworca kolejowego.

W ramach dofinansowania unijnego planuje się także zakup nowych wagonów tramwajowych oraz zakup i wdrożenie systemu informacji pasażerskiej, w tym dynamicznej informacji na przystankach i w pojazdach, w Internecie i urządzeniach mobilnych.

Opisywany projekt jest głównym komponentem interwencji związanej z transportem niskoemisyjnym na terenie MOF GW. Wspomagany przez działania w zakresie rozwoju infrastruktury komunikacji publicznej na terenie gmin MOF GW, przyczyni się do powstania efektywnego, zintegrowanego systemu komunikacji publicznej, z korzyścią dla mieszkańców miasta, jak i gmin zewnętrznych tworzących MOF GW.

Powyższe plany oparte są na założeniu organizowania komunikacji publicznej z wykorzystaniem transportu szynowego (tramwajowego) w mieście, natomiast na terenach o niższej gęstości zaludnienia – w oparciu o tabor autobusowy. Rozwiązanie takie łączy wydajność oraz efektywność ekonomiczną systemu transportowego MOF GW.

Kolejnym dostawcą usług w zakresie przewozów pasażerskich jest Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o. (PKS).

Drogowy transport publiczny w Gorzowie Wlkp. jest oparty na sieci ulicznej miasta i dróg podmiejskich z wydzielonymi zatokami przystankowymi na trasach o największych potokach pasażerskich. Większość przystanków w mieście jest wyposażona w wiaty. Autobusy i tramwaje gorzowskiej komunikacji miejskiej nie są uprzywilejowane w ruchu drogowym.

Gorzów Wlkp. należy do miast, w których komunikacja publiczna jest bardzo popularnym środkiem przemieszczania się. Szacuje się, że około 50% mieszkańców korzysta z transportu zbiorowego. Mimo tego miasto Gorzów Wlkp. jako jedno z niewielu miast w Polsce nie otrzymało dotacji z Unii Europejskiej na rozwój sieci torowisk.

W programowaniu unijnym na lata 2007-2013 trzy miasta wojewódzkie (w tym Gorzów Wlkp.) znalazły się w niekorzystnym położeniu w zakresie możliwości pozyskania wsparcia na inwestycje dotyczące komunikacji publicznej, gdyż nie mogły korzystać ani z POIS 2007-2013 (gdzie wskazanych zostało 9 aglomeracji), ani ze środków PO Polska Wschodnia (z racji położenia poza obszarem wsparcia). Natomiast w Lubuskim Regionalnym Programie Operacyjnym dla projektów z zakresu komunikacji publicznej alokacja wynosiła 12 mln PLN i została ona rozdysponowana pomiędzy 2 miasta wojewódzkie. Tym samym miasto Gorzów Wlkp. rozwiązało swoje problemy i rozwinęło podsystem autobusowy, ale nie miało takiej możliwości dla znacznie bardziej kosztownego systemu tramwajowego i w kolejny okres programowania wchodzimy ze zdekapitalizowaną siecią i taborem tramwajowym.

Prywatny transport na obszarze MG-6 ma mniejsze znaczenie⁶⁶.

Wg stanu na dzień 31 grudnia 2012r., komunikacja miejska w Gorzowie Wielkopolskim obsługiwała obszar zamieszkały przez około 141 tys. osób, w tym 124,6 tys. (76,3%) – zamieszkałych w granicach miasta Gorzowa Wlkp.

Liczbę mieszkańców w pozostałych miejscowościach, które obsługuje gorzowska komunikacja miejska, przedstawiono w tabeli 32.

Tab. 32. Liczba mieszkańców w miejscowościach obsługiwanych gorzowską komunikacją miejską w 2013 r.

Miejscowość	Liczba mieszkańców
Baczyna	1 200
Bogdaniec	1 100
Bolemin	467
Borek	321
Brzozowiec	687
Chwałęcice	500
Chwałowice	291

⁶⁶ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystywanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport cząstkowy z badań – transport publiczny, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

Ciecierzycy	526
Czechów	370
Deszczno	1 155
Dzierśławice	102
Dzierżów	427
Glinik	560
Gostkowice	114
Jasiniec	90
Jenin	1 100
Jeniniec	310
Jeżyki	180
Karnin	443
Kiełpin	145
Koszęcin	58
Krasowiec	232
Krzyszczyna	70
Kwiatkowice	200
Lubczyno	340
Lubno	771
Łagodzin	382
Łupowo	840
Marwice	600
Maszewo	279
Orzelec	95
Osiedle Poznańskie	1 121
Płonica	230
Prądocin	201
Raław	310
Stanowice	328
Ulim	530
Wawrów	1 430
Wieprzyce	190
Włostów	100
RAZEM	18 395

Źródło: Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla związku celowego gmin MG-6 na lata 2014-2025, październik 2013, PTC Public Transport Consulting. Marcin Gromadzki

W „Ekspertyzie dotyczącej delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego” zbadano dostępność komunikacyjną Gorzowa Wlkp. za pomocą wskaźnika dostępności komunikacyjnej na terenie aglomeracji gorzowskiej (w tym w strefie zewnętrznej MOF GW), stanowiącego iloraz liczby połączeń komunikacyjnych do czasu przejazdu. W dokumencie wzięto pod uwagę rdzeń MOF GW pełniący główną rolę w rozwoju obszaru, nie tylko w aspekcie gospodarczym, ale również w społeczno-kulturowym. W badaniu uwzględniono dane od wszystkich podmiotów realizujących zarówno połączenia drogowe jak i kolejowe na terenie wyżej zdefiniowanego obszaru.

Wyniki badań dla MOF GW zostały przedstawione w tabeli 33. Wyniki wskazują na wysoki stopień skomunikowania poszczególnych gmin z rdzeniem MOF GW i ukazują istniejącą sieć zależności oraz wzajemnej współpracy.

Tab. 33. Dostępność komunikacyjna Gorzowa Wlkp.

Gmina	Liczba połączeń bezpośrednich	Średni czas połączenia	Wskaźnik dostępności
Santok	148	0:18	8,22
Deszczno	146	0:18	8,11
Bogdaniec	119	0:15	7,93
Kłodawa	62	0:21	2,95

Źródło: Ekspertyza dotycząca delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego, wrzesień 2013r., str. 31.

W Gminie Santok komunikacja publiczna odbywa się po głównej trasie Gorzów Wlkp. – Drezdenko. Komunikację zapewnia MZK i PKS oraz 2 prywatnych przewoźników. Atutem gminy jest możliwość dojazdu do Gorzowa Wlkp. koleją. Gmina jest usytuowana na trasie Kostrzyn nad Odrą - Gorzów Wlkp. - Krzyż. Mieszkańcy najczęściej korzystają z dojazdu do i z Gorzowa Wlkp. Dojeżdżają głównie uczniowie i osoby zatrudnione w Gorzowie Wlkp. Mieszkańcy często wnioskuje do Urzędu Gminy w Santoku o dodatkowe kursy. Gmina stara się, by rozwiązania przyjęte w komunikacji były dostosowane do oczekiwań mieszkańców. Za najistotniejszy czynnik usprawniający system komunikacji publicznej w gminie Santok uznano poprawę komunikacji pomiędzy gminami wiejskimi MG-6 (aktualnie wszelkie połączenia kierowane są przez Gorzów Wlkp.). Zaskakujące jest to, że Santok nie ma połączenia komunikacją publiczną np. z sąsiednim Deszcznem. System zostałby z pewnością usprawniony poprzez skierowanie większych środków finansowych na ten cel lub np. poprzez budowę sieci tras rowerowych w obrębie MG-6⁶⁷.

Gmina Deszczno za najpoważniejszy mankament uznała brak integracji systemu komunikacji autobusowej z tramwajową. Liczba połączeń z Gorzowem Wlkp. jest satysfakcjonująca.

W gminie Kłodawa z usług komunikacji publicznej korzysta 15% mieszkańców. Opinia mieszkańców o komunikacji publicznej jest zła. Gmina zdecydowała, że przyjmie na siebie obowiązki operatora linii komunikacyjnych. W związku z powyższym od 1 maja 2013r. gmina Kłodawa jest operatorem transportu publicznego na swoim obszarze. W przetargu gmina wybrała do obsługi komunikacji publicznej PKS Gorzów Wielkopolski Sp. z o.o. W gminie jest dobry dostęp do transportu prywatnego. Przez gminę Kłodawa przebiega bowiem zarówno droga wojewódzka (Gorzów Wlkp.) oraz ekspresowa nr 3 (Szczecin – Gorzów Wlkp.). Utrudniony dostęp do komunikacji ma jedynie północna część gminy.

⁶⁷ Ibidem

W Bogdańcu przewozami komunikacją publiczną zajmuje się MZK. Usługi świadczone są również przez PKS oraz PKP. Z transportu publicznego korzysta około 50% mieszkańców. Mieszkańcy podróżują głównie na linii do i z Gorzowa Wlkp. Największe natężenie ruchu jest w godzinach porannych, w okolicach południa oraz popołudniem. W gminie tej za niewątpliwą zaletę uznano punktualność komunikacji publicznej. Bardzo dobrze funkcjonuje komunikacja podmiejska, a współpraca z MZK układa się bardzo dobrze⁶⁸.

Jak wskazują wyniki badań przeprowadzonych na potrzeby rozwoju transportu w obszarze MG-6 (w skład którego wchodzi: miasto Gorzów Wlkp. oraz gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn i Santok)⁶⁹, popyt na usługi komunikacji publicznej (głównie autobusowej) spada. Spowodowane jest to **rosnącą liczbą samochodów osobowych oraz niewłaściwym rozwojem infrastruktury towarzyszącej takiej jak miejsca przystankowe, brak zajezdni na terenach gmin ościennych czy brak ścieżek rowerowych itp.**

Dla wielu ludzi rower staje się codziennym środkiem transportu, a nie tylko rekreacji. Mimo jednak rosnącego zainteresowania mieszkańców MOF GW przemieszczaniem się rowerem, ilość i stan ścieżek rowerowych na obszarze funkcjonalnym pozostawia wiele do życzenia. Według danych GUS za 2011r. i 2012r. spośród gmin wchodzących w skład MOF GW, jedynie gmina Kłodawa odnotowała zwiększenie długości tych dróg z 1,4 km do 16,7 km. Sytuację najlepiej obrazuje tabela 34.

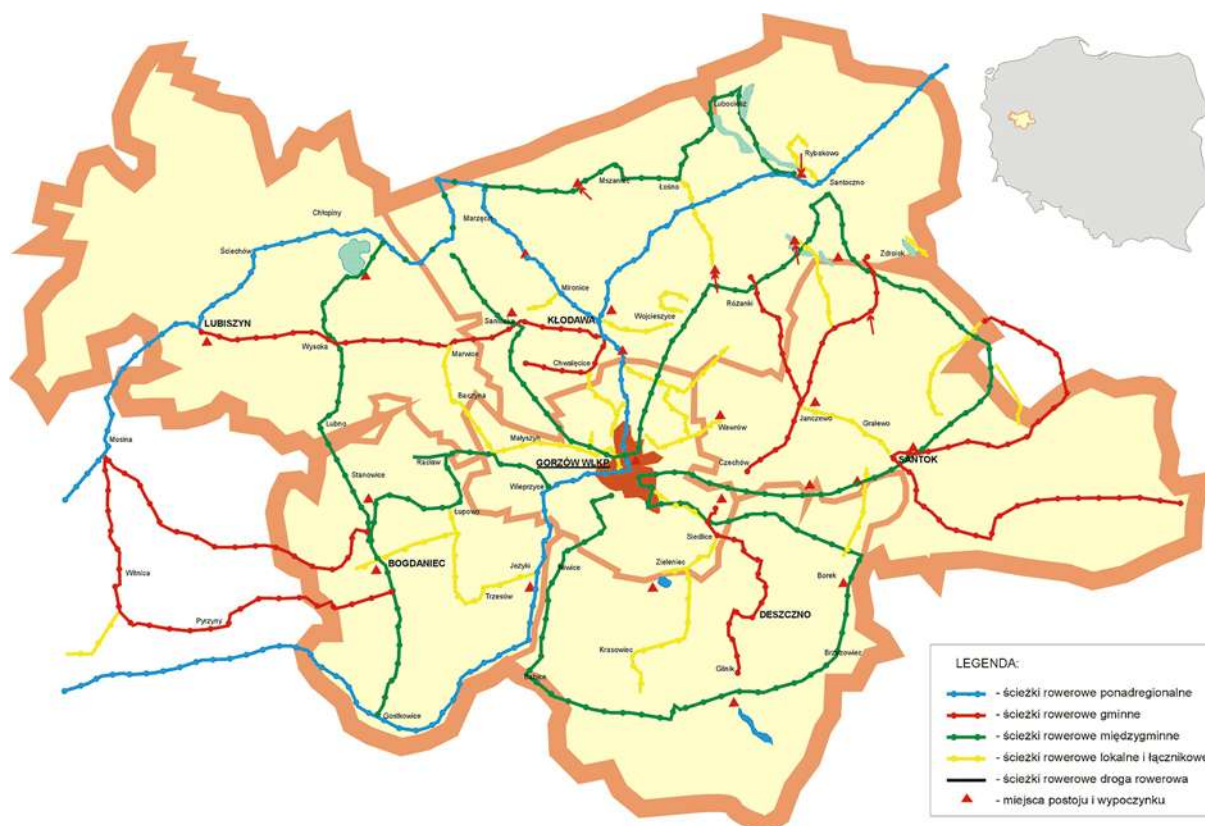
Tab. 34. Ścieżki rowerowe w latach 2011-2012.

Jednostka terytorialna	ścieżki rowerowe w km	
	2011	2012
POLSKA	5782,8	6955,3
LUBUSKIE	260,9	369,3
Bogdaniec	9,4	9,4
Deszczno	0,0	2,0
Kłodawa	1,4	16,7
Santok	3,2	3,2
Gorzów Wlkp.	18,8	19,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

⁶⁸ Ibidem

⁶⁹ „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego...”

Ryc. 24. System ścieżek rowerowych na terenie gmin wchodzących w skład Związku Celowego Gmin MG-6 (w tym gmin MOF GW).

Źródło: www.klodawa.pl/mapy; dostęp 04.07.2014 r.

Istniejące ścieżki rowerowe na terenie MOF GW nie spełniają oczekiwań ich użytkowników głównie ze względu na ich długość i brak ciągłości, nie tylko między poszczególnymi gminami MOF GW, ale także w obrębie danej gminy (danej trasy). Nastawiając się na transport niskoemisyjny, ścieżki rowerowe powinny przede wszystkim stanowić alternatywną sieć dojazdu do głównych ośrodków pracy MOF GW – m.in. KSSSE. Na terenie gmin strefy zewnętrznej ścieżki wytyczone zostały dotychczas m.in. wzdłuż głównych dróg (m.in. Bogdaniec – fragmenty wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 132; Kłodawa – droga wojewódzka nr 151).

Spośród wszystkich gmin MOF GW gmina Santok oraz gmina Deszczno posiadają najmniej ścieżek rowerowych. Na terenie gminy Santok powstały m.in. odcinki ścieżki rowerowej łączącej miejscowość Czechów i dalej Santok z Gorzowem Wlkp. wzdłuż drogi powiatowej nr 1365F i linii kolejowej 203. W gminach strefy zewnętrznej MOF GW większość ścieżek rowerowych została wytyczona jako ciąg rowerowo-pieszy. Dodatkowo mieszkańcy gminy Deszczno korzystają z drogi technicznej pozostałej po budowie odcinka drogi ekspresowej S3.

Brak spójności w istniejącej sieci dróg rowerowych oraz ich niewielka łączna długość powoduje, iż użytkownicy jednośladów muszą zdecydować się na mniej bezpieczne przemieszczanie poboczem lub w przypadku jego braku - jezdnią.

Planowane połączenie istniejących ścieżek rowerowych wraz z ich modernizacją oraz budowa nowych przyczyni się do zaistnienia zrównoważonego systemu komunikacji pomiędzy gminami funkcjonującymi wokół Gorzowa Wlkp.

MOF GW, jak każdy większy organizm miejski wraz ze strefą podmiejską odnotowuje duże uciążliwości związane z transportem samochodowym. Niedostateczna ilość ścieżek rowerowych przyczynia się do tego problemu.

Relatywna atrakcyjność transportu publicznego w miastach jest kształtowana poprzez wzrost atrakcyjności oferty tego transportu oraz tworzenie barier dla nieograniczonego rozwoju motoryzacji indywidualnej – poprzez obniżanie swobody użytkowania samochodów osobowych i dostępu przez użytkowników samochodów do infrastruktury transportowej, w tym przede wszystkim do miejsc parkingowych⁷⁰.

Według przytaczanego planu integracja wewnętrzna miejskiego transportu publicznego będzie dotyczyć m.in.: integracji informacji o funkcjonowaniu obydwu rodzajów trakcji (elektrycznej i spalinowej), zwłaszcza w postaci dynamicznej informacji o odjazdach pojazdów z przystanków węzłowych, z uwzględnieniem także informacji o odjazdach autobusów i pociągów regionalnych na przystankach przesiadkowych (zlokalizowanych przy dworcach PKP i PKS) oraz internetowej wyszukiwarki połączeń, obejmującej usługi transportu miejskiego i regionalnego. Uzupełnieniem działań inwestycyjnych, prowadzących do integracji podsystemów transportowych, powinna być budowa parkingów w systemie Park&Ride, Bike&Ride oraz Kiss&Ride, przyległych do przystanków końcowych linii autobusowych I kategorii, przystanków przesiadkowych oraz do wybranych przystanków tramwajowych. Zasadne jest lokalizowanie takich parkingów w strefie podmiejskiej miasta, przy drogach wlotowych o dużym ruchu wjeżdżających do miasta samochodów osobowych.

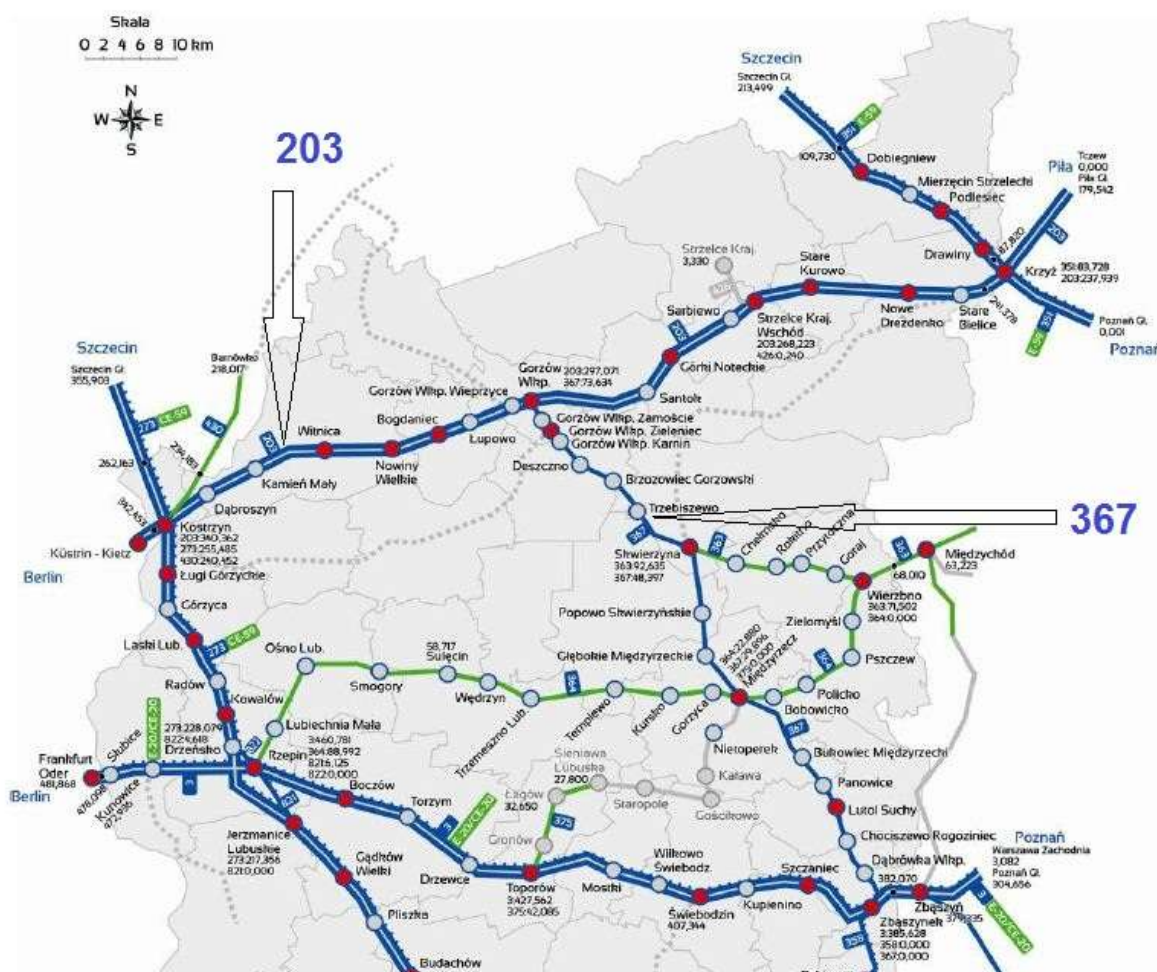
Analiza danych pozwoliła stwierdzić, że istnieje realna konieczność interwencji w zakresie poprawy stanu technicznego i wzmocnienia infrastruktury komunikacyjnej i drogowej w obszarze MOF GW. Stworzenie zintegrowanego systemu komunikacji publicznej łączącego podsystemy tramwajowy i autobusowy przyczynią się do zwiększenia spójności terytorialnej obszaru oraz do jego zrównoważonego rozwoju. Da też szansę na powstrzymanie trendu spadkowego liczby użytkowników komunikacji publicznej oraz poprzez zmniejszenie liczby aut przyczyni się do poprawy jakości środowiska (redukcja emisji spalin).

⁷⁰ „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego...”

Natomiast postawienie na niskoemisyjny środek transportu - rower, obok dobrze funkcjonującego transportu zbiorowego, który pełnić będzie jednocześnie funkcje dojazdu do pracy oraz formę spędzania wolnego czasu przez mieszkańców MOF GW, może być alternatywą dla mieszkańców korzystających z transportu samochodowego.

Przez teren MOF przebiegają dwie linie kolejowe (ryc. 25):

- nr 203 z Kostrzyna nad Odrą do Tczewa (odcinek Kostrzyn nad Odrą - Krzyż Wilkp.),
- nr 367 z Gorzowa Wilkp. do Zbąszynka⁷¹.

Ryc. 25. Sieć kolejowa na obszarze północnej części województwa lubuskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich, część graficzna, Departament Infrastruktury i Komunikacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, listopad 2012 r.

W mieście zlokalizowanych jest 5 stacji i przystanków kolejowych, natomiast w gminach zewnętrznych dwie stacje w gminie Deszczno (trasa 376) oraz dwie w gminie Bogdaniec i jedna w Santoku (trasa 203). W celu poprawy skomunikowania kolejowego północnej części

⁷¹ Ibidem

województwa lubuskiego realizowana była modernizacja linii kolejowej 203 Tczew – Kostrzyn, na odcinku Kostrzyn – Gorzów Wlkp.

Połączenie kolejowe Berlin – Küstrin – Kostrzyn – Gorzów jest dotychczas największym sukcesem i cieszącą się największą popularnością linią w podmiejskim transporcie szynowym między Berlinem-Brandenburgią i Polską.⁷² Podejmowane są działania reaktywujące bezpośrednie połączenie kolejowe pomiędzy Berlinem a Gorzowem. Przeszkodą jest brak homologacji polskich i niemieckich pojazdów na sąsiedni kraj.

Za utworzeniem takiego połączenia przemawia fakt, że codziennie granicę kraju - na przedmiotowej trasie - przekracza w pociągach Niederbarnimer Eisenbahn AG (NEB) od 700 do 1000 pasażerów⁷³. Ponadto badania Brandenburskiej Politechniki w Cottbus⁷⁴ pokazały, że liczba pasażerów z początkową/docelową stacją na terminalu Berlin-Brandenburg-International BBI może sięgnąć 550 osób na dobę.

Należy nadmienić, że na trasie Berlin-Gorzów Wlkp. nie ma żadnej alternatywy w postaci autostrady, tym bardziej należy wykorzystać potencjał istnienia linii kolejowej nr 203. Mieszkańcy Gorzowa, zapytani poprzez ankiety, wyrażają chęć korzystania z bezpośredniego połączenia do Berlina⁷⁵.

W celu popularyzowania i usprawnienia kolejowej komunikacji transgranicznej władze Gorzowa Wlkp. zawarły z Verkehrsverbund Berlin – Brandenburg GmbH i NEB Betriebsgesellschaft mbH oraz PKP Przewozy Regionalne Spółka z o.o. porozumienie w sprawie „Wspólnego biletu” Gorzów Wlkp. - Berlin, uprawniające do korzystania z komunikacji miejskiej obu miast w ramach przejazdów indywidualnych i grupowych. Przedsięwzięcie „Wspólny bilet” umożliwia poprzez kupno jednego biletu podróż na trasie Berlin - Gorzów Wlkp. - Berlin oraz korzystanie z komunikacji miejskiej obu miast. Celem przedsięwzięcia jest zwiększenie ruchu turystycznego pomiędzy aglomeracjami Gorzowa Wlkp. i Berlina, a także wyjście naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców tych regionów dotyczącym łatwiejszego i atrakcyjniejszego podróżowania.

Zgodnie z informacją otrzymaną z Lubuskiego Oddziału Przewozów Regionalnych, w okresie od stycznia do grudnia 2013 roku ilość sprzedanych biletów na trasie Gorzów-Berlin wyniosła 11 192 sztuki.

Wspieranie utworzenia bezpośrednich połączeń na linii kolejowej Berlin - Gorzów Wlkp. oraz działań na rzecz rozwoju tej linii, a także ułatwienia rozwoju gospodarczego gmin oraz innych inwestorów łączących swą działalność z rozwojem tej linii kolejowej było głównym

⁷² Biała Księga. Pasażerski transport publiczny między Związkiem Komunikacyjnym Berlin – Brandenburgia i Polską zachodnią. VBB Verkehrsverbund Berlin-Brandenburg GmbH, sierpień 2011r.

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ „Analiza logistyczno-ekonomiczna projektu skomunikowania trasy kolejowej Berlin-Gorzów (tzw. Kolei Wschodniej) z lotniskiem Berlin-Brandenburg International (BBI)”

⁷⁵ Badania zainicjowane przez Miasto Gorzów Wlkp., mające na celu wysądować potencjalne zainteresowanie nowym połączeniem bezpośrednim do Berlina wśród mieszkańców. Marzec 2014r.

zadaniem działającej od 2006 do 2013 roku Wspólnoty Interesów „Linia Kolejowa Berlin-Gorzów Wlkp. (Europejskie Ugrupowanie Interesów Gospodarczych - EUIG)⁷⁶.

Jednym z kluczowych projektów w ramach niniejszej inicjatywy było opisane wyżej przedsięwzięcie „Wspólny bilet”.

Dynamiczny rozwój ośrodka gorzowskiego wraz z jego najbliższą strefą oddziaływania skutkować będzie także koniecznością lepszego skomunikowania zewnętrznego. Jedyną formą transportu, która nie rozwinęła się w obszarze oddziaływania Gorzowa Wlkp. jest transport lotniczy. Mieszkańcy MOF GW oraz potencjalni inwestorzy mają do dyspozycji następujące lotniska:

- ✓ Port Lotniczy Szczecin-Goleniów im. NSZZ Solidarność,
- ✓ Port Lotniczy Poznań-Ławica, Poznań,
- ✓ Berlin Airport – Berlin.

W „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020” jako jedną z kluczowych inwestycji wymieniono budowę lotniska do celów biznesowych i sportowo – turystycznych w okolicach Gorzowa Wlkp. Inwestycja ta miałaby zwiększyć atrakcyjność północnej części województwa pod względem inwestycyjnym i biznesowym. Istnieje możliwość wykorzystania lotniska np. w Lipkach Wielkich. Jednak powstanie takiej infrastruktury w kontekście możliwości jej sfinansowania, konieczności racjonalizacji i optymalizacji sieci lotnisk regionalnych oraz kierowania się ważniejszymi priorytetami inwestycyjnymi w strefie oddziaływania Gorzowa Wlkp., na chwilę obecną nie stanowi zadania kluczowego.

Priorytetowym natomiast wydaje się kolejne przedsięwzięcie wykazane w „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020”. W dokumencie wskazano bowiem znaczący problem wynikający z braku bazy lotniczego pogotowia ratownictwa medycznego w północnej części województwa. Rozlokowanie baz HEMS w regionie stawia północną część województwa w bardzo niekorzystnej sytuacji. Rejon obsługiwany może być przez bazy położone w Zielonej Górze, Poznaniu i Szczecinie, co powoduje nadmierne wydłużenie czasu oczekiwania na pomoc. Konieczność utworzenia w okolicy Gorzowa Wlkp. bazy HEMS dostrzeżona została m.in. w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”.

Współcześnie kluczowe znaczenie dla rozwoju Gorzowa Wlkp. oraz jego obszaru funkcjonalnego ma także cyfryzacja rozumiana jako powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu zgodnie z założeniami strategii „Europa 2020” (a zwłaszcza inicjatywy Europejska Agenda Cyfrowa), w tym wolny dostęp do Internetu w przestrzeni

⁷⁶ Kontynuacją wspomnianego EUIG stanowić będzie Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej, o roboczej nazwie „TransOderana”, które swoją działalność planuje rozpocząć od 2015r. Szerzej o Ugrupowaniu w rozdziale 4.6.

publicznej. W celu poprawy dostępności do szerokopasmowego Internetu w północnej części województwa lubuskiego powołane zostało Stowarzyszenie Lubuska Sieć Szerokopasmowa (LSS). Stanowi ono formułę prawno–organizacyjną umożliwiającą wybudowanie, a następnie utrzymanie i zarządzanie szerokopasmową infrastrukturą sieciową. Ma reprezentować interesy 35 jednostek samorządowych obejmujących miasta i gminy w województwie lubuskim: między innymi Gorzów Wlkp. oraz gminy Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Santok. Stowarzyszenie pozwala na wspólną realizację nowych rozszerzonych zadań kompetencyjnych, które umożliwią samorządom upowszechnianie Internetu na swoim terenie. Zapisy ustawy o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych umożliwiają samorządowi terytorialnemu tworzenie sieci szerokopasmowych oraz budowę, eksploatację infrastruktury telekomunikacyjnej i sieci telekomunikacyjnych.

Miasto Gorzów Wlkp. wspierając LSS zleciło przygotowanie wariantowej analizy budowy sieci LSS opartej na radiowej technice transmisji danych WiMAX. Założeniem projektowym jest to, aby świadczyć usługę szerokopasmowego dostępu do Internetu na całym obszarze Subregionu Północnego Województwa Lubuskiego (SPWL). Przyczyni się to do likwidacji wykluczenia cyfrowego poprzez m.in. usuwanie tzw. "białych" obszarów (tzn. bez należycie rozwiniętej infrastruktury telekomunikacyjnej), rozwoju usług typu e-oświata, e-administracja, e-zdrowie, a także monitoringu. Sieć LSS winna pozwolić także na prowadzenie przez jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki im podległe wspólnej polityki korzystania z usługi dostępu do Internetu, wpływając m.in. na poprawę jakości, bezpieczeństwa informacji, jak i na redukcję kosztów dostarczania usług internetowych⁷⁷.

Do rozwoju społeczeństwa informacyjnego przyczyniają się także liczne projekty realizowane przy wsparciu środków Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007 – 2013, szczególnie projekt samorządu województwa lubuskiego „Szerokopasmowe Lubuskie”, polegający na rozbudowie sieci światłowodowej w regionie.

Szerzej na temat opisanego potencjału w gminach wchodzących w skład MOF GW przedstawia Strategia Rozwoju MOF GW (s. 27-43).

4.3. Potencjał kulturalny i aktywność społeczna.

Zrównoważony rozwój miejskiego obszaru funkcjonalnego opiera się nie tylko na czynnikach stricte infrastrukturalno - gospodarczych. Z punktu widzenia konieczności dbania o kapitał ludzki i społeczny należy zapewnić właściwe warunki i jakość życia wszystkim mieszkańcom.

⁷⁷ <http://www.lss.gorzow.pl>

Ważny obszar działalności na terenie MOF GW stanowi szeroko rozumiana działalność kulturowa i artystyczna. Obszar ten wyraźnie pokazuje powiązania między miastem, a gminami ościennymi.

Oferta realizowana poprzez instytucje zlokalizowane w rdzeniu MOF GW ma ponadlokalny zasięg, a tym samym wpływa na rozwój jego funkcji metropolitalnych.

Do najbardziej prestiżowych przedsięwzięć w zakresie infrastruktury kultury regionu zaliczyć można Filharmonię Gorzowską. Jej unikatowość wynika przede wszystkim z faktu, że jest to jeden z najmłodszych w Polsce i pierwszy po 1989 roku wybudowany zupełnie od podstaw obiekt tego typu. Filharmonia powstawała w latach 2009 – 2011, w ramach realizacji projektu „Budowa Centrum Edukacji Artystycznej – Filharmonia Gorzowska”⁷⁸, dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013. Jednocześnie stworzona została z wielką dbałością o artystyczny poziom i wedle europejskich standardów nowa, zawodowa orkiestra. Instytucja zajmuje się popularyzowaniem muzyki poważnej wśród mieszkańców miasta i regionu. Instytucja prowadzi Orkiestrę Kameralną, organizuje koncerty muzyczne oraz realizuje cykle edukacyjne dla dzieci i młodzieży (audycje dla szkół, koncerty rodzinne). Filharmonia Gorzowska jest również organizatorem dwóch festiwali: Międzynarodowego Festiwalu Filmów o Muzyce KAMERaTON oraz Gorzowskiego Festiwalu Wielkanocnego. Potwierdzeniem wysokiego zapotrzebowania mieszkańców regionu na ofertę Filharmonii jest fakt, iż tylko w jednym roku (od kwietnia 2013r. do marca 2014r.) Filharmonia Gorzowska gościła 31 tys. słuchaczy.

Centrum Edukacji Artystycznej – Filharmonia Gorzowska pełni także znaczącą rolę edukacyjną poprzez organizowanie szeregu przedsięwzięć muzycznych skierowanych do młodych melomanów. Stanowi jednocześnie niezwykle ważny element edukacji artystycznej w regionie. Na uwagę zasługuje bowiem fakt, że na terenie MOF GW intensywnie rozwija się sieć szkół o profilu artystycznym. Obecnie w mieście działa Szkoła Muzyczna I i II stopnia oraz Liceum Plastyczne.

Na uwagę zasługuje również Miejskie Centrum Kultury, które prowadzi działalność impresaryjną, organizuje duże imprezy muzyczne, od muzyki rockowej po klasyczną, w tym dwie coroczne o zasięgu międzynarodowym: festiwal Reggae nad Wartą oraz Spotkania Orkiestr Dętych „Alte Kameraden”. Instytucja podejmuje się organizacji największych projektów kulturalnych i artystycznych w regionie, a także prowadzi edukację muzyczną wśród dzieci i młodzieży szkolnej. MCK jest operatorem Amfiteatru (zlokalizowany w Parku Siemiradzkiego), który po gruntownej modernizacji i przebudowie

---

⁷⁸ www.filharmoniagorzowska.pl

stanowi jedną z najnowocześniejszych scen artystycznych w Polsce Zachodniej. Instytucja ta jest także siedzibą kilku stowarzyszeń.

Bogatą ofertę życia kulturalnego dla mieszkańców MOF GW zapewniają także, Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta, Teatr im. Juliusza Osterwy, Młodzieżowy Dom Kultury, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta, Miejski Ośrodek Sztuki, Kamienica Artystyczna „Lamus”, Jazz Club „Pod Filarami”.

Kulturalny wizerunek MOF GW tworzony jest także poprzez szereg przedsięwzięć i projektów artystycznych: wspomniany wyżej międzynarodowy festiwal Reggae nad Wartą oraz Spotkania Orkiestr Dętych „Alte Kameraden”, Gorzowskie Spotkania Teatralne, Międzynarodowe Spotkania Teatrów Ulicznych, Scena Letnia Gorzowski Festiwal Teatrów Ogródkowych, Nocny Szlak Kulturalny, Międzynarodowy Festiwal Tańca, Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich „Romane Dyvesa”, Gorzowskie Spotkania z Muzyką Dawną, Gorzów Jazz Celebrations.

Ofertę kulturową MOF GW uzupełniają gminne ośrodki i centra kultury zlokalizowane w gminach ościennych. Elementem wzmacniającym powiązania MOF w dziedzinie kultury jest fakt, że mieszkańcy Gorzowa licznie uczestniczą w dużych imprezach plenerowych organizowanych przez gminy ościenne. Najlepszym przykładem jest Lubuskie Święto Chleba w Bogdańcu, czy też Święto Pieczonego Kurczaka w Deszcznie.

Bogata oferta działań kulturowych MOF GW stanowi nie tylko odpowiedź na zapotrzebowanie odbiorców. Jest też doskonałym pretekstem do integracji społeczności lokalnej, ale także okazją powstania szeregu inicjatyw oddolnych.

Jak wynika z przeprowadzonych badań eksperckich – Gorzów Wlkp. pełni dla ościennych gmin wiejskich funkcję centrum kulturalnego. Placówki kultury w mieście oferują bardzo dużą liczbę przedsięwzięć kulturalnych. Gama produktów kulturowych oraz dostępnych form uczestnictwa w kulturze oferowanych w Gorzowie jest nieporównywalna z ofertą kulturalną na terenie pozostałych gmin MOF GW. Zjawiskiem naturalnym jest, iż w przeważającej większości przypadków uczestnictwo w kulturze (zarówno bierne – jako widz, słuchacz, itp., jak i czynne – jako uczestnik warsztatów, cykli edukacji kulturalnej, itp.) wiąże się ze skorzystaniem z oferty gorzowskich instytucji kulturalnych. Można przyjąć, że samorząd Gorzowa w dużej mierze przejmuje funkcje gmin MOF GW jeśli chodzi o zapewnienie ich mieszkańcom dostępu do produktów kulturowych. Jeśli chodzi o segment kultury wysokiej funkcje te są realizowane w całości. W tym sensie Gorzów jest niekwestionowanym centrum kultury, natomiast działania samorządów gmin wiejskich mają z jednej strony charakter uzupełniający, z drugiej zaś są nastawione na tworzenie przestrzeni dla zaangażowania

mieszkańców, np. w wymiarze wzmocnienia lokalnej tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi⁷⁹.

Miasto Gorzów posiada jasną wizję rozwoju kultury wyrażonej w „Strategii rozwoju kultury do roku 2020”. Wyposażenie i stan infrastrukturalny obiektów kultury jest jednak bardzo zróżnicowany. Z jednej strony są obiekty bardzo nowoczesne (np. filharmonia, biblioteka wojewódzka i miejska) z drugiej zdezastowane, zużyte i niedostosowane do prowadzenia profesjonalnej działalności kulturalnej zgodnej z oczekiwaniami mieszkańców MOF GW. Dużym problemem, z jakim boryka się Gorzów jest również brak obiektu do profesjonalnej bazy dla amatorskich zespołów artystycznych. Brakuje studia nagrań, zadaszona obiektu, w którym mogłyby prowadzić działalność liczne zespoły taneczne.

Miasto w zakresie rozwoju usług publicznych w dziedzinie kultury zamierza przede wszystkim postawić na rozwój kompetencji kulturowych, związanych z edukacją kulturową.⁸⁰

Bogata sieć instytucji kultury przypadająca na tak stosunkowo niewielki obszarowo i ludnościowo MOF miasta wojewódzkiego **potwierdza duże zapotrzebowanie na tę formę usług, a także wskazuje na olbrzymi potencjał pozwalający stworzyć atrakcyjne, przyjazne i konkurencyjne miejsce do życia.**

Niezwykle istotną kwestią jest również efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych jak i kultury, stanowiących dziedzictwo dla przyszłych pokoleń. Efektywne ich wykorzystanie przynosi bowiem wymierne korzyści środowiskowe oraz gospodarcze. Dziedzictwo kulturowe oraz zasoby kultury są ważnym czynnikiem postaw kreatywnych w społeczeństwie. Może to wpływać na wspieranie działań innowacyjnych wynikających ze zwiększonych kompetencji kulturowych, a tym samym oddziaływać pozytywnie na rozwój gospodarczy.

We współczesnym świecie kluczowym problem przy analizie sfery społecznej jest określenie aktywności lokalnej. Wynika ona przede wszystkim z poziomu kapitału społecznego, a ten jest obecnie jednym z najważniejszych endogenicznych czynników rozwoju lokalnego i regionalnego. Odzwierciedleniem aktywności społecznej jest rozwój organizacji pozarządowych, w tym fundacji i stowarzyszeń. Bardzo ważnym aspektem, na który zwrócili uwagę eksperci opracowujący dokument pn.: „Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystywanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport częściowy z badań – kultura”, jest konieczność zintensyfikowania działań kulturalnych jako najlepszego antidotum na zdiagnozowaną bierność i brak zaradności części mieszkańców MOF GW. Jak zauważają autorzy ww. opracowania – ze względu na występujące często zjawisko „dziedziczenia niezaradności” szczególną grupą odbiorców usług publicznych w dziedzinie kultury są dzieci i młodzież.

⁷⁹Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystywanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport częściowy z badań – kultura. Gorzów Wlkp. – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

⁸⁰*Ibidem*

Ruch społeczny na terenie MOF GW jest bogaty i różnie ustrukturyzowany. Działają oddziały stowarzyszeń i związków ogólnopolskich, związki i stowarzyszenia regionalne, stowarzyszenia lokalne, wiele organizacji pozarządowych w innych formach organizacyjnych oraz grupy nieformalne. Wiele spośród organizacji ma status organizacji pożytku publicznego (OPP). Jest to specjalny status, o który wystąpić mogą działające podmioty trzeciego sektora, podkreślający ich wzorcową działalność w sferze społecznej, wiążący się ze spełnianiem szeregu wymogów, ale dający również przywileje, takie jak np. możliwość przekazywania na rzecz organizacji 1% podatku.

W 2012r. w MOF GW zarejestrowanych było 169 organizacji pozarządowych, co stanowiło prawie 17% wszystkich stowarzyszeń z województwa lubuskiego (tab. 35). Najwięcej organizacji pozarządowych, w stosunku do potencjału demograficznego, działało w rdzeniu MOF (411).

Tab. 35. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne.

Gmina	2002	2012	Rok 2002 = 100	Lubuskie = 100
m. Gorzów Wlkp.	264	411	156	13,1
Bogdaniec	10	31	310	1,0
Deszczno	5	18	360	0,6
Kłodawa	10	25	250	0,8
Santok	11	22	200	0,7
Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.	300	507	169	16,2
Województwo Lubuskie	1 653	3 134	190	100,0
POLSKA	62 906	115 518	184	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Na przestrzeni lat 2002-2012r. każda z gmin wchodząca w skład MOF GW zanotowała wzrost liczby organizacji pozarządowych. Przy czym w przypadku 4 gmin tempo wzrostu było wyższe niż w regionie. Najwyższą dynamikę wykazały gminy Deszczno (wskaźnik dynamiki 360) i Bogdaniec (310). W pozostałych gminach liczba organizacji pozarządowych rośnie wolniej. Najwolniejszy przyrost organizacji pozarządowych zaobserwowano w mieście Gorzowie Wlkp. (wskaźnik dynamiki 156).

Szczególną formę aktywności społecznej (którą w zasadzie zakwalifikować można do działań promujących kształcenie przez całe życie) na terenie prawie wszystkich jednostek tworzących MOF GW jest rozwój klubów seniora oraz Uniwersytetów III wieku. Potrzeba zintegrowania i aktywizacji osób starszych w regionie stała się impulsem dla rozwoju Uniwersytetu III wieku w Gorzowie Wlkp. (od 1993 roku) oraz w gminie Bogdaniec (od 2010r.).

Na uwagę zasługuje także fakt, że na terenie gmin wiejskich MOF GW jedną z form aktywizacji społecznej mieszkańców są sprawnie funkcjonujące samorządy sołeckie,

np. Samorząd Sołecki Wsi Różanki, Samorząd Sołecki Wsi Wojcieszycy w gminie Kłodawa, Samorząd Sołecki Wsi Wieprzyce w gminie Bogdaniec.

Intensywny rozwój tzw. III sektora w gminach tworzący MOF GW dowodzi wysokiej aktywności i zaangażowaniu społecznemu mieszkańców. Stanowi swoisty przejaw wzrostu świadomości społecznej oraz odpowiedzialności za najbliższe otoczenie. Jest też potwierdzeniem wysokiej jakości kapitału społecznego.

Szerzej na temat opisanego potencjału w gminach wchodzących w skład MOF GW przedstawia Strategia Rozwoju MOF GW (s. 43-47).

4.4. Potencjał przyrodniczo-środowiskowy.

Szereg opisanych powyższej obszarów działalności człowieka ma na celu szeroko rozumianą poprawę poziomu i jakości życia na terenie MOF GW. Nie mogą być one właściwie realizowane bez uwzględnienia konieczności zachowania zasad zrównoważonego rozwoju. W związku z koniecznością wdrażania założeń „Strategii Europa 2020”, na wszystkich uczestnikach rozwoju ciąży obowiązek **wspierania zmian w kierunku gospodarki niskoemisyjnej i bardziej efektywnej, korzystającej z zasobów środowiska oraz minimalizacji zależności wzrostu gospodarczego od jego znaczącego wpływu na środowisko naturalne.**

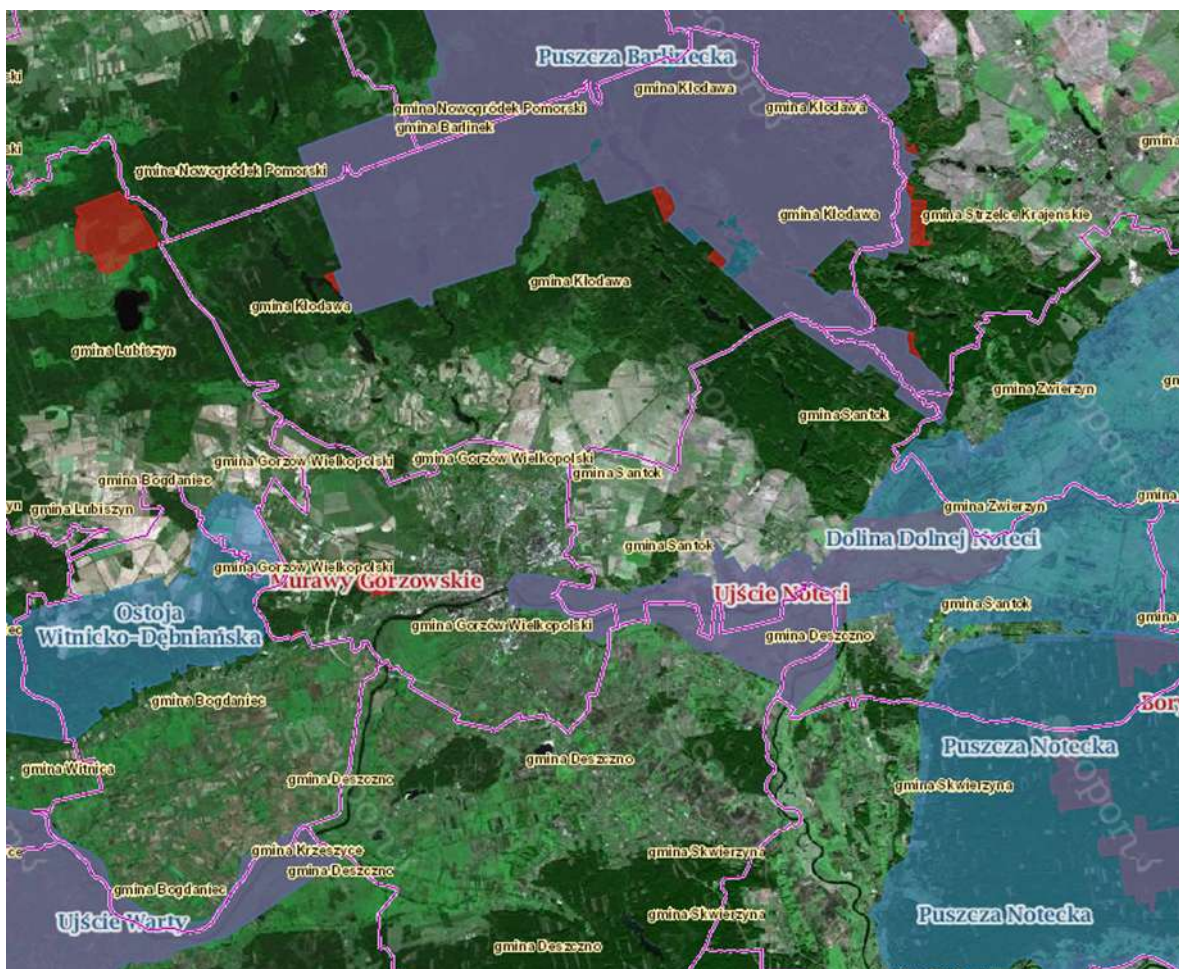
Tereny, na których wyznaczono MOF GW to tereny bardzo urozmaicone i cenne przyrodniczo. Potwierdza to m.in. znaczna liczba terenów objętych różnymi formami ochrony:

- parki krajobrazowe⁸¹: Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy (teren gminy Kłodawa);
- obszary chronionego krajobrazu⁸²: Dolina Warty i Dolnej Noteci (gmina Deszczno i Santok oraz miasto Gorzów Wlkp.), Gorzowsko-Krzeszycka Dolina Warty (gmina Bogdaniec i Deszczno), Puszcza Barlinecka (miasto Gorzów Wlkp. oraz gminy Kłodawa i Santok), Lasy Witnicko-Dzieduszyckie (gmina Bogdaniec);
- obszary sieci NATURA 2000⁸³: Ostoja Witnicko-Dębieńska (gminy: Bogdaniec, oraz miasto Gorzów), Ujście Warty (gmina Bogdaniec), Ujście Noteci (miasto Gorzów oraz gminy: Deszczno i Santok), Ostoja Barlinecka (gminy Kłodawa i Santok), Puszcza Barlinecka (gminy Kłodawa i Santok), Gorzowskie Murawy (miasto Gorzów), Bory Chrobotkowe Puszczy Noteckiej (gmina Santok), Dolina Dolnej Noteci (miasto Gorzów, gmina Deszczno i Santok), Puszcza Notecka (gmina Santok);

⁸¹ Dane z wykazu Parków krajobrazowych województwa lubuskiego, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wlkp., stan na 27.02.2014r.

⁸² Dane z wykazu Obszarów chronionego krajobrazu województwa lubuskiego, RDOŚ w Gorzowie Wlkp., stan na marzec 2014r.

⁸³ Dane od Generalnej Dyrekcja Ochrony Środowiska

Ryc. 26. Lokalizacja obszarów Natura 2000.
 Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

- rezerваты przyrody⁸⁴: Bogdanieckie Cisy, Bogdanieckie Grądy, Dębowa Góra (gmina Bogdaniec), Santockie Zakole (gmina Deszczno), Dębina, Rzeka Przylęczek i Wilanów (gmina Kłodawa), Gorzowskie Murawy (miasto Gorzów), Buki Zdroiskie (gmina Santok);
- użytki ekologiczne⁸⁵: Gorzowskie murawy kserotermiczne (miasto Gorzów), Nad Wartą, Nad Glinikiem, Przy Jeziorze, Oczko, Mały Półwysep (gmina Deszczno), Bagna, Różanki, Wilanów, Torfowisko Górne, Torfowisko Dolne (gmina Kłodawa), Gralewo, Dolny Odcinek Noteci, Kłociowisko (gmina Santok);
- pomniki przyrody (zlokalizowane na terenie każdej z gmin MOF GW).

Licznie występujące obszary chronione oraz duża lesistość na terenie MOF GW są jego potencjałem i stanowią atrakcję turystyczną dla miłośników i obserwatorów przyrody.

Największe zasoby leśne znajdują się na terenie gminy Kłodawa (16 506,3 ha, lesistości gminy wynosi 66,5 %). Są to lasy Puszczy Gorzowskiej. W gminie Bogdaniec lasy zajmują 2 256,3 ha, a lesistość gminy wynosi 20,9%. Na terenie gminy Deszczno znajduje się 6 618,1 ha lasów (ok. 40% powierzchni gminy), które wchodzą w skład Puszczy

⁸⁴ Rejestr rezerwatów przyrody województwa lubuskiego, RDOŚ w Gorzowie Wlkp., stan na 12.05.2014r.

⁸⁵ Wykaz użytków ekologicznych województwa lubuskiego, RDOŚ w Gorzowie Wlkp., stan na 18.04.2014r.

Lubuskiej. Niemniej jednak w większości krajobraz gminy Deszczno kształtują pola i rozległe łąki nadwarciańskie, poprzecinane starorzeczami i strumieniami. W gminie Santok lasy i grunty leśne zajmują 5 803,4 ha (lesistość 34,3%). Są to głównie lasy Puszczy Noteckiej⁸⁶. Lasy obfitują w bogate runo leśne - grzyby i jagody, które przyciągają amatorów zbieractwa.

Szczególną wartość przyrodniczą dla terenu MOF GW stanowią rzeki Warta i Noteć oraz pozostałe ciek wodne jak m.in. Kłodawka, Srebrna, Santoczna czy Marwica.

Jeziora w MOF GW zlokalizowane są głównie w jego północnej części. Przeprowadzona w 1985r. inwentaryzacja jezior wykazała obecność na terenie MOF GW 30 jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Najliczniej zlokalizowane są na terenie gminy Kłodawa – 23 zbiorniki, z których 11 posiada powierzchnię powyżej 20 ha⁸⁷ i jest zagospodarowana turystycznie. Do największych należą: jezioro Lubie z ośrodkiem wypoczynkowym w Lipach (położone 20 km od Gorzowa), jezioro Kłodawskie z kąpieliskiem w Kłodawie (5 km od Gorzowa), jezioro Nierzym z kąpieliskiem przy trasie Gorzów-Gdańsk⁸⁸. W gminie Deszczno leży jedno jezioro Glinik oraz znajduje się sztuczny zbiornik poeksploatacyjny w Karninie. Na terenie gminy Santok zlokalizowane są 3 zbiorniki, a w Gorzowie – jeziorko Błotne (do 1 ha) i Ruski Staw (ok. 1,7 ha).

Stan Warty, największej rzeki na terenie MOF GW oceniony został jako ogólnie umiarkowany, o silnej eutrofizacji i złym stanie chemicznym – z przekroczeniami zanieczyszczeń mikrochemicznych⁸⁹. Sytuacja ta jest efektem odprowadzania ścieków przemysłowych i sanitarnych nie tylko z terenu Gorzowa, ale z innych ośrodków zlokalizowanych w górnym biegu rzeki, takich jak Poznań czy Konin. Na uwagę zasługuje fakt, że dzięki przeprowadzonej modernizacji oczyszczalni ścieków w Gorzowie Wlkp. jakość ścieków odprowadzanych do Warty odpowiada normom środowiskowym. Działania na rzecz poprawy jakości środowiska wodnego odbywają się ponadto poprzez tworzenie zintegrowanego systemu kanalizacji sanitarnej Gorzowa Wlkp. i gmin ościennych wchodzących w skład Związku Celowego Gmin MG-6. Szerzej na ten temat w Strategii Rozwoju MOF GW, w rozdziale „Sfera gospodarczo-infrastrukturalna” (str.40-41).

Do największych zagrożeń środowiskowych związanych z lokalizacją MOF GW nad dwiema ważnymi rzekami w Polsce zachodniej zalicza się zagrożenie powodziowe. Miejscowości zlokalizowane w Dolinie Warty i Noteci są szczególnie narażone na podtopienia w wyniku wezbrań w głównych ciekach wodnych, jak również w sieci kanałów łączących rzeki i ciek wodne. Wezbrania mogą wynikać z silnych opadów, roztopów oraz zatorów. Ostatnie znaczące wystąpienie wód z koryt rzecznych oraz podtopienia zagrażające bezpośrednio mieszkańcom miało miejsce w 2010r., gdy poziom

⁸⁶ Dane z GUS za 2011r.

⁸⁷ Inwentaryzacja jezior województwa gorzowskiego, Instytut Kształtowania Środowiska we Wrocławiu, 1985r.

⁸⁸ www.klodawa.pl

⁸⁹ Ekofizjografia dla Miasta Gorzowa Wlkp. (materiał Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp.)

Warty i Noteci znacznie przekroczył stan alarmowy⁹⁰. W celu minimalizacji zagrożenia realizowano m.in. projekt „Ochrona przeciwpowodziowa obszaru zlewni kanału Siedlickiego – etap I”, dofinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013. Jego celem była poprawa skuteczności istniejącego systemu melioracyjnego, który nie zapewniał sprawnego odprowadzania wód gruntowych (przy wysokich stanach wody w Warcie i długotrwałych opadach atmosferycznych) oraz ograniczenie występowania zagrożenia powodziowego⁹¹.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują na duże zróżnicowanie przestrzenne MOF GW pod względem udziału korzystających z oczyszczalni ścieków⁹². Jedynie w Gorzowie Wlkp. 99,9% mieszkańców korzysta z oczyszczalni ścieków⁹³. W pozostałych gminach rozpiętość wskaźnika jest bardzo duża, od 10,4% w Deszcznie do 52,4% w Kłodawie⁹⁴. Pozytywnym kierunkiem zmian jest fakt, że stopniowo wzrasta poziom objęcia obszaru MOF GW inwestycjami mającymi na celu poprawę jakości środowiska przyrodniczego.

Poprawie jakości środowiska ma służyć także projekt „Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na obszarze Związku Celowego Gmin MG-6”, realizowany przez Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp., dofinansowany środkami z Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013. Realizacja przedmiotowego projektu obejmuje wszystkie gminy tworzące MOF GW i ma na celu rozbudowę i modernizację systemu kanalizacyjnego, rozbudowę i modernizację oczyszczalni ścieków i systemu wodociągowego oraz modernizację Zakładów Uzdatniania Wody⁹⁵.

Wysoki poziom zurbanizowania w ramach MOF GW generuje także kolejne zagrożenie dla mieszkańców, jakim jest zanieczyszczenie powietrza.

Na podstawie badań jakości powietrza w punktach pomiarowych przy ul. Kosynierów Gdyńskich oraz Borowskiego w Gorzowie Wlkp., czyli w obszarze starej zabudowy mieszkaniowej, wykonanych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, których wyniki zostały ukazane w „Rocznej ocenie jakości powietrza w województwie lubuskim na podstawie badań immisji wykonanych w 2013 roku”, stwierdzono ponadnormatywną liczbę przekroczeń dopuszczalnego 24-godzinnego poziomu stężenia pyłu drobnocząsteczkowego PM10 w powietrzu. Należy dodać, że przekroczenia poziomu dopuszczalnego PM10 w mieście Gorzowie Wlkp. odnotowano już w 2005r.

⁹⁰ Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Wojewódzkiego Województwa Lubuskiego.

⁹¹ www.gorzow.pl

⁹² Portrety powiatów i gmin województwa lubuskiego w 2012 r., GUS

⁹³ Województwo Lubuskie 2013 - podregiony, powiaty, gminy. Opracowanie GUS.

⁹⁴ Portrety powiatów i gmin województwa lubuskiego w 2012 r., GUS

⁹⁵ <http://www.jrp.pwikgo.pl/>

Również wyniki badań stężenia benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 w powietrzu, uzyskane w 2013r., wskazują na przekroczenie poziomu dopuszczalnego.

Jednocześnie w obszarach aktywności mieszkańców i w obrębie głównych ciągów komunikacyjnych odnotowuje się zwiększone stężenie szkodliwych substancji, w tym dwutlenku węgla, siarki czy azotu.

Stan ten jest przede wszystkim efektem tzw. „niskiej emisji” – tj. spalania paliw stałych w ogrzewaniu budynków, a także wynika ze wzmożonego ruchu samochodowego. Uciążliwości związane z podwyższeniem poziomu zanieczyszczeń powietrza odczuwalne są nie tylko przez mieszkańców Gorzowa, ale także gmin ościennych, przede wszystkim w sezonie grzewczym, w otoczeniu zwartej zabudowy mieszkaniowej.

W związku z odnotowanymi przekroczeniami norm zanieczyszczenia powietrza w 2007r. opracowano „Program ochrony powietrza dla Gorzowa Wielkopolskiego – miasta na prawach powiatu” w odniesieniu do pyłu zawieszony PM10 oraz w 2012r. „Program ochrony powietrza dla strefy miasto Gorzów Wielkopolski” – w odniesieniu do benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10.

W programach tych wyznaczono działania naprawcze oparte przede wszystkim na założeniu polegającym na podłączeniu zagrożonych obszarów miasta do miejskiej sieci ciepłowniczej, a także związane ze zmniejszeniem zapotrzebowania na energię cieplną poprzez ograniczanie strat ciepła – dzięki stopniowej termomodernizacji budynków. Szczególnie dotyczy to obiektów komunalnych, szkół, przedszkoli, szpitali oraz starej zabudowy mieszkaniowej.

W zakresie ograniczenia emisji komunikacyjnej podstawowym kierunkiem działań jest m.in. rozwój przyjaznej komunikacji zbiorowej, tworzenie stref uspokojonego ruchu, czy też wspieranie komunikacji rowerowej.

Szczegółowa analiza wskazująca obszary, podmioty i działania związane z pakietem klimatyczno-energetycznym miasta Gorzowa Wlkp. przedstawiona zostanie w planie gospodarki niskoemisyjnej. Dokument wraz z bazą danych pozwalającą na ocenę gospodarki energią na terenie miasta oraz inwentaryzacją źródeł emisji gazów cieplarnianych powstanie w ramach projektu pt.: „Opracowanie i wdrożenie planu gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Gorzowa Wlkp.”, który otrzymał dofinansowanie ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013.

Wyżej opisane działania przyczynią się do osiągnięcia celów określonych w pakiecie klimatyczno-energetycznym dla Europy do 2020 rok, tj. pozwolą na redukcję emisji gazów cieplarnianych, zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, redukcję zużycia energii poprzez podniesienie efektywności energetycznej.

Wysoka energochłonność transportu, słaba efektywność energetyczna budynków oraz brak ekologicznych systemów ciepłych obniża jakość środowiska naturalnego na terenie MOF GW, a co za tym idzie wpływa na obniżenie jakości życia jego mieszkańców.

Jednym z elementów wpływających na rozwiązanie wspomnianego problemu jest realizacja przez Miasto Gorzów Wlkp. projektu „Redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza w śródmieściu Gorzowa Wlkp.”

Projekt dofinansowany został z dotacji Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w ramach programu priorytetowego: „Likwidacja niskiej emisji wspierająca wzrost efektywności energetycznej i rozwój rozproszonych odnawialnych źródeł energii. Część 1) Program pilotażowy KAWKA” oraz pożyczki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze. Jest realizowany w partnerstwie pomiędzy Miastem Gorzów Wlkp. – Liderem projektu i PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. – Partnerem projektu. Celem projektu jest ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza poprzez modernizację wysokoemisyjnych systemów zaopatrzenia w energię ciepłą (piece kaflowe, c.o. etażowe węglowe) na obszarze o przekroczonych dopuszczalnych poziomach zanieczyszczeń – w śródmieściu Gorzowa Wlkp. Jest to obszar miasta, który ze względu na wiek zabudowy mieszkaniowej nie posiadał dotychczas nowoczesnego systemu ciepłego.

Ponadto gminy tworzące MOF GW, w dużej mierze dzięki dofinansowaniu unijnemu, sukcesywnie realizują projekty związane z podniesieniem efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, w tym termomodernizacją. Mimo podejmowania przez samorządy ww. działań zmierzających do poprawy jakości powietrza, na terenie MOF GW nadal występuje potrzeba termomodernizacji.

Obiekty użyteczności publicznej, w tym oświatowe i kulturowe, które zostały wybudowane w przestarzałej technologii w latach 60-70 ubiegłego wieku, nie spełniają obowiązujących norm ciepłych, co powoduje wysoką energochłonność budynków i straty energii. Powoduje to obniżenie standardów jakości powietrza, niższy komfort i jakość nauczania, zwiększenie wydatków na utrzymanie placówek.

Działania mające na celu ochronę środowiska (zarówno w zakresie ochrony wód, jak i powietrza poprzez likwidację źródeł niskiej emisji, termomodernizację itp.) zagwarantują zachowanie olbrzymiego potencjału przyrodniczego, jaki posiadają gminy należące do MOF GW.

W zurbanizowanych obszarach MOF GW, jak w większości ośrodków, występują uciążliwości związane z hałasem komunikacyjnym. Działania jakie należałoby podjąć w celu podniesienia jakości klimatu akustycznego opisane zostały wcześniej, w potencjale infrastrukturalno-gospodarczym niniejszego dokumentu (rozdział 4.2).

Pomimo licznych inwestycji, mających miejsce w ramach wsparcia UE w latach 2007 – 2013, zmierzających do rewitalizacji zdegradowanej tkanki miejskiej nie jest to wyczerpany obszar interwencji. Do realnych problemów związanych z fizyczną oraz społeczną degradacją tak budynków jak i przestrzeni publicznych zaliczyć można m.in. zdegradowane centrum miasta, zniszczone obszary zielone oraz parki.

Rewitalizacja zdegradowanych obszarów MOF GW oraz odnowa obszarów zielonych przyczyni się do zachowania dobrego stanu zasobów środowiska oraz pozytywnie wpłynie na poprawę krajobrazu. Wraz z procesem rewitalizacji, oprócz m.in. rozwiązywania problemów społecznych, poprawy jakości zasobów ludzkich, podniesienia atrakcyjności otoczenia, często zachodzi także zmniejszenie emisyjności, a to dzięki towarzyszącym działaniom na rzecz podniesienia efektywności energetycznej.

Niepodjęcie działań w kierunku rewitalizacji terenów zdegradowanych, może przyczynić się do postępującej degradacji obiektów zabytkowych oraz postępującego wzrostu powierzchni terenów zdegradowanych w obszarze MOF GW, w tym terenów rekreacyjnych, miejsc zieleni podnoszących jakość zamieszkania, pełniących funkcje izolacyjne, organizujących czas wolny młodzieży i dorosłych, zapobiegając w ten sposób powstawaniu i eskalacji zachowań patologicznych.

Tworzenie przestrzeni ważnej z punktu widzenia społeczeństwa integruje je, a dbałość o stan środowiska jest ściśle powiązana z silnym poczuciem tożsamości z miejscem, w którym się żyje. Ludzie identyfikujący się z miejscem zamieszkania poczuwają się do większej odpowiedzialności i dbałości o otoczenie.

O ile w gminach zewnętrznych MOF GW następują duże skupiska zieleni, które stanowią system naturalnych „zielonych płuc” regionu o tyle w rdzeniu funkcję takie spełniać mogą wyłącznie obszary zorganizowanej zieleni miejskiej. Obecność naturalnych ekosystemów zapewnia nie tylko naturalny filtr dla zanieczyszczeń w mieście, ale także jest miejscem ważnym z punktu widzenia rozwoju rekreacji i miejsc integracji mieszkańców. Szczególną rolę w ochronie przyrody w zurbanizowanym terenie rdzenia MOF stanowią parki i skwery.

Działania związane z rewitalizacją i odnową obszarów zielonych przyczyniają się do zachowania istniejących zasobów przyrody oraz wzbogacenia bioróżnorodności. Uporządkowanie terenów zurbanizowanych ogranicza rozprzestrzenianie się zwierząt i roślin synantropijnych, które zajmują naturalne siedliska innych gatunków.

Zachowanie w dobrym stanie obszarów zieleni w intensywnie rozbudowującej się przestrzeni miejskiej odgrywa olbrzymią rolę nie tylko ze względu na estetykę przestrzeni publicznych, ale przede wszystkim ze względu ich znaczenia dla jakości powietrza.

Bogactwo zasobów naturalnych wymusza na lokalnych aktorach rozwoju podejmowanie działań do zachowania wysokich wartości środowiska przyrodniczego przy jednoczesnym dbaniu o intensywny rozwój społeczno – gospodarczy.

Szerzej na temat opisanego potencjału w gminach wchodzących w skład MOF GW przedstawia Strategia Rozwoju MOF GW (s. 49-54).

4.5.Potencjał administracyjno-instytucjonalny.

Wdrażane obecnie nowe narzędzie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych ma na celu aktywizację jednostek w celu tworzenia spójnego funkcjonalnie i przestrzennie obszaru w oparciu o tworzenie partnerstw na rzecz intensyfikacji impulsów rozwojowych. Promocja wspólnych działań ma przyczynić się do wzrostu integracji wewnętrznej. **Gminy tworzące MOF GW mają duże doświadczenie w realizacji wspólnych przedsięwzięć i projektów. Gorzów Wlkp. oraz gminy zewnętrzne zrzeszone są w ramach licznych inicjatyw.**

Od 1999r. funkcjonuje **Związek Celowy Gmin MG-6**. W jego skład wchodzi gminy: Bogdaniec, Deszczno, Gorzów Wlkp., Kłodawa, Santok oraz Lubiszyn. Do zadań Związku należy wspólne planowanie i wykonywanie zadań z zakresu ochrony środowiska w dziedzinie gospodarki odpadami, opieki nad zwierzętami, infrastruktury technicznej i społecznej, gospodarki komunalnej oraz turystyki⁹⁶.

W 2011r. burmistrzowie, wójtowie gmin, a także starostowie powiatów z północnej części województwa lubuskiego oraz z Zachodniego Pomorza, podpisali porozumienie o powołaniu **Aglomeracji Gorzowskiej**. Działania te mają na celu zjednoczenie potencjałów i wysiłków wszystkich zainteresowanych samorządów na rzecz realizacji wspólnych przedsięwzięć dążących do właściwego ukierunkowania rozwoju regionu, stworzenia atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty edukacyjnej i naukowo-badawczej na potrzeby rozwoju innowacyjnej gospodarki, a także promocję regionu i samorządów tworzących aglomerację w Polsce i w Europie (w szczególności ich walorów przyrodniczych i turystycznych)⁹⁷.

Jednostki tworzące MOF GW są członkami **Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu "Pro Europa Viadrina"**. Celem Stowarzyszenia jest reprezentacja i obrona wspólnych interesów gmin zrzeszonych w Euroregionie oraz współpraca gmin w zakresie: gospodarki komunalnej, ochrony środowiska, ochrony zdrowia, edukacji, kultury i turystyki, komunikacji publicznej.

Stowarzyszenie jest przede wszystkim instytucją, która prowadzi nabór i dokonuje rozliczania projektów o charakterze transgranicznym, finansowanych ze środków Unii Europejskiej w ramach Funduszu Małych Projektów i Projektów Sieciowych (Program

⁹⁶ www.zcg.net.pl

⁹⁷ Porozumienie o współpracy pomiędzy samorządami terytorialnymi Aglomeracji Gorzowskiej, 22.09.2011r. (www.gorzow.pl)

Współpracy Transgranicznej Polska (Województwo Lubuskie) - Brandenburgia w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej)⁹⁸.

Gminy zewnętrzne MOF GW, ze względu na swoje wysokie walory przyrodnicze i turystyczne tworzą razem z innymi gminami województwa lubuskiego Stowarzyszenie „**Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania**”. Członkowie Lokalnej Grupy Działania promują bogactwo przyrodnicze regionu, a także integrację oraz rozwijanie i promowanie młodej tradycji lokalnej⁹⁹.

Ponadto gmina Kłodawa zrzeszona jest w ramach Stowarzyszenia „**Pojezierze Dobiegniewskie**”, a gmina Santok jest członkiem Stowarzyszenia „**Związek Miast i Gmin Nadnoteckich**”.

Nową inicjatywą współpracy, angażującą m.in. gminy tworzące MOF GW jest **Europejskie Ugrupowanie Wspólnoty Terytorialnej „TransOderana”**. Ma ono stanowić instytucję powołaną do dalszego rozwoju, ułatwiania i wspierania polsko-niemieckiej współpracy terytorialnej. Tworzą je jednostki samorządu terytorialnego z Polski (woj. lubuskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego) oraz Brandenburgii (powiat Märkisch Oderland). Efektem jego działań ma być wzmocnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Unii Europejskiej. W tej chwili opracowywana jest koncepcja zadań. Według aktualnych założeń Ugrupowanie ma między innymi realizować transgraniczne projekty zmierzające do zmniejszania izolacji obszarów. Miałyby się także zajmować pozyskiwaniem i wspieraniem innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw. Planowana jest także realizacja transgranicznych projektów infrastrukturalnych z obszaru ochrony środowiska, zwłaszcza służących ochronie środowiska naturalnego przed negatywnym oddziaływaniem człowieka. Twórcy widzą także możliwość wykorzystania EUWT do stworzenia sieci w zakresie już istniejącej oferty turystycznej na pograniczu polsko-niemieckim oraz stworzenia nowej oferty turystycznej. Realizacja projektów transgranicznych ma być finansowana ze środków UE, które Ugrupowanie musiałoby samodzielnie pozyskiwać.

Szerzej na temat wskazanego potencjału w gminach wchodzących w skład MOF GW przedstawia Strategia Rozwoju MOF GW (s.54-56).

4.6.Podsumowanie badań warsztatowych.

Przeprowadzone na przełomie grudnia 2013r. i stycznia 2014r. konsultacje z liderami lokalnymi w poszczególnych gminach MOF GW miały na celu m.in. zdiagnozowanie potencjałów i barier rozwojowych zarówno poszczególnych jednostek, jak i całego MOF. W tym celu zastosowano metodę SWOT.

⁹⁸ www.euroregion-viadrina.pl

⁹⁹ www.kst-igd.pl

Wskazania w poszczególnych jednostkach tworzących MOF GW nieznacznie się różniły. Na fakt ten wpływ miały takie czynniki jak lokalizacja gminy względem rdzenia, położenie względem głównych ciągów komunikacyjnych, uwarunkowania przyrodnicze, a także poziom rozwoju strefy suburbannej oraz poziom i charakter powiązań funkcjonalnych z miastem centralnym.

Agregacja poszczególnych wyników potwierdziła wyniki analizy dokonanej w oparciu o analizy terytorialne i statystyczne, i pozwoliła na wskazanie największych potencjałów i barier rozwoju w następujących grupach:

Mocne i słabe strony – to zjawiska tkwiące w jednostce terytorialnej, które mamy możliwość kształtowania.

Sfera przyrodniczo – środowiskowa:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - wysokiej jakości walory przyrodniczo – turystyczne związana z położeniem MOF GW względem Warty i Noteci oraz względem parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody i obszarów NATURA 2000, - bogactwo terenów zielonych zarówno w gminach zewnętrznych, jak i samym Gorzowie Wlkp., - wysoki poziom lesistości i gęsta sieć jezior, - szansa na poprawę stanu środowiska dzięki podejmowaniu działań na rzecz jego ochrony, np. poprzez wdrożenie projektu w ramach pilotażowego programu KAWKA. 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczający rozwój infrastruktury turystycznej wykorzystującej potencjał przyrodniczy MOF GW – brak ścieżek rowerowych, infrastruktury towarzyszącej, - generowanie wysokich strat energii przez obiekty użyteczności publicznej (brak termomodernizacji), - wysoka energochłonność środków komunikacji publicznej, - „niska emisja” - brak sieci ciepłowniczej w centrum Gorzowa Wlkp., - niewystarczający stopień zmeliorowania terenów nadwarciańskich, - niedostateczne wykorzystanie źródeł odnawialnych energii.

Sfera społeczno – kulturowa:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - dostępna dla wszystkich mieszkańców dobrze rozwinięta i zoptymalizowana baza wychowawczo – oświatowa i sportowa, - silne szkolnictwo do poziomu średniego włącznie, - wysoka jakość kapitału ludzkiego, - wysoki i stale rosnący poziom aktywności 	<ul style="list-style-type: none"> - brak silnego ośrodka akademickiego, - nierówny dostęp do wysokiej jakości edukacji, - niewystarczające dostosowanie kształcenia do potrzeb gospodarki opartej na wiedzy na terenie MOF GW, - niepełne dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego rynku

<p>mieszkańców przejawiający się m.in. w intensywnym rozwoju III sektora,</p> <ul style="list-style-type: none"> - różnorodny, bogaty krajobraz kulturowy oraz aktywne środowisko kulturalne zarówno w rdzeniu, jak i gminach zewnętrznych MOF GW, - wysoki poziom rozwoju infrastruktury kulturowej oraz organizacja licznych przedsięwzięć kulturalnych integrujących społeczność lokalną, - współpraca w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. 	<p>pracy,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wysokie bezrobocie wśród młodych, - dekapitalizacja wyposażenia w jednostkach oświatowo – wychowawczych, - brak oferty spędzania wolnego czasu w części gmin ościennych (brak zaplecza kulturowego, brak terenów rekreacji i wypoczynku), - nierównomierny rozkład w gminach MOF GW przedsięwzięć aktywizujących osoby starsze, - degradacja substancji zabytkowej, - niezadawalająca jakość przestrzeni publicznych.
---	--

Sfera przestrzenno - infrastrukturalno – gospodarcza:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - wysoki poziom rozwoju infrastruktury technicznej w części jednostek tworzących MOF GW, - położenie na skrzyżowaniu ważnych europejskich korytarzy transportowych, - korzystne położenie względem aglomeracji berlińskiej, poznańskiej i szczecińskiej, - poszerzenie KSSSE, - duży potencjał przemysłowy, - dostępność potencjalnych terenów pod inwestycje przemysłowe, - wzrost poziomu skomunikowania wewnętrznego oraz poprawiający się poziom skomunikowania zewnętrznego, - rozwój projektów z zakresu Internetu szerokopasmowego, - duży potencjał rozwojowy dla innowacyjnych branż, - wysoka jakość kapitału ludzkiego, - dogodne warunki rozwoju gospodarczego (KSSSE oraz inicjatywy klastrowe), - współpraca w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, - efektywna współpraca z gminami ościennymi 	<ul style="list-style-type: none"> - zły stan techniczny infrastruktury komunikacyjnej i drogowej integrującej MOF, - brak w pełni zintegrowanego transportu, - niedostateczny rozwój ścieżek rowerowych integrujących MOF GW, - niewykorzystany potencjał transportu kolejowego i rzecznoego, - zdegradowane centrum miasta, - wyczerpujące się zasoby uzbrojonych terenów inwestycyjnych, - słabe uzbrojenie terenów pod działalność przemysłową i usługową, - odpływ młodych, wykształconych mieszkańców z uwagi na brak rozwoju zawodowego, - słaba promocja gospodarcza, - niedostateczne wykorzystanie lotniska w Lipkach Wielkich.

oraz rozwój współpracy transgranicznej,	
- duży potencjał związany z turystycznym wykorzystaniem Warty i Noteci.	

Sfera administracyjno – instytucjonalna:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - aktywna współpraca samorządów w ramach licznych inicjatyw, - intensywna współpraca transgraniczna oraz partnerstwo z gminami przygranicza, - coraz lepsza rozpoznawalność jednostek w regionie i w kraju, - opracowane branżowe strategie rozwoju, - stabilność władzy samorządowej i wysoki potencjał administracji, - duże doświadczenie i skuteczność pozyskiwania środków zewnętrznych, - duże poparcie społeczne dla realizacji projektów inicjujących współpracę nauki z biznesem. 	<ul style="list-style-type: none"> - słaba integracja województwa, - brak funduszy publicznych na realizację niezbędnych inwestycji, - konkurencja w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, - niestabilność przepisów prawnych.

Mieszkańcy gmin i liderzy lokalni biorący udział w warsztatach wskazali także na najważniejsze potencjalne szanse i zagrożenia stojące przed wyzwaniami rozwojowymi Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

Szanse i zagrożenia – zjawiska o charakterze zewnętrznym, występujące w bliskim i dalszym otoczeniu, na które nie mamy lub mamy bardzo ograniczone możliwości oddziaływania.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - wzrost liczby mieszkańców gmin MOF, - poszerzenie KSSSE, - powstanie Akademii Gorzowskiej, - zmiana Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego, - położenie na skrzyżowaniu ważnych europejskich korytarzy transportowych, - korzystne położenie względem aglomeracji berlińskiej, poznańskiej i szczecińskiej, - efektywna współpraca z gminami ościennymi oraz rozwój współpracy transgranicznej, 	<ul style="list-style-type: none"> - niekorzystne trendy demograficzne, - brak zintegrowanego transportu, - ubożenie społeczeństwa, - zagrożenie powodziowe, - odpływ wykwalifikowanej kadry do większych ośrodków, - spadek tempa rozwoju gospodarczego, - nakładanie na samorzady zadań dodatkowych bez zapewnienia środków finansowych,

<ul style="list-style-type: none"> - współpraca w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, - zmiany ustawowe w zakresie inwestycji, celu publicznego i prawa lokalnego i zamówień publicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - konkurencja w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, - niestabilność przepisów prawnych, - emigracja zarobkowa.
--	---

4.7. Główny problem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. wynikające z diagnozy.

- **Zły stan techniczny infrastruktury komunikacyjnej i drogowej integrującej MOF GW.** Obciążenia komunikacyjne istniejących szlaków transportowych MOF GW są coraz większe, co jest efektem dynamicznego rozwoju powiązań funkcjonalnych między rdzeniem a jednostkami zewnętrznymi. Intensywny rozwój strefy suburbannej w gminach podmiejskich, koncentracja w mieście usług wyższego rzędu (np. edukacja ponadgimnazjalna, szkolnictwo wyższe, usługi kulturowe) oraz zmiana siły i charakteru wzajemnego oddziaływania przyczyniają się do wzrostu mobilności mieszkańców, a co za tym idzie, wzmożenia ruchu samochodowego. Dynamika przekształceń prowadzi do utrudnień komunikacyjnych dla wszystkich mieszkańców MOF GW¹⁰⁰.
- **Brak w pełni zintegrowanego transportu.** Prognozowany wzrost liczby zarejestrowanych samochodów oraz brak konkurencyjnej oferty ze strony komunikacji publicznej stwarza wyraźne zagrożenie dla zachowania spójności obszaru, spadku jego atrakcyjności zarówno mieszkaniowej, jak i inwestycyjnej a także pogorszenia jakości środowiska przyrodniczego. Dlatego też brak sprawnego systemu komunikacyjnego integrującego gminy tworzące MOF GW stanowi ważną barierę jego dalszego rozwoju¹⁰¹.
- **Niedostateczna infrastruktura dróg rowerowych MOF GW.** Bariera dla rozwoju infrastruktury drogowej i komunikacyjnej jest między innymi brak ścieżek rowerowych. Stworzenie, a także rozbudowa dróg rowerowych przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności na terenie MOF GW oraz do poprawy jakości środowiska.
- **Ryzyko odpływu młodych mieszkańców, z uwagi na brak możliwości kształcenia i rozwoju zawodowego oraz ze względu na brak perspektyw na znalezienie pracy.** Brak alternatywy dla kontynuacji nauki i podjęcia satysfakcjonującej pracy stwarza realne ryzyko odpływu osób młodych i zdolnych do ośrodków posiadających ciekawszą ofertę

¹⁰⁰ Strategia Rozwoju MOF GW, przyjęta uchwałą nr 1/2014 z dnia 20.10.2014 r. przez Komitet Sterujący ZIT, s. 60-61.

¹⁰¹ Ibidem

kształcenia na poziomie wyższym oraz bardziej atrakcyjną ofertę rynku pracy. Już teraz istnieje konieczność zatrzymania młodych, zdolnych i wykształconych absolwentów na terenie MOF GW poprzez stworzenie atrakcyjnej oferty przede wszystkim szkolnictwa wyższego w kontekście wyzwań stojących przed dynamicznie rozwijającą się gospodarką.

Wzmocnienie infrastruktury edukacji, która wpływa na rozwój kapitału ludzkiego zapewni długofalowe pozytywne efekty przyczyniające się do zrównoważonego i dynamicznego rozwoju MOF GW. Dzięki podejmowanym i planowanym działaniom MOF GW ma szansę stać się liderem kreatywności w regionie. Dzięki właściwie prowadzonej polityce w zakresie kształcenia oraz powiązań w sferze naukowo – badawczej wygenerowane zostaną impulsy dla poprawy konkurencyjności inwestycyjnej całego MOF¹⁰².

- **Nierówny dostęp do wysokiej jakości edukacji oraz niewystarczające dostosowanie kształcenia do potrzeb gospodarki opartej na wiedzy na terenie MOF GW; niepełne dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego rynku pracy.**

Uczelnie odgrywają miastotwórczą rolę w regionie. Brak odpowiedniej infrastruktury powoduje odpływ młodych i zdolnych mieszkańców. Znaczącą barierą w całym regionie jest niski udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową. Województwo lubuskie, w porównaniu z pozostałymi, przeznaczają najmniej środków na B+R (w przeliczeniu na mieszkańca: w 2012 r. było to 68,4 zł przy średniej krajowej 372,5 zł).

- **Zdegradowane centrum miasta.**

Niedostateczny rozwój lokalnych obiektów społeczno-kulturalnych sprawia, że centrum miasta staje się mało atrakcyjnym miejscem dla mieszkańców oraz mało konkurencyjnym do pozostałych części miasta. Należy zatem przeprowadzić udaną rewitalizację miasta, zaktywizować społeczność lokalną. Ważny jest świadomy udział mieszkańców w procesach rewitalizacji. Miasto jest pełne ludzi kreatywnych i z potencjałem. Kompleksowa rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich będzie miała na celu przywrócenie tym obszarom funkcji gospodarczych, edukacyjnych, społecznych, kulturalnych i turystycznych.

Rewitalizacja infrastrukturalna zakładałaby odnowę obszarów zdegradowanych, natomiast rewitalizacja społeczna ukierunkowana byłaby na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, walkę z ubóstwem oraz na wykorzystanie potencjału kapitału

¹⁰² Ibidem, s. 59.

społecznego. Zrewitalizowane centrum miasta dodatkowo wpłynęłoby na jego atrakcyjność.

- **Brak zaplecza kulturowego.**

Niedostateczny rozwój obiektów kulturowych o zasięgu lokalnym, które przyczyniłyby się do integracji społeczności w mniejszych miejscowościach MOF GW. Istniejąca sieć instytucji kultury o znaczeniu ponadregionalnym przypadająca na tak stosunkowo niewielki obszarowo i ludnościowo MOF miasta wojewódzkiego potwierdza duże zapotrzebowanie na tę formę usług, a także wskazuje na olbrzymi potencjał pozwalający stworzyć atrakcyjne, przyjazne i konkurencyjne miejsce do życia¹⁰³. Dużym problemem jest bardzo zróżnicowany stan infrastrukturalny obiektów kultury. Z jednej strony są obiekty bardzo nowoczesne (np. filharmonia, biblioteka wojewódzka i miejska) z drugiej zdewastowane i niedostosowane do prowadzenia profesjonalnej działalności kulturalnej zgodnej z oczekiwaniami mieszkańców MOF GW.

- **Niska efektywność energetyczna obiektów użyteczności publicznej.**

Wysoka energochłonność transportu, słaba efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej oraz brak ekologicznych systemów ciepłych obniża znacząco jakość środowiska naturalnego na terenie MOF GW oraz wpływa na obniżenie jakości życia jego mieszkańców¹⁰⁴.

Mimo że gminy tworzące MOF GW, w dużej mierze dzięki dofinansowaniu unijnemu, sukcesywnie realizują projekty związane z podniesieniem efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, w tym termomodernizacją - nadal występuje potrzeba termomodernizacji.

Aktualnie prowadzona jest inwestycja wymiany infrastruktury ciepłej w centralnych częściach miasta, która stanowi przykład wdrażania rozwiązań gospodarki niskoemisyjnej. Konieczność implementacji Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszy powietrza dla Europy (CAFE) otworzyła możliwości dla dużego projektu (KAWKA) poprawiającego komfort życia mieszkańców śródmieścia Gorzowa.

- **Wyczerpujące się zasoby uzbrojonych terenów inwestycyjnych.**

Zważywszy na bogate tradycje przemysłowe miasta i regionu oraz na wysoki potencjał rozwoju przedsiębiorczości, dostrzega się liczne bariery infrastrukturalne, jedną z nich jest niedostateczne uzbrojenie nowych terenów inwestycyjnych. Jednocześnie coraz większe

¹⁰³ Ibidem, s. 63.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 64.

zainteresowanie gorzowską podstrefą KSSSE sprawia, że zasoby terenowe strefy są niewystarczające w stosunku do popytu.

- **Niewystarczająca promocja gospodarcza.**

MOF GW posiada znaczący potencjał gospodarczy, jednak jego liczne bariery powodują, że ta część województwa traci na atrakcyjności. Odpowiednia promocja regionu ma znaczący wpływ na wzrost zainteresowania inwestorów, a także przekłada się na zmniejszenie bezrobocia.

5. Wymiar terytorialny wsparcia.

Terytorialny wymiar polityki rozwoju wynika z roli, jaką przypisujemy dynamicznym relacjom funkcjonalno – przestrzennym. Jest on związany z tzw. terytorializacją gospodarki, terytorializacją przedsiębiorstw oraz koniecznością zmiany sposobu współdziałania władz samorządowych na rzecz rozwoju przekraczającego tradycyjne granice formalnych podziałów administracyjnych.

Terytorialny aspekt polityki jest realizowany m.in. przez określenie (wyznaczenie) obszarów funkcjonalno – przestrzennych, związanych z procesami gospodarczymi, społecznymi i przyrodniczymi, celem lepszego wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju, których wykorzystanie blokuje tradycyjny (zgodny z podziałami terytorialnymi) sposób planowania lokalnego rozwoju. Z tej delimitacji (potwierdzonej decyzjami politycznymi) wynikać powinny nowe formy instytucjonalnego (organizacyjnego) współzarządzania. Zawiązane porozumienie dotyczące realizacji wspólnej Strategii Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego ma właśnie realizować tak pojętą politykę rozwoju¹⁰⁵

Pewne wskazania do wymiaru terytorialnego Strategii ZIT MOF wynikają z polityki przestrzennej państwa, przede wszystkim **Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030)**, która cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju określa jako: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”.

Wśród celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju **KPZK 2030** wymienia:

- Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

¹⁰⁵ Wymiar terytorialny w dokumentach strategicznych; Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 6 września 2010 r.

- Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (zmiana)¹⁰⁶

wskazuje Priorytety polityki przestrzennej województwa lubuskiego, gdzie do głównych celów strategicznych zalicza się zabezpieczenie przestrzennych możliwości realizacji założeń:

- rozbudowy i modernizacji systemów transportowych w regionie i ich powiązań zewnętrznych,
- zasady zrównoważonego rozwoju poprzez ochronę i wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz tradycji historycznej regionu,
- rozwoju aktywności gospodarczej,
- rozbudowy infrastruktury technicznej,
- rozszerzenia bazy szkolnictwa wyższego;
- rozwój i równomierne rozmieszczenie sieci infrastruktury społecznej.

Dokument uwypukla również wartości kulturowe województwa, wynikające z dużej ilości zabytkowych układów urbanistycznych, obiektów, w tym o szczególnej atrakcyjności turystycznej, jak założenia obronne, obiekty stanowiące relikty różnych stylów architektonicznych, założenia będące spuścizną historyczną, a także funkcjonowania instytucji kultury.

Konkretne wskazania co do kierunków działań w wymiarze przestrzennym wynikają z istniejącego i przewidywanego sposobu zagospodarowania stykających się z miastem terenów poszczególnych gmin zawartego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wlkp., gmin Bogdaniec, Kłodawa i Deszczno czy gminy Santok.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wlkp., do głównych uwarunkowań zewnętrznych systemu osadniczego zagospodarowania przestrzennego regionu zalicza się:

1) kontekst krajowy i globalny - Polska tworzy zwornik transportowy w nowej przestrzeni europejskiej po rozszerzeniu UE, co generować będzie nowe szanse rozwoju:

¹⁰⁶ Zmiana Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego, Załącznik nr 1 do Uchwały XXII/191/12, Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 21 marca 2012 r.

- a) przepływ innowacji, dóbr i ludzi;
- b) lokalizacji przedsiębiorczości;
- c) kontakt z europejską przestrzenią konkurencyjną;
- d) zintegrowanie polskiej przestrzeni przyrodniczej z systemem ekologicznych wartości europejskich i otwarcie jej na rosnący popyt Europy Zachodniej na usługi rekreacyjne;
- e) wzrost mobilności polskiego społeczeństwa i kontaktów z cywilizacją postindustrialną i informacyjną XXI wieku;
- f) transfer ekonomiczny i kulturowy na Wschód i oddziaływanie na treść i kierunek tej ekspansji z Europy Zachodniej.

Kwestie zrównoważonego rozwoju podkreślane są w dokumentach o charakterze strategiczno-planistycznym na szczeblu unijnym. Wyznaczają nowe wartości, długofalowe cele strategiczne i nową **metodologię** rozwoju regionalnego. Założeniem jest, że w wieloletnim procesie przekształceń nastąpi rozwój trwały, stabilny i zrównoważony, który zaspokoi potrzeby obecnej i przyszłej generacji. Reguły zrównoważenia zawierają holistyczne i systemowe ujmowanie zjawisk przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i przestrzennych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gorzowa Wlkp. jest zgodne z ww. paradygmatem unijnym.

Polityka przestrzenna regionu lubuskiego, w tym również miasta i aglomeracji Gorzowa Wlkp., powinna umożliwić :

- kompleksową waloryzację środowiska przyrodniczego i identyfikację sytuacji konfliktogennych;
- określenie uwarunkowań i ograniczeń progowych w środowisku;
- wyznaczenie systemów kryteriów ekologicznych jako podstawy tworzenia struktur przestrzennych.

Zrównoważenie jest koncepcją zgodną z wymiarami: środowiskowymi, ekonomicznymi, społecznymi i kulturowymi oraz przestrzennymi:

- a) **środowiskowe** zrównoważenie należy rozumieć jako zrównoważenie ochronne lub zmniejszające szkodliwe procesy dla środowiska i ludzkiego zdrowia, zachęcające do oszczędności energii i recyklicacji zasobów, efektywnego użycia terenów i innych zasobów oraz do osiągnięcia właściwej równowagi między zbudowanym i przyrodniczym środowiskiem;
- b) **ekonomiczne** zrównoważenie – obejmuje efektywne użycie ekonomicznych zasobów uniknięcia bezrobocia, tworząc zachęty do lokalnej kontroli ekonomicznych zasobów, zapewniając zróżnicowaną bazę ekonomiczną, elastyczność i zdolność miast do odpowiedzi ekonomicznej;

- c) **społeczne** zrównoważenie – dotyczy podstawowych warunków życia i równych szans z możliwością kontroli własnego losu, dając ludzkiej jednostce poczucie sensu i władztwa nad inicjatywami;
- d) **kulturowe** zrównoważenie – uznaje wartości i normy poszczególnych grup społecznych i kulturowych, wspiera kulturalną różnorodność i możliwości wyboru, wolność ekspresji i zewnętrzne otwarcie. W konsekwencji, formułuje potencjał pozwalający na osobisty rozwój, respektowanie tożsamości, wyróżnianie specyficzności poszczególnych miejsc, ze zrozumieniem ich kulturowych zasobów, wyrażanych przez dziedzictwo i tradycje oraz współczesne inkarnacje;
- e) **przestrzenne** zrównoważenie – dotyczy spójności jakościowych wymiarów otwartej przestrzeni osadniczej oraz równowagi funkcjonalnej, programowej i przestrzennej współzależnych obszarów osadniczych¹⁰⁷.

Strategia ZIT MOF GW uwzględnia wszystkie wymienione wymiary.

Podstawowe cele ZIT koncentrują się na współpracy i integracji w obszarze funkcjonalnym miasta, na realizacji zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy gmin tworzących MOF GW oraz na zwiększeniu roli MOF GW w zarządzaniu programami operacyjnymi.

Strategia ZIT MOF GW jest pewnego rodzaju dokumentem wykonawczym dla Strategii Rozwoju MOF GW. Działania zapisane w pierwszym z wymienionych dokumentów, wynikają z drugiego, tą korelację przedstawia tabela 36.

Tab. 36. Spójność celów Strategii Rozwoju MOF GW z priorytetami inwestycyjnymi Strategii ZIT MOF GW.

Cele strategiczne i operacyjne Strategii Rozwoju MOF GW	Osie priorytetowe i priorytety inwestycyjne (zgodnie z RPO Lubuskie 2020)									
	OP 1: Gospodarka i innowacje		OP 3: Gospodarka niskoemisyjna		OP 4: Środowisko i kultura	OP 5: Transport	OP 8: Nowoczesna edukacja		OP 9: Infrastruktura społeczna	
	PI 3a	PI 3b	PI 4c	PI 4e	PI 6c	PI 7b	PI 10i	PI 10iv	PI 9b	PI 10a
Cel strategiczny 1: Budowanie trwałej przewagi konkurencyjnej MOF GW										
1.1 Wzmocnienie potencjału	X	X						X		

¹⁰⁷ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gorzowa Wlkp. .

innowacyjnego sektora gospodarczego (szczególnie przemysłowego) oraz publicznego na terenie MOF GW										
1.2 Rozwój kapitału ludzkiego poprzez inwestycje służące edukacji							X	X	X	X
1.3 Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej MOF GW						X				
Cel strategiczny 2: Zrównoważone kształtowanie podstawowych funkcji MOF GW										
2.1 Integracja oraz wzmocnienie infrastruktury transportu MOF GW ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji zbiorowej				X		X				
2.2 Rozwój infrastruktury wzmacniającej ład ekologiczny w MOF GW			X	X						
2.3 Rewitalizacja zdegradowanych obiektów oraz przestrzeni publicznych na terenie MOF GW					X				X	X

2.4 Zintegrowana polityka kształtowania przestrzeni oraz infrastruktury wzmacniającej ład funkcjonalny na terenie MOF GW					X				X	
2.5 Zintegrowane zarządzanie MOF GW	X	X								

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju MOF GW oraz Strategii ZIT MOF GW.

Potencjał innowacyjny w organizacjach determinowany jest zasobami wewnętrznymi jak i dostępem do zewnętrznych źródeł innowacji. Na ten pierwszy składały się będą kadra, badania i rozwój oraz technologie. Zewnętrzne źródła innowacji to przede wszystkim uczelnie wyższe, instytucje badawczo – rozwojowe, a także konkurencja. Teren MOF GW cechuje niska intensywność powiązań technologicznych. Nie są także wystarczająco rozwinięte relacje podmiotów nauki i otoczenia biznesu z przedsiębiorcami.

Ważne jest tworzenie terenów inwestycyjnych, które mają przyciągnąć inwestorów skłonnych do zaangażowania swoich środków w rozwój. Umożliwiony rozwój podmiotów gospodarczych będzie sprzyjał wzrostowi konkurencyjności i innowacyjności. Promocja regionu jako miejsca korzystnych inwestycji spowoduje zwiększenie współpracy gospodarczej, wzrost wymiany handlowej oraz przyciągnięcie kapitału inwestycyjnego.

Przewaga konkurencyjna w zakresie gospodarczym w MOF GW możliwa będzie do utrwalenia jedynie w sytuacji zapewnienia oczekiwanej podaży właściwie przygotowanych zasobów ludzkich. W tym kontekście niezwykle ważna jest także kumulacja kapitału twórczego, który w naturalny sposób sprzyja zachowaniom twórczym oraz innowacyjności. Aby właściwie zabezpieczyć mieszkańców MOF-u w kontekście ich mobilności zawodowej, jak i przyciągnąć kadry obecnie funkcjonujące poza regionem, niezbędne jest stworzenie funkcjonalnej sieci instytucji wzmacniających potencjał ludzki we wskazanym zakresie. Potrzebna jest więc zmiana podejścia do kształcenia, które powinno być tak sprofilowane by odpowiadać na potrzeby lokalnego i regionalnego rynku pracy. Skuteczna edukacja zawodowa wymaga poprawienia bazy dydaktycznej, jakości nauczania oraz nawiązania szerszej współpracy z pracodawcami.

Dostępność komunikacyjna MOF GW charakteryzuje się dość dużą specyfiką, na którą wpływa wiele czynników: 1) bliskość granicy niemieckiej; 2) położenie w „trójkącie” Berlin –

Szczecin – Poznań; 3) położenie pomiędzy regionami – Wielkopolską i Zachodniopomorskim – regiony te cechują się bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturą gospodarczą oraz ponadprzeciętną dostępnością transportową. Z takiego położenia powinien korzystać również MOF GW. Podejmowanie przedsięwzięć ukierunkowanych na poprawę dostępności komunikacyjnej i zwiększenie mobilności mieszkańców wpłynie pozytywnie nie tylko na rozwój regionu ale i na wzrost bezpieczeństwa użytkowników dróg. Nadto, MOF GW, jak każdy większy organizm miejski wraz ze strefą podmiejską, odnotowuje duże uciążliwości związane z transportem samochodowym, a co za tym idzie przekroczenie emisji substancji szkodliwych do powietrza. Konieczne jest więc wykorzystanie potencjału oszczędności energii i zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza, jaki posiada sektor transportu.

Priorytetowym zadaniem są również przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Podejmowane w przyszłości na terenie obejmującym MOF GW powinny obejmować zarówno komunalną własność (mieszkaniową i użytkową) jak i zasoby mieszkaniowe znajdujące się w posiadaniu prywatnych właścicieli – w tym zakresie należy podjąć działania wspierające, które doprowadzą do równomiernej poprawy stanu budynków, z działaniami tymi spójna będzie także modernizacja energetyczna wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne. Wpłynie to również na efektywne wykorzystanie energii.

Kooperacja jaka ma miejsce pomiędzy gminami wchodzącymi w skład MOF GW wymaga właściwej organizacji i realizacji założeń dotyczących ładu funkcjonalnego, który wiąże się z zapewnieniem właściwego nasycenia infrastrukturą społeczną. Funkcja ta nie zostanie właściwie zrealizowana bez zintegrowania polityk przestrzennych prowadzonych przez poszczególne gminy wchodzące w skład MOF GW.

6.Cele rozwojowe w ramach realizacji ZIT.

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne przydzielone dla MOF GW są instrumentem przyczyniającym się do realizacji „Strategii Zintegrowanych Inwestycji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego”. ZIT służą przede wszystkim zwiększeniu zaangażowania miast i ich obszarów funkcjonalnych w zarządzanie środkami strukturalnymi Unii Europejskiej.

W województwie lubuskim ZIT realizowane będą w dwóch miastach wojewódzkich - Gorzowie Wielkopolskim oraz Zielonej Górze i na ich obszarach funkcjonalnych, stanowiących jeden z kluczowych obszarów strategicznej interwencji państwa.

MOF Gorzowa Wlkp., obok MOF Zielonej Góry, stanowi centrum rozwoju gospodarczego regionu, pełni także ważne funkcje metropolitalne: administracyjne, społeczne, naukowe, czy też kulturalne. Jednocześnie Gorzów Wlkp. wykazuje dużo deficytów i barier rozwojowych

uniemożliwiających pełne wykorzystanie jego potencjałów w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa.

Tab. 37. Zakres tematyczny Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 dedykowany do realizacji w formule ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Obszar: Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji		
OP 1: Gospodarka i innowacje	CT 3	PI: 3a, 3b
Obszar: Wzmacnianie funkcji symbolicznych		
OP 4: Środowisko i kultura	CT 6	PI: 6c
OP 9: Infrastruktura społeczna	CT 9	PI: 9b
Obszar: Rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny		
OP 3: Gospodarka niskoemisyjna	CT 4	PI: 4e
Obszar: Wspieranie efektywności energetycznej oraz promowanie strategii niskoemisyjnych		
OP 3: Gospodarka niskoemisyjna	CT 4	PI: 4c, 4e
Obszar: Przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego		
OP 4: Środowisko i kultura	CT 6	PI: 6c
OP 8: Nowoczesna edukacja	CT 10	PI: 10i, 10iv
OP 9: Infrastruktura społeczna	CT 9, CT 10	PI: 9b, 10a

MOF GW jest typowym przykładem układu osadniczego, gdzie można wyodrębnić Gorzów Wlkp. jako miasto centralne oraz powiązane z nim funkcjonalnie gminy ościenne. W ramach obszaru tworzą się rozmaite powiązania, przenikają się różnego rodzaju układy przestrzenne, społeczne, gospodarcze. Są to zjawiska obiektywne i niezależne związane z typowym rozwojem aglomeracji. Występuje na przykład zjawisko tzw. „wylewanie się miasta”, jednocześnie rdzeń obszaru funkcjonalnego pełni dominującą względem reszty obszaru funkcję. Pełni ją w zakresie różnego rodzaju usług, miejsc pracy itp. W układzie tego typu kumuluje się szereg problemów. Wymienić wśród nich można:

- problemy komunikacyjne wewnątrz obszaru,
- pogorszenie się warunków środowiska,
- problemy systemu oświaty z dostosowaniem do zmieniających się potrzeb,
- dekapitalizacja obiektów publicznych itp.

W tej sytuacji należałoby podejmować skuteczne działania przeciwdziałające tym problemom. Jednak w rzeczywistości napotyka to na istotne bariery utrudniające zarządzanie aglomeracją. Przede wszystkim:

- brak jest regulacji prawnych określających status prawny MOF,
- następuje spontaniczny i niekontrolowany rozwój przestrzenny, niosący ze sobą powstanie wielu niekorzystnych sytuacji,

- często występuje niekorzystna z ogólnospołecznego punktu widzenia międzygminna konkurencja,
- brak jest planów rozwoju i zagospodarowania MOF GW.

Zawiązanie porozumienia dotyczącego wspólnej realizacji ZIT MOF GW wydaje się być skuteczną próbą przezwyciężenia tych trudności. Istotą porozumienia jest zmiana podejścia do problemów MOF GW. Docenia się rolę działań przekraczających granice administracyjne i jednocześnie umożliwiających wspólne rozwiązywanie problemów. Powstała Strategia ZIT MOF GW w swym głównym założeniu stwierdza, że wymagane są działania zintegrowane, które wykorzystując posiadane kapitały wprowadzą innowacje służące tworzeniu lepszej, bardziej funkcjonalnej i przyjaznej przestrzeni społeczno- gospodarczej obszaru. Przekuwa się to na cel nadrzędny Strategii ZIT MOF GW:

**Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp.
poprzez zintegrowane działania, kumulujące kapitał twórczy i potencjał
innowacyjny tworzy spójny i sprawny organizm społeczno-gospodarczy**

Cel nadrzędny będzie realizowany przez osie priorytetowe, czyli wiązki priorytetów inwestycyjnych dotyczących różnych aspektów funkcjonowania obszaru.

7.Priorytety.

W celu realizacji celu głównego, zostały opracowane osie priorytetowe, które są realizowane przez priorytety inwestycyjne. Struktura Strategii ZIT MOF GW została zaprezentowana poniżej.

Oś priorytetowa - Gospodarka i innowacje

Gospodarka jest kluczem budowania trwałego rozwoju. To ona decyduje o podwyższaniu standardów życia. Nowoczesna gospodarka opiera się na innowacyjnych pomysłach i technologiach, ucieleśnionych w produktach i usługach. Pojęcie innowacji ma duże znaczenie dla gospodarki, ponieważ poprzez jej wpływ, wzrasta zdolność oraz motywacja przedsiębiorców do poszukiwania nowych rozwiązań, koncepcji lub pomysłów. Innowacje w gospodarce prowadzą do polepszania technologii, a także do zwiększania konkurencyjności gospodarki. Dlatego dbając o rozwój aglomeracji, niezwykle istotne jest tworzenie w tym obszarze warunków rozwoju i jego wspomagania.

Powyższa oś priorytetowa realizowana jest w ramach obszaru wsparcia ZIT: „Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji”.

Priorytet inwestycyjny (3a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości

Cel priorytetu:

Lepsze warunki dla rozwoju MŚP.

Uzasadnienie:

Zasadą wynikającą z niezależności samorządu jest samodzielne ponoszenie odpowiedzialności za efekty prowadzonej polityki rozwoju i rozwój przedsiębiorczości lokalnej.

Gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego, w zakresie swojego władztwa posiada instrumenty, umożliwiające modelowanie przestrzeni gospodarczo-społecznej, jej podmiotowej wspólnoty samorządowej. Na terenie MOF GW niezbędne jest podjęcie działań (zastosowanie odpowiednich instrumentów), które prowadzi będą do pobudzenia przedsiębiorczości i poprawy sytuacji na rynku pracy. Bardzo ważne jest przygotowanie infrastruktury, która służyć będzie sektorowi gospodarki lokalnej, przede wszystkim uzbrajanie terenów inwestycyjnych.

Problem z niedoborem uzbrojonych terenów na terenie MOF GW jako jedno z zagrożeń dla rozwoju lokalnej gospodarki został przedstawiony w diagnozie w potencjale infrastrukturalno-gospodarczym. Stan ten został również ujęty w Strategii Rozwoju MOF GW w podrozdziale 2.2 Kapitał materialny (sfera gospodarczo-infrastrukturalna).

Realizacja priorytetu spowoduje wystąpienie wielu korzyści, m.in. takich jak:

- wsparcie rozwoju gospodarczego MOF GW,

- podniesienie rangi MOF GW pod względem potencjału przyciągania inwestycji,
- poprawa tendencji na rynku pracy – wzrost liczby miejsc pracy,
- wzrost dywersyfikacji gospodarczej MOF GW,
- wzrost poziom rozwoju przedsiębiorczości,
- aktywizacja zawodowa mieszkańców,
- zmniejszenie odpływu migracyjnego mieszkańców,
- wzrost zamożności mieszkańców.

Typy projektów:

- wsparcie infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego – uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych, uzbrojenie terenów inwestycyjnych w media, budowa lub modernizacja układu komunikacyjnego terenu inwestycyjnego, kampanie promocyjne jako nieznaczny element projektu (drogi wewnętrzne mogą stanowić tylko i wyłącznie nieznaczny element projektu, uzupełniający realizację całego przedsięwzięcia),
- kampanie promocyjne dotyczące terenów przeznaczonych pod inwestycje.

Wskaźniki:

- powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych (ha).

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST), ich związki i stowarzyszenia.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Priorytet inwestycyjny (3b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia

Cel priorytetu:

Zwiększony poziom handlu zagranicznego sektora MŚP.

Uzasadnienie:

W celu wsparcia rozwoju gospodarczego, niezbędnym elementem wydaje się odpowiednia promocja potencjału gospodarczego oraz atrakcyjności turystycznej jednostek tworzących MOF GW.

W sferze promocji gospodarczej będzie to przede wszystkim skuteczna i efektywna promocja regionalnych towarów, branż, firm i marek oraz oddziaływanie na rzecz dopływu do regionu bezpośrednich inwestycji firm krajowych i zagranicznych.

Realizacja priorytetu przyczyniać się będzie przede wszystkim do wykreowania pozytywnego wizerunku MOF GW oraz rozwoju stosunków gospodarczych z regionami krajowymi i zagranicznymi.

Typy projektów:

- promocja gospodarcza regionu

Wskaźniki:

- liczba wspartych przedsięwzięć informacyjno – promocyjnych o charakterze międzynarodowym - (szt.),
- liczba wspartych przedsięwzięć informacyjno – promocyjnych o charakterze krajowym - (szt.).

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy

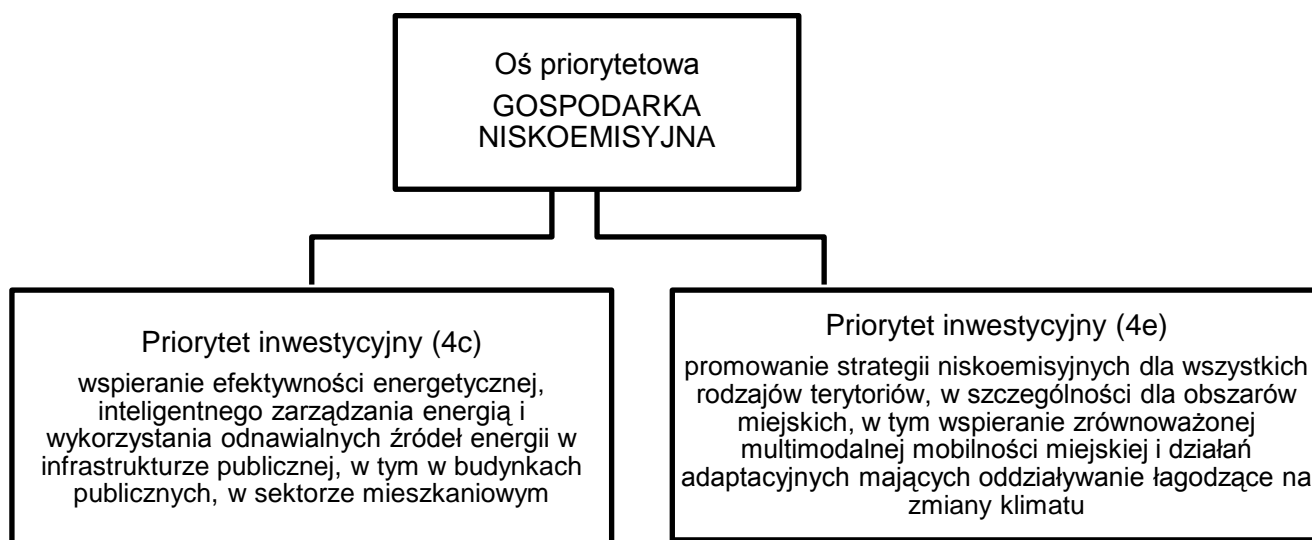

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Oś priorytetowa - Gospodarka niskoemisyjna

Istotą gospodarki niskoemisyjnej jest zapewnienie korzyści ekonomicznych, społecznych i środowiskowych (zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju) płynących z działań zmniejszających emisje, osiąganych m.in. poprzez wzrost innowacyjności i wdrożenie nowych technologii, zmniejszenie energochłonności, utworzenie nowych miejsc pracy, a w konsekwencji sprzyjających wzrostowi konkurencyjności gospodarki. Dlatego szczególną uwagę poświęca się wdrożeniu zasad tej polityki na terenie MOF GW. Konkretnym zamiarem realizacyjnym tej osi priorytetowej będzie zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery oraz dalszy rozwój energetyki w kierunku zrównoważonym, zwiększającym bezpieczeństwo energetyczne regionu.

Powyższa oś priorytetowa realizowana jest w ramach obszaru wsparcia ZIT: „Wspieranie efektywności energetycznej oraz promowanie strategii niskoemisyjnych” oraz „Rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny”.

Priorytet inwestycyjny (4c) wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, w sektorze mieszkaniowym

Cel priorytetu:

Zwiększona efektywność energetyczna budynków w sektorze publicznym.

Uzasadnienie:

Choć w ciągu ostatnich 10 lat w Polsce dokonał się ogromny postęp w zakresie efektywności energetycznej, nadal jednak efektywność energetyczna polskiej gospodarki jest około 3 razy niższa niż w najbardziej rozwiniętych krajach europejskich i około 2 razy niższa niż średnia w krajach Unii Europejskiej. Powyższe dane świadczą o ogromnym potencjale w zakresie oszczędzania energii w Polsce, charakterystycznym dla gospodarki intensywnie rozwijającej się.

Poprawa efektywności energetycznej oraz racjonalne wykorzystywanie istniejących zasobów energetycznych, w perspektywie wzrastającego zapotrzebowania na energię, są obszarami do których przywiązuje się wielką wagę. Priorytetowym celem Rządu stało się stworzenie ram prawnych oraz systemu wsparcia działań, związanych z poprawą efektywności energetycznej.¹⁰⁸

Nawiązując do informacji przedstawionych w rozdziale 4.4 „Potencjał przyrodniczo-środowiskowy”, stężenia pyłu PM10 oraz zawartego w nim benzo(a)pirenu w mieście Gorzowie Wlkp. przekraczają normy dla występowania w powietrzu tych zanieczyszczeń. Przekroczenia występują w obszarze starej zabudowy, gdzie głównym źródłem zanieczyszczeń powietrza jest spalanie paliw stałych w ogrzewaniu budynków.

W związku z powyższym dla miasta Gorzowa Wlkp. opracowano programy ochrony powietrza, gdzie najważniejszymi działaniami naprawczymi jest kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej, która przyczyni się do obniżenia niskiej emisji.

Efektywnym działaniem na rzecz niskoemisyjności i zmniejszenia zużycia energii na potrzeby ogrzewania i podgrzewania wody użytkowanej w budynkach czy zmniejszenie kosztów pozyskania ciepła jest dokonanie szerokiego zakresu prac dotyczących m.in. termomodernizacji budynków obejmującej izolacje ścian i stropów, czy wymiany instalacji wewnętrznych na energooszczędne. Prace te powinny być uzupełniane przyłączeniem mieszkań i budynków do scentralizowanego źródła ciepła.

¹⁰⁸ Ustawa o efektywności energetycznej z dnia 15 kwietnia 2011 r. (Dz.U. Nr 94, poz. 551 z późn.zm)

Powyższe działania, finansowane w ramach tego priorytetu inwestycyjnego wpłynę na efektywne wykorzystanie energii, w tym zmniejszenie emisji substancji zanieczyszczających do powietrza.

Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego potencjału przyrodniczo-środowiskowego, w rozdziale 4.4 niniejszego dokumentu.

Typy projektów:

- głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej, w tym wykorzystanie instalacji OZE w modernizowanych energetycznie budynkach

Wskaźniki:

- liczba zmodernizowanych energetycznie budynków (szt.)
- zmniejszenie rocznego zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych (kWh/rok)
- szacunkowy roczny spadek emisji gazów cieplarnianych (tony równoważnika CO₂)

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Priorytet inwestycyjny (4e) promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu

Cel priorytetu:

Ograniczenie niskiej emisji zanieczyszczeń z sektora transportu oraz ograniczenie odpływu pasażerów komunikacji publicznej.

Uzasadnienie:

Transport publiczny w obszarach funkcjonalnych aglomeracji i regionalnych ośrodków wzrostu jest obszarem newralgicznym z punktu widzenia efektywności świadczenia usług publicznych. W szczególności system komunikacji publicznej decyduje o dostępności usług świadczonych w obrębie centrum dla mieszkańców terenów peryferyjnych tzw. obszaru funkcjonalnego. Możliwości dojazdu determinują w dużej mierze dostępność oferty kulturalnej, edukacyjnej (szkolnictwo ponadgimnazjalne, szkolnictwo wyższe), dostęp do usług pomocowych i społecznych. Z drugiej strony w ramach procesów tzw. suburbanizacji można zauważyć, że z uwagi na znaczne odległości oraz rozproszenie budownictwa na obszarach peryferyjnych samochód staje się nieodzownym środkiem lokomocji, który jest niezbędny aby mieszkańcy obszarów podmiejskich mogli skutecznie funkcjonować w obrębie centrum (chodzi tu zarówno o aktywność zawodową, jak i korzystanie z całej gamy usług publicznych i prywatnych, które są lokalizowane najczęściej na atrakcyjnych terenach śródmieścia i okolic). Powyższe zjawiska mogą powodować istotne konsekwencje, ważne z punktów widzenia zarówno jakości życia i dostępności usług publicznych, jak i rozwoju systemu transportu:

- Rosnąca liczba osób wykorzystujących samochód jako środek transportu w celu funkcjonowania w centrum powoduje wzrost liczby pojazdów, natężenia ruchu, hałasu, spadek płynności ruchu, brak miejsc parkingowych, itp. Można mówić o całym zestawie negatywnych czynników wynikających z dynamicznie rosnącej liczby pojazdów, którymi osoby mieszkające na obszarach podmiejskich przyjeżdżają codziennie do centrum obszaru funkcjonalnego.
- Transport publiczny staje się coraz bardziej deficytowy na coraz większej liczbie odcinków. Korzystają z niego w coraz większym stopniu prawie wyłącznie osoby starsze oraz młodzież dojeżdżająca do szkół. Jednocześnie rozproszenie i objęcie zabudową coraz większego obszaru sprawia, że coraz więcej projektów układu linii może być uznanych za dyskryminujące, a jednocześnie liczba pasażerów w obrębie działania coraz

większej liczby linii jest zbyt niska, by uzasadniać jej funkcjonowanie¹⁰⁹.

Powyższe zjawiska, oprócz wskazanych problemów, przyczyniają się także do zwiększania emisyjności gospodarki, co generuje następstwa nie tylko o gospodarczym charakterze, ale także, a nawet przede wszystkim, wiąże się z obciążeniem środowiska naturalnego. Przechodzenie na gospodarkę niskoemisyjną, stanowi jeden z priorytetowych elementów zrównoważonego wzrostu. Zrównoważony rozwój to zarówno kluczowe wyzwanie, jak i szansa dla wszystkich państw członkowskich i regionów UE. Elementem Strategii niskoemisyjnej jest *Zrównoważony transport miejski*. Jego celem jest osiągnięcie licznych korzyści, płynących z ograniczenia korzystania z samochodów na rzecz przyjaznych środowisku form transportu: roweru, środków komunikacji miejskiej, poruszania się pieszo. Zapewnia to przede wszystkim korzyści środowiskowe (czyste i pozbawione hałasu otoczenie), umożliwia szybkie i wygodne podróżowanie do różnych miejsc, przy jak najniższym koszcie. Likwiduje lub ogranicza „korki” uliczne.

Dlatego konieczne jest wprowadzenie takich działań inwestycyjnych, które będą miały na celu zrównoważenie mobilności miejskiej, poprzez stworzenie odpowiedniej infrastruktury: ścieżki rowerowe, stanowiące dojazd do pracy, zintegrowane centra przesiadkowe, wspólny bilet oraz obiekty typu Park & Ride.

Plany związane z rozwojem i promocją komunikacji publicznej określone zostały w Strategii Rozwoju MOF GW. Przede wszystkim, wśród zidentyfikowanych projektów rozwojowych, których realizacja będzie niezbędna dla wykonania podstawowych założeń Strategii wskazano m.in.: *„Rozbudowę i modernizację infrastruktury i taboru transportu publicznego w MOF GW”*¹¹⁰. Ponadto w dokumencie tym do kwestii związanych z komunikacją publiczną odniesiono się w *Celu operacyjnym 2.1 Integracja oraz wzmocnienie infrastruktury transportu MOF GW ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji zbiorowej*. Wskazano tam, że dla osiągnięcia założonej wizji sukcesu niezbędna jest przede wszystkim: *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury i taboru transportu publicznego (w tym tramwajowego) w obszarze funkcjonalnym Gorzowa Wlkp., celem budowy zintegrowanego systemu komunikacji publicznej MOF GW, łączącego „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.” (projekt przewidziany do współfinansowania w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020) oraz rozwój infrastruktury komunikacji publicznej na terenie gmin strefy zewnętrznej MOF GW - inwestycje realizowane w ramach ZIT.*

Powyższe plany oparte są na założeniu organizowania komunikacji publicznej na terenach bardziej zurbanizowanych z wykorzystaniem transportu szynowego

¹⁰⁹ Inwentaryzacja i analiza dostępnych i wykorzystanych zasobów oraz usług publicznych świadczonych przez Związek Celowy Gmin MG-6. Raport cząstkowy z badań – transport publiczny, Gorzów Wielkopolski – Cieszyn, kwiecień 2013 r.

¹¹⁰ Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego, s.96

(tramwajowego), a na terenach o niższej gęstości zaludnienia – w oparciu o tabor autobusowy. Rozwiązanie takie łączy wydajność oraz efektywność ekonomiczną systemu transportowego MOF.

Działaniami uzupełniającymi do budowy efektywnego, zintegrowanego systemu komunikacji zbiorowej będą również projekty budowy infrastruktury promującej transport niskoemisyjny w Gorzowie Wlkp., a także stworzenie wspólnego, spójnego systemu dróg rowerowych łączących wszystkie gminy tworzące Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp. Do pozostałych przedsięwzięć objętych wsparciem można również zaliczyć modernizację systemów oświetlenia ulic pod kątem zmniejszenia zużycia energii elektrycznej, w tym z wykorzystaniem OZE.

Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego potencjału infrastrukturalno-gospodarczego, w rozdziale 4.2. niniejszego dokumentu oraz potencjału przyrodniczo-środowiskowego, w rozdziale 4.4.

Typy projektów:

- budowa lub przebudowa infrastruktury dla rozwoju ekologicznego transportu publicznego, w tym ścieżki rowerowe

Wskaźniki:

- długość dróg dla rowerów (km)

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

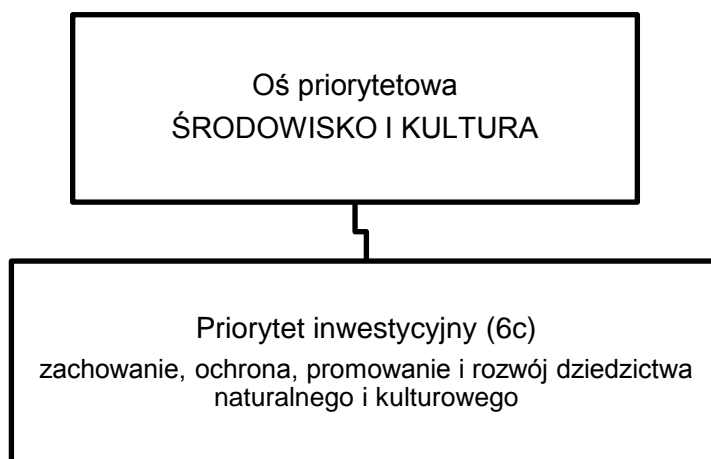
- Tryb konkursowy

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Oś priorytetowa - Środowisko i kultura

Pielęgnacja wartości związanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym określa miejsce człowieka. To ważny przejaw dbałości o narodową tożsamość oraz istotny czynnik rozwoju struktur lokalnych. Dlatego w Strategii ZIT planuje się zrealizować wiele komplementarnych projektów, których celem jest ochrona środowiska poprzez zapewnienie funkcjonowania podstawowej infrastruktury Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. W ramach osi priorytetowej planuje się wsparcie, które pomoże efektywniej wykorzystywać potencjał dziedzictwa kulturowego.

Powyzsza oś priorytetowa realizowana jest w ramach obszaru wsparcia ZIT: „Przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego”.

Priorytet inwestycyjny (6c) zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Cel priorytetu:

Zwiększona liczba mieszkańców regionu korzystających z dóbr dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego

Uzasadnienie:

Dziedzictwo kulturowe – wbrew pierwotnym skojarzeniom z przeszłością – odnosi się do teraźniejszości i oznacza naszą pamięć oraz stosunek do materialnych przedmiotów przeszłości, a dostęp do nich, to jedno z podstawowych praw człowieka. Jednakże w zmieniającej się w ciągu ostatnich dwudziestu latach Polsce, zmieniły się też

rola i znaczenie Dziedzictwa Kulturowego. Można zaobserwować zjawisko narastającego zapotrzebowania na dziedzictwo, determinowane głównie przez potrzeby turystyki. W ten sposób potrzeby nieużytkowe wobec zabytku przestają mieć znaczenie w stosunku do potrzeb użytkowych - następuje więc zmiana statusu dziedzictwa. Podobnego znaczenia zaczyna nabierać dziedzictwo naturalne (pomniki przyrody, miejsca lub strefy naturalne itp. mające wyjątkową, powszechną wartość).

Potrzebny jest więc efektywny system zarządzania dziedzictwem kulturowym i naturalnym, a decydujące znaczenie w jego tworzeniu ma kapitał społeczny. Efektywne i odpowiedzialne społecznie zarządzanie nim dotyczyć powinno praw i obowiązków samorządu lokalnego, ale również społeczeństwa obywatelskiego. Wykorzystanie dziedzictwa jako czynnika zrównoważonego rozwoju regionalnego, odpowiednie nim zarządzanie, lepsza funkcjonalność - to wszystko składa się na potrzebę realizacji priorytetu.

Potrzeba ochrony dorobku kulturowego, a także efektywnego wykorzystania zasobów kultury wynika z przeprowadzonej diagnozy w obszarze potencjału kulturalnego oraz aktywności społecznej (w rozdziale 4.3 niniejszego dokumentu), a także wynika z zapisów Strategii Rozwoju MOF GW (str. 62-64).

Typy projektów:

- ochrona i zachowanie obiektów zabytkowych i zasobów kultury,
- przebudowa instytucji kultury oraz dostosowanie obiektów do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej,
- wykorzystanie dziedzictwa naturalnego i zasobów kultury do rozwoju turystyki.

Wskaźniki:

- liczba obiektów zasobów kultury objętych wsparciem (szt.),
- wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego oraz naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (odwiedziny/rok).

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,

Wybór projektów

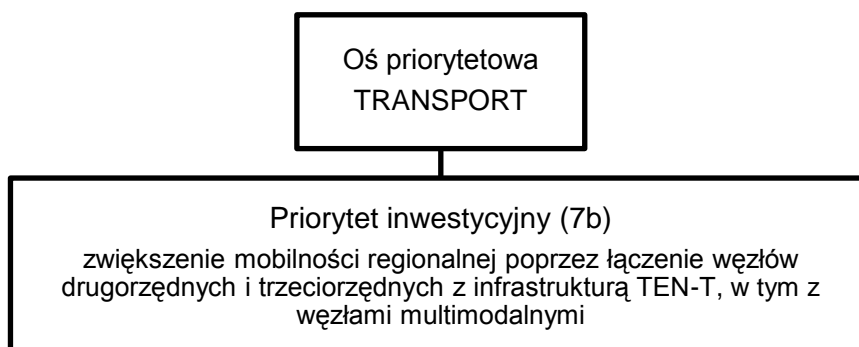
Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Oś priorytetowa - Transport

Dostępność transportowa, wpływając na różnorodne sfery życia społecznego i gospodarczego, stanowi istotny element organizacji przestrzeni MOF. Stworzenie podstaw dla wysokiej mobilności mieszkańców, a także sprawnego i bezpiecznego przepływu towarów i energii, w oparciu o efektywnie funkcjonujące (inteligentne) sieci i systemy infrastrukturalne, sprzyjające przestrzennemu równoważeniu procesów rozwojowych, są jednym z elementów warunkujących stabilny, zrównoważony i długofalowy postęp.

Priorytet inwestycyjny (7b) zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi

Cel Priorytetu:

Poprawiona zewnętrzna i wewnętrzna dostępność transportowa regionu w ruchu drogowym.

Uzasadnienie:

Krzyżowanie się na terenie MOF GW ważnych szlaków komunikacyjnych w połączeniu z położeniem tranzytowym, posiadany walorami krajobrazowymi i turystycznymi oraz

dokonującym się rozwojem społeczno - gospodarczym, to czynniki, które wymuszają znaczące nakłady na infrastrukturę transportową.

Priorytet ma szczególne znaczenie w kontekście realizacji zapisów Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, dotyczących Celu strategicznego 2: Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna; w zakresie Celu operacyjnego 2.1. Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury komunikacyjnej, w tym rozwój infrastruktury drogowej, poprzez zapewnienie skomunikowania węzłów dróg sieci TEN-T (droga S3) z siecią dróg niższych kategorii.

Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego potencjału infrastrukturalno-gospodarczego w rozdziale 4.2 niniejszego dokumentu.

Typy projektów:

- inwestycje w rozbudowę regionalnej infrastruktury drogowej, w tym budowa i modernizacja przepraw mostowych w ciągach komunikacyjnych

Wskaźniki:

- całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg (km)

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia.

Wybór projektów:

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny): jako podstawowy tryb wyboru projektów.

Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny) zastosowany zostanie dla projektów wynikających ze Strategii Rozwoju MOF GW. oraz Strategii ZIT. Uwzględnienie pozakonkursowego (negocjacyjnego) trybu wyboru projektów uzasadnione jest z uwagi na decydujące znaczenie dla osiągnięcia celu osi priorytetowej oraz zidentyfikowane w dokumentach strategicznych znaczenie projektu.

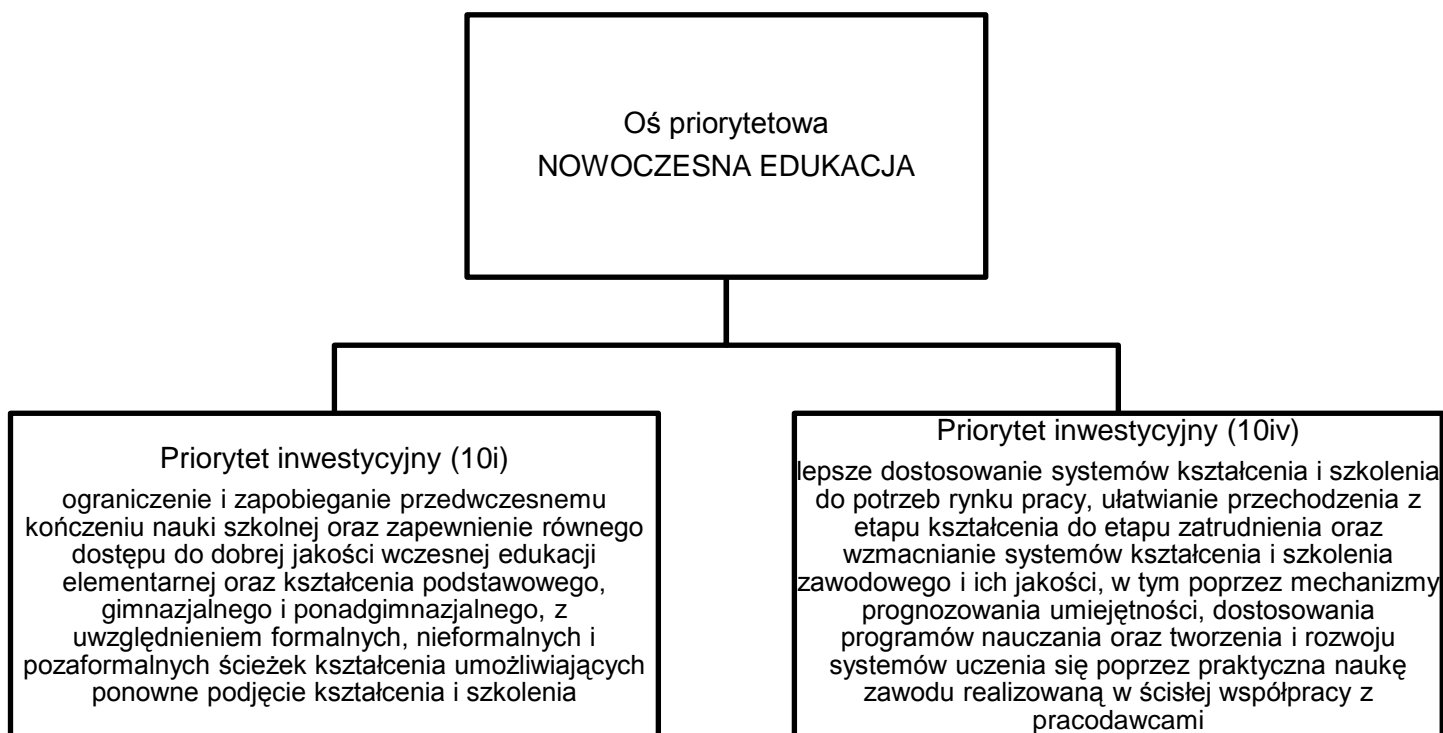
Tryb pozakonkursowy: może być zastosowany w przypadku występowania prawnego obowiązku realizacji określonych zadań przez dany podmiot lub grupę podmiotów,

wynikającego z przepisów prawa lub dokumentów strategicznych, w szczególności w przypadku występowania monopolu kompetencyjnego.

Oś priorytetowa - Nowoczesna edukacja

Na przełomie ostatnich lat nastąpił znaczny wzrost wartości edukacji oraz aspiracji edukacyjnych społeczeństwa. Istotnym zagadnieniem pozostaje nadal systematyczne podnoszenie jakości edukacji tak, by sprzyjała ona rozwojowi społeczeństwa, opartego na wiedzy. W tym kontekście niezbędne jest dalsze wdrażanie zmian w systemie oświaty, ukierunkowanych na podwyższanie jego jakości oraz wprowadzanie rozwiązań systemowych, sprzyjających jego modernizacji.

Powyższa oś priorytetowa realizowana jest w ramach obszaru wsparcia ZIT: „Przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego”.

Priorytet inwestycyjny (10i) ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia

Cel priorytetu:

Zwiększenie liczby miejsc w edukacji przedszkolnej i podniesienie kompetencji uczniów w przedszkolach.

Podniesienie u uczniów kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy, oraz rozwijanie indywidualnego podejścia do ucznia, szczególnie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Uzasadnienie:

Współczesny świat generuje nieznane (co oczywiste) wcześniej problemy, które tworzą bardzo skomplikowany kontekst działania dla wszystkich instytucji edukacyjnych. Złożoność zadań, wysokie standardy jakości, chęć zapewnienia wszystkim dostępu do edukacji, gwałtowne zmiany, rozwój nauki i techniki, zasadniczo wpływają na sytuację szkół. Świadomość nieustannej i nieprzewidywalnej zmiany powinna determinować nasze myślenie o świecie i edukacji. Aby jakość edukacji przynosiła oczekiwane rezultaty, a nie utrzymywała stan aktualny, należy stale dbać o jej jakość poprzez wsparcie nie tylko uczniów, ale i nauczycieli (specjalne zindywidualizowane programy edukacyjne itp.). Dlatego ogromnie istotnym jest, aby edukacja na obszarze funkcjonalnym sprostała wyzwaniom cywilizacyjnym, w dużej mierze wpływając na wzrost przewagi konkurencyjnej.

W ramach priorytetu podjęte będą działania upowszechniające i podnoszące jakość edukacji przedszkolnej, działania zmierzające do wyrównywania i stałego podnoszenia poziomu kształcenia na etapie szkoły podstawowej, gimnazjum i nauczania ponadgimnazjalnego na terenie MOF GW.

Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego potencjału demograficznego i społecznego w rozdziale 4.1 niniejszego dokumentu.

Typy projektów:

- uruchamianie nowych miejsc w ośrodkach edukacji przedszkolnej, w tym również nowych ośrodków edukacji przedszkolnej i alternatywnych form opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym,

- rozszerzenie oferty ośrodka wychowania przedszkolnego o dodatkowe zajęcia zwiększające szanse edukacyjne dzieci oraz wyrównujące zdiagnozowane deficyty,
- doskonalenie umiejętności i kompetencji zawodowych nauczycieli ośrodków wychowania przedszkolnego, niezbędnych do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, w tym z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
- programy edukacyjne szkół w zakresie:
  - kształtowania kompetencji kluczowych na rynku pracy, wsparcie nauki języków obcych, nauk matematyczno-przyrodniczych i ICT oraz właściwych postaw: kreatywności, innowacyjności, pracy zespołowej, przedsiębiorczości oraz metod zindywidualizowanego podejścia do ucznia,
  - tworzenia w szkołach warunków do nauczania eksperymentalnego,
  - doradztwa i opieki psychologiczno-pedagogicznej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych (m.in. uczniowie niepełnosprawni, uczniowie uzdolnieni, zagrożeni przedwczesnym kończeniem nauki),
  - rozszerzenia oferty szkół o zagadnienia z poradnictwem i doradztwem edukacyjno-zawodowym,
  - szkolenia, doradztwa oraz innych form podwyższania kwalifikacji dla nauczycieli i pracowników pedagogicznych pod kątem kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się po rynku pracy (ICT, matematyczno-przyrodniczych, języki obce), nauczania eksperymentalnego, w właściwych postaw uczniów (kreatywności, innowacyjności, pracy zespołowej) oraz metod zindywidualizowanego podejścia do ucznia,
  - szkolenia, doradztwa oraz innych form podwyższania kwalifikacji dla nauczycieli i pracowników pedagogicznych pod kątem wykorzystania narzędzi wspierających pomoc psychologiczno-pedagogiczną na każdym etapie edukacyjnym (m.in. dla uczniów niepełnosprawnych, uczniów uzdolnionych, zagrożonych przedwczesnym kończeniem nauki).

Wskaźniki:

- liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej (osoby),
- liczba miejsc wychowania przedszkolnego dofinansowanych w programie,
- liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie,
- liczba nauczycieli objętych wsparciem w zakresie TIK w ramach programu,

- liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie (osoby),
- liczba szkół i placówek systemu edukacji wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych,
- liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie,
- liczba nauczycieli objętych wsparciem programu.

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- wszystkie podmioty z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie odrębnych przepisów).

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy.

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Priorytet inwestycyjny (10iv) lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmacnianie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami

Cel priorytetu:

Zwiększenie zdolności do zatrudnienia uczniów szkół i placówek oświatowych kształcenia zawodowego.

Uzasadnienie:

Jednym z głównych problemów, z którym zmagają się polska gospodarka, jest nieelastyczny, często nie odpowiadający potrzebom rynku pracy, system edukacji

zawodowej oraz brak kultury uczenia się przez całe życie. Te czynniki przekładają się na niską jakość kapitału ludzkiego oraz pogarszają konkurencyjność polskich przedsiębiorstw.

Szczególnie ważne wyzwania stoją przed szkolnictwem zawodowym. Jego celem jest przygotowanie uczących się do życia w warunkach współczesnego świata, wykonywania pracy zawodowej i aktywnego funkcjonowania na zmieniającym się rynku pracy. Zadania szkoły i innych podmiotów prowadzących kształcenie zawodowe oraz sposób ich realizacji są uwarunkowane zmianami zachodzącymi w otoczeniu gospodarczo-społecznym, na które wpływają w szczególności: idea gospodarki opartej na wiedzy, globalizacja procesów gospodarczych i społecznych, rosnący udział handlu międzynarodowego, mobilność geograficzna i zawodowa, nowe techniki i technologie, a także wzrost oczekiwań pracodawców w zakresie poziomu wiedzy i umiejętności pracowników.

Niezmiernie ważne są działania oraz odpowiednie programy nauczania wspomagające rozwój każdego uczącego się, stosownie do jego potrzeb i możliwości, ze szczególnym uwzględnieniem indywidualnych ścieżek edukacji i kariery, możliwości podnoszenia poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych oraz zapobiegania przedwczesnemu kończeniu nauki. To wszystko zapewni absolwentom możliwość sprostania wyzwaniom zmieniającego się rynku pracy i wpłynie na konkurencyjność kapitału ludzkiego MOF GW.

Należy jeszcze nadmienić że Polska ma jeden z najniższych wskaźników uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu w całej Unii Europejskiej. Konieczne jest zatem podjęcie działań horyzontalnych, które wpłyną na upowszechnienie idei uczenia się przez całe życie oraz wzrost zainteresowania przedsiębiorców inwestowaniem w kwalifikacje pracowników. Propagowanie kształcenia ustawicznego, jego różnych form, przysłuży się aktualizowaniu kompetencji i kwalifikacjom kapitału ludzkiego obszaru funkcjonalnego, przynosząc wymierne korzyści ekonomiczne i gospodarcze.

Powyższe argumenty powodują konieczność przeznaczenia odpowiedniej alokacji na priorytet inwestycyjny. Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego potencjału demograficznego i społecznego w rozdziale 4.1 niniejszego dokumentu.

Typy projektów:

- Podniesienie jakości kształcenia i szkolenia zawodowego, w tym rozwój współpracy szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, poprzez:
  - doskonalenie umiejętności i kompetencji zawodowych nauczycieli zawodu i instruktorów praktycznej nauki zawodu, związanych z nauczaniem zawodem, we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe,

- podnoszenie umiejętności oraz uzyskiwanie kwalifikacji zawodowych przez uczniów i słuchaczy szkół lub placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe lub ogólne oraz uczestników pozaszkolnych form kształcenia zawodowego i wzmacnianie ich zdolności do zatrudnienia,
- tworzenie w szkołach lub placówkach systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe warunków odzwierciedlających naturalne warunki pracy właściwe dla nauczanych zawodów,
- rozwój współpracy szkół lub placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym;
- Tworzenie i rozwój ukierunkowanych branżowo centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego poprzez:
  - przygotowanie szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe do pełnienia funkcji CKZiU dla określonej branży,
  - wsparcie realizacji zadań przez CKZiU dla określonych branż;
- Rozwój doradztwa edukacyjno-zawodowego, poprzez:
  - uzyskiwanie kwalifikacji doradców zawodowych przez osoby realizujące zadania z zakresu doradztwa zawodowego w szkołach i placówkach, które nie posiadają kwalifikacji z tego zakresu,
  - tworzenie Szkolnych Punktów Informacji i Kariery,
  - zewnętrzne wsparcie szkół w obszarze doradztwa edukacyjno-zawodowego.

Wskaźniki:

- Liczba szkół i placówek kształcenia zawodowego wykorzystujących doposażenie zakupione dzięki EFS,
- Liczba nauczycieli kształcenia zawodowego i instruktorów praktycznej nauki zawodu, którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu,
- Liczba uczniów szkół i placówek kształcenia zawodowego doposażonych w programie w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji kształcenia zawodowego,
- Liczba uczniów szkół i placówek kształcenia zawodowego uczestniczących w stażach i praktykach u pracodawcy.

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- wszystkie podmioty, z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie odrębnych przepisów). Beneficjent będzie pełnił rolę podmiotu finansującego usługi rozwojowe.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

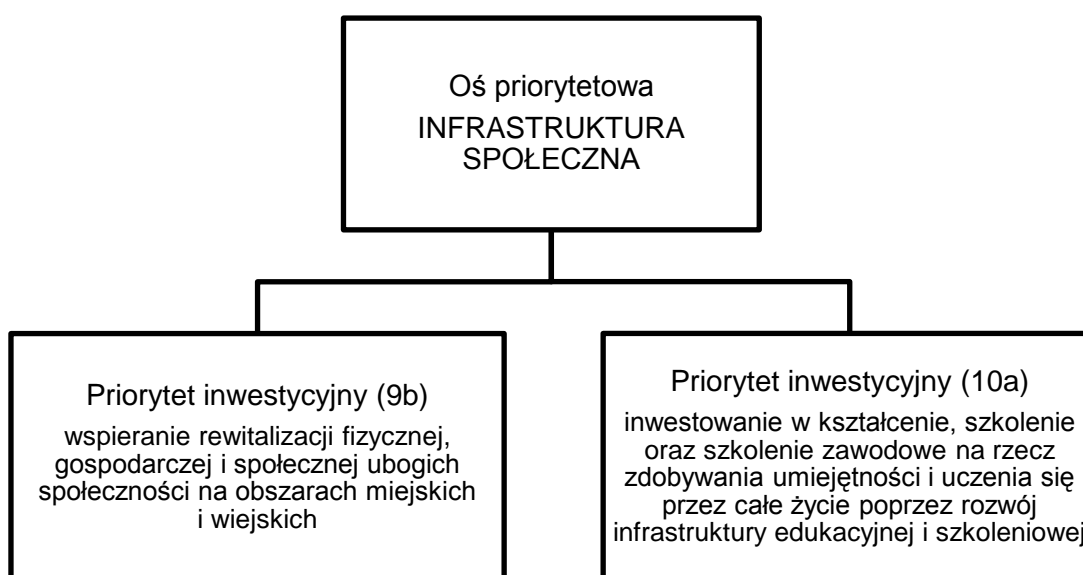
- Tryb konkursowy.

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Oś priorytetowa - Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna definiowana jest jako zespół instytucji i usług, zaspokajających w zorganizowany sposób ludzkie potrzeby, m in. kształcenia, oświaty, kultury i rekreacji. Poprawa i unowocześnienie infrastruktury będzie mieć bezpośredni wpływ na zwiększenie możliwości systemów edukacji, wypoczynku, usług publicznych itp., a pośrednio wpłynie na aktywność zawodową mieszkańców MOF GW, zwiększy szanse na znalezienie satysfakcjonującej pracy, wpłynie na zmniejszenie obszaru wykluczenia społecznego.

Powyższa oś priorytetowa realizowana jest w ramach obszaru wsparcia ZIT: „Przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego”.

Priorytet inwestycyjny (9b) wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich

Cel priorytetu:

Zmniejszenie zagrożenia ubóstwem na obszarach marginalizowanych.

Uzasadnienie:

Celem rewitalizacji jest ożywienie społeczne i gospodarcze miast, zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego terenów zdegradowanych czy miejskich poprzez odnowę zdegradowanych obszarów i dzielnic zwłaszcza zabytkowych,

Miasto Gorzów Wlkp. od lat mierzy się z problemem rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich. Między innymi opracowano (i jest w toku realizacji „Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Zdegradowanych – Miejskich, Przemysłowych i Powojkowych Miasta Gorzowa Wielkopolskiego na lata 2010 - 2015”). Na obszarze rdzenia MOF GW znajduje się wiele obiektów czy przestrzeni, wymagających rewitalizacji. Często konieczna jest zupełna zmiana ich funkcji. Inne obiekty, poprzez zdekaptalizowanie, przestały pełnić swoje pierwotne funkcje.

Konieczne są zatem inwestycje, które pozwolą przekształcić przestrzeń miasta, by aktywizować społecznie i kulturalnie mieszkańców oraz zapewnić im rekreację. Typy projektów przewidziane do realizacji wynikające z przeprowadzonej diagnozy i zidentyfikowanych problemów w obszarze potencjału przyrodniczo – środowiskowego (rozdział 4.4 niniejszego dokumentu), a także kulturalnego oraz aktywności społecznej (rozdział 4.3 niniejszego dokumentu), odnosiłyby się nie tylko do terenów zurbanizowanych, ale także do obszarów zdegradowanych w gminach strefy zewnętrznej. Wówczas nadana nowa funkcja mogłaby dotyczyć np. funkcji rekreacyjnej (np. zbiornik wodny w Karninie). Podejmowane działania rewitalizacyjne będą miały charakter kompleksowy poprzez oddziaływanie na różne strefy życia mieszkańców – społecznej (np. edukacja), kulturowej, przestrzennej (np. działania infrastrukturalne dla tworzenia przyjaznego, bezpiecznego otoczenia) czy środowiskowej.

Typy projektów:

- kompleksowa rewitalizacja zdegradowanych obszarów, w tym: przebudowa lub adaptacja zdegradowanych budynków, obiektów i terenów, inwestycje dotyczące infrastruktury komunalnej, uporządkowanie przestrzeni publicznej.

Wskaźniki:

- powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją (ha),
- otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich (m²).

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb konkursowy.

Wybór projektów do dofinansowania w trybie konkursowym odbywać się będzie na podstawie sformułowanych przez Referat ZIT, we współpracy z gminami MOF GW przyjętych przez Komitet Sterujący ZIT, a następnie zatwierdzonych przez IZ RPO Lubuskie 2020, kryteriów wyboru projektów.

Priorytet inwestycyjny (10a) inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej

Cel priorytetu:

Zwiększona dostępność wysokiej jakości edukacji przedszkolnej.

Lepsza jakość infrastruktury edukacji ogólnej na poziomie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym.

Zwiększona dostępność oraz poprawa warunków kształcenia i szkolenia zawodowego.

Uzasadnienie:

Przyjmując założenie, że kapitał ludzki ma istotny wpływ na wzrost gospodarczy oraz że jego głównym źródłem są inwestycje w edukację, konieczna jest aktywna polityka, ukierunkowana na podnoszenie jej jakości i tworzenie bazy edukacyjnej, a co za tym idzie, podnoszenie rentowności tej formy inwestycji. Ponadto przedmiotem polityki powinno stać się kształtowanie zdrowych stosunków społecznych, umożliwiających rozwój przedsiębiorczości, zwiększających wydajność oraz wpływających pozytywnie na akumulację i wzrost gospodarczy.

Polska, jako kraj w okresie przemian ustrojowych, dążący do jak najszybszego zrównania poziomu gospodarczego z krajami Unii Europejskiej, cały czas stoi przed wielkim wyzwaniem. Wyzwaniem tym jest osiągnięcie jak najlepszych wyników gospodarczych oraz stworzenie mocnej podstawy dla dalszego rozwoju, na którą niewątpliwie składają się umiejętności i wiedza ludności oraz stosunki społeczne. Proces kształtowania kapitału ludzkiego zaczyna się już bowiem w momencie narodzin i trwa praktycznie przez całe życie. Nie ulega więc wątpliwości, że edukacja szkolna w największym stopniu wpływa na jego rozwój. Kapitał ludzki cały czas powinien być rozwijany, ponieważ wraz ze wzrostem kwalifikacji i poziomu wykształcenia, następuje stały wzrost wydajności i efektywności. Dlatego edukacja (tworzenie jej zaplecza, infrastruktury) odgrywa kluczową rolę w Strategii Rozwoju MOF GW i tworzeniu trwałej przewagi konkurencyjnej, opartej na kapitale ludzkim.

Typy projektów przewidziane do realizacji wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz zidentyfikowanych problemów w zakresie opisanego, w rozdziale 4.1 niniejszego dokumentu, potencjału demograficznego i społecznego.

Typy projektów:

- inwestycje w infrastrukturę przedszkolną,
- inwestycje w infrastrukturę szkół podstawowych i gimnazjów, liceów i szkół specjalnych,
- inwestycje w infrastrukturę szkół, służącą popularyzacji nauki,
- inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego, na podstawie kompleksowych planów rozwoju szkolnictwa zawodowego,
- komplementarne i zintegrowane inwestycje w infrastrukturę służącą do szkoleń zawodowych i uczenia się przez całe życie według jasno określonych potrzeb.

Wskaźniki:

- potencjał objętej wsparciem infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi lub infrastruktury edukacyjnej (osoby),
- liczba obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty (szt.).

Wartości wskaźników, będące elementem porozumienia IZ RPO Lubuskie 2020 ze związkiem ZIT, zostaną określone na późniejszym etapie prac.

Główni beneficjenci:

- szkoły, placówki (w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty) i ich organy prowadzące,

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia.

Wybór projektów

Przewiduje się następujące tryby wyboru projektów:

- Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny): jako podstawowy tryb wyboru projektów.

Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny) zastosowany zostanie dla projektów wynikających ze Strategii Rozwoju MOF GW oraz Strategii ZIT. Uwzględnienie pozakonkursowego (negocjacyjnego) trybu wyboru projektów uzasadnione jest z uwagi na decydujące znaczenie dla osiągnięcia celu osi priorytetowej oraz zidentyfikowane w dokumentach strategicznych znaczenie projektu.

8.Zasady i tryby wyboru projektów. Lista przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w formule ZIT.

8.1. Opis podstawowych procedur zarządzania ZIT MOF GW.

8.1.1. Procedura przygotowania i zatwierdzania Strategii ZIT MOF GW.

Projekt Strategii ZIT, przygotowany został przez Referat ZIT, który funkcjonuje w ramach Wydziału Strategii Miasta Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp. Dokument został uzgodniony z wszystkimi gminami tworzącymi MOF GW, po tym etapie poddano go konsultacjom społecznym, prowadzonym we wszystkich gminach. Następnie Strategię ZIT MOF GW przekazano do zaopiniowania do IZ RPO Lubuskie 2020 oraz Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju. Po uwzględnieniu uwag ww. instytucji, dokument przekazano do ponownej oceny IZ RPO oraz MIR (w celu zaopiniowania przez zewnętrznego eksperta MIR). Kolejnym etapem, po ocenie eksperckiej, jest przedłożenie Strategii ZIT MOF GW do ostatecznego zaopiniowania IZ RPO Lubuskie 2020 – w zakresie możliwości finansowania ZIT w ramach RPO Lubuskie 2020, a także do MIR – w zakresie zgodności z Umową Partnerstwa oraz możliwości finansowania projektów wpisanych do Strategii ZIT MOF GW z krajowych programów operacyjnych.

Z racji tego, że projekt Strategii ZIT MOF GW podlega procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, poddaje się go wraz ze sporządzoną dla niego Prognozą oddziaływania na środowisko, kolejnym konsultacjom społecznym. Wspomniane konsultacje społeczne, wynikają z ustawy z dnia 3 października 2008r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. z 2013r., poz. 1235 ze zmianami) i trwają co najmniej 21 dni.

Zgodnie z ww. ustawą, projekt Strategii ZIT MOF GW wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko poddany zostanie także opinii Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wlkp. oraz Lubuskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Gorzowie Wlkp.

Rekomendacje płynące z konsultacji społecznych, a także od ww. organów oraz z Prognozy oś, uwzględnia się w kolejnej wersji dokumentu, która przedkładana jest przez Referat ZIT do akceptacji Komitetu Sterującego. Następnie Referat ZIT przekazuje zatwierdzoną Strategię ZIT MOF GW wraz z uchwałą Komitetu Sterującego do Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Lubuskie 2020.

Szczegółowy opis obowiązków wynikający z przeprowadzania procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko znajduje się w rozdziale 11 niniejszej strategii.

Zmiany w Strategii ZIT MOF GW dokonywane będą analogicznie do procedury zatwierdzania dokumentu. Zatwierdzona Strategia ZIT MOF GW i jej zmiany będą publikowane na stronie internetowej ZIT MOF GW.

8.1.2. Procedura przygotowania propozycji kryteriów wyboru operacji w ramach ZIT MOF GW.

Referat ZIT we współpracy z gminami tworzącymi Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp. oraz Instytucją Zarządzającą RPO Lubuskie 2020 przygotowuje propozycję kryteriów wyboru projektów w ramach ZIT MOFGW. Projekt kryteriów zostaje przekazany do Komitetu Sterującego ZIT w celu akceptacji. Po uzyskaniu akceptacji Komitetu Sterującego Referat ZIT przekazuje propozycje kryteriów do Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020 w celu ich uwzględnienia w pracach Komitetu Monitorujący RPO Lubuskie 2020 i ostatecznego zatwierdzenia.

8.1.3. Procedura wyboru projektów w ZIT MOF GW.

Tryb konkursowy właściwy dla ZIT MOF GW

Podmiotem odpowiedzialnym za ogłoszenie konkursów i naborów projektów w ramach ZIT MOF GW będzie Instytucja Zarządzająca RPO Lubuskie 2020. Będzie to poprzedzone ustaleniem ze Związkiem ZIT kryteriów wyboru projektów oraz uzgodnieniem propozycji do harmonogramu ogłaszania konkursów. IZ RPO będzie odpowiedzialna za przeprowadzenie oceny formalnej i merytorycznej złożonych wniosków zgodnie z Programem RPO Lubuskie 2020. Związek ZIT (Referat ZIT) będzie odpowiadał za przeprowadzenie oceny strategicznej (zgodność ze strategią ZIT). Komitet Sterujący ZIT przyjmie uchwałą listę projektów, które spełniły kryteria zgodności ze Strategią ZIT. Następnie lista ta zostanie przekazana do IZ

RPO. Podpisanie umowy, rozliczenie projektu, kontrolę, procedurę odwoławczą realizować będzie IZ RPO. Monitoring Strategii ZIT prowadzony będzie przez Związek ZIT (Referat ZIT).

Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny)

Tryb pozakonkursowy (negocjacyjny) będzie miał zastosowanie w obszarach, w których zgodnie z zapisami RPO Lubuskie 2020 dopuszcza się taki tryb wyboru projektów, dla przedsięwzięć charakteryzujących się strategicznym znaczeniem dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. (projekty kluczowe), wynikających ze Strategii Rozwoju MOF GW i Strategii ZIT, wskazanych w rozdziale 8.2. dokumentu zatwierdzonego przez Komitet Sterujący ZIT i zaakceptowanego przez IZ RPO Lubuskie 2020.

Na etapie tworzenia Strategii ZIT MOF GW, każda propozycja projektu strategicznego, jeszcze przed umieszczeniem w dokumencie, poddana została wielowątkowej ocenie strategicznej pod kątem:

- zgodności z podstawowymi zasadami realizacji ZIT,
- zgodności z dokumentami strategicznymi MOF GW,
- zgodności z wyznaczonymi celami tematycznymi oraz Priorytetami Inwestycyjnymi Strategii ZIT MOF GW uzgodnionymi z IZ RPO Lubuskie 2020,
- zintegrowanego charakteru przedsięwzięcia.

Każdy z partnerów tworzących MOF GW dokonał w ramach konsultacji z lokalnymi partnerami społeczno – gospodarczymi identyfikacji propozycji projektów, które następnie podlegały wyżej wspomnianej ocenie oraz procesowi negocjacji wewnętrznych (podczas spotkań członków komitetu Sterującego ZIT), następnie zostały przedstawione na spotkaniu negocjacyjnym z IZ RPO Lubuskie 2020, a także przekazane do Instytucji Zarządzającej w formie wymaganych fiszek projektowych. W drodze wieloetapowych negocjacji i uzgodnień, a także po określeniu przez IZ RPO Priorytetów Inwestycyjnych dla których dopuszcza się pozakonkursowy tryb wyboru, sformułowano listę projektów strategicznych ZIT MOF GW (rozdział 8.2. niniejszego dokumentu).

W przypadku gdy propozycja projektu kluczowego zgłoszona zostanie na etapie przygotowywania Strategii ZIT MOF GW i zostanie uwzględniona w liście projektów strategicznych, podlegać będzie zatwierdzeniu przez Komitet Sterujący na podstawie procedury zatwierdzania Strategii ZIT. Na etapie przygotowania Strategii ZIT uprawnionym do zgłaszania projektów kluczowych jest przedstawiciel każdej gminy tworzącej ZIT MOF GW.

Aktualizacja listy projektów strategicznych.

Po zatwierdzeniu Strategii ZIT MOF GW zgłoszenie projektu kluczowego odbywać się będzie w odpowiedzi na nabór ogłaszany przez Komitet Sterujący ZIT w zależności od

możliwości finansowych i potrzeb wynikających ze Strategii ZIT MOF GW. Referat ZIT dokona oceny strategicznej wniosków, w szczególności pod kątem zgodności projektu z zakresem tematycznym priorytetów inwestycyjnych wskazanych w Strategii ZIT MOF GW, wpływu na realizację celów Strategii ZIT oraz zintegrowanego charakteru przedsięwzięcia.

Uzgodniona i zatwierdzona przez Komitet Sterujący ZIT zaktualizowana lista projektów strategicznych podlega uzgodnieniu i akceptacji ze strony IZ RPO Lubuskie 2020. Zmiana listy projektów strategicznych wprowadzana jest w trybie zmian (aktualizacji) Strategii ZIT MOF GW.

Nabór wniosków o dofinansowanie projektów strategicznych.

Podmiotem odpowiedzialnym za ogłoszenie naborów projektów w ramach ZIT MOF GW będzie Instytucja Zarządzająca RPO Lubuskie 2020. Będzie to poprzedzone ustaleniem ze Związkiem ZIT kryteriów wyboru projektów oraz uzgodnieniem propozycji do harmonogramu ogłaszania naborów. Związek ZIT (Referat ZIT) będzie odpowiedzialny za weryfikację projektów pod kątem zgodności ze Strategią ZIT i przekazanie projektów do IZ RPO. Ocena formalna i merytoryczna wniosków zgodnie z Programem RPO Lubuskie 2020 realizowana będzie przez IZ RPO. Podpisanie umowy, rozliczenie projektu, kontrolę, realizować będzie IZ RPO. Monitoring Strategii ZIT prowadzony będzie przez Związek ZIT (Referat ZIT).

Związek ZIT MOF GW będzie uczestniczył w procesie przygotowania i akceptacji kryteriów wyboru projektów także poprzez udział swoich przedstawicieli w Komitecie Monitorującym RPO Lubuskie 2020.

Przedstawione powyżej procedury wyboru projektów będą przedmiotem dalszych uzgodnień z IZ RPO Lubuskie 2020, a ostateczny ich kształt zostanie określony po podpisaniu Porozumienia pomiędzy Związkiem ZIT, a IZ RPO Lubuskie 2020.

8.1.4. Procedura zatwierdzania sprawozdania z wdrażania Strategii ZIT MOF GW.

Projekt rocznego sprawozdania z wdrażania Strategii ZIT MOF GW jest przygotowywany przez Referat ZIT, a następnie zostaje przekazany do Komitetu Sterującego, celem zatwierdzenia. Sprawozdanie może być zatwierdzone lub odrzucone i skierowane do poprawy do Referatu ZIT.

Po akceptacji sprawozdania Referat ZIT publikuje dokument na stronie internetowej ZIT MOF GW, a następnie przekazuje je wraz z uchwałą Komitetu Sterującego do Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020. Terminy przygotowania sprawozdań ustalane są z IZ RPO Lubuskie 2020.

8.2. Lista projektów strategicznych ZIT MOF GW.

Wskazane poniżej projekty zostały określone w wyniku wieloetapowych negocjacji wewnętrznych z przedstawicielami Związku ZIT, a także z IZ RPO Lubuskie 2020. Charakteryzują się one strategicznym znaczeniem dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp., a także wynikają one ze Strategii Rozwoju MOF i Strategii ZIT. Proces wyboru projektów strategicznych został opisany szerzej w rozdziale 8.1.3. „Procedura wyboru projektów w ZIT MOF GW” niniejszego dokumentu.

Projekty strategiczne ZIT MOF GW:

1. Przebudowa ulicy Kostrzyńskiej.
2. Centrum Edukacji Zawodowej przy ulicy Warszawskiej w Gorzowie Wlkp.

8.2.1. Opis projektów strategicznych ZIT MOF GW.

1. Przebudowa ulicy Kostrzyńskiej.

W ramach inwestycji przewidywana jest przede wszystkim realizacja następujących elementów:

- modernizacja, w tym przebudowa istniejącej jednojezdniowej ul. Kostrzyńskiej do węzła S3 „Gorzów Zachód” (długość modernizacji wraz z przebudową – 3 km),
- przebudowa istniejącego wiaduktu drogowego nad torami kolejowymi (linia kolejowa nr 203),
- przebudowa i budowa chodników oraz ścieżki rowerowej,
- przebudowa uzbrojenia podziemnego,
- oświetlenie.

Ul. Kostrzyńska jest drogą o znaczeniu regionalnym (o statusie drogi wojewódzkiej – nr 132), łączącą się bezpośrednio z siecią TEN-T. Stanowi dojazd do granicy państwa z Niemcami, jednocześnie jest elementem ciągu komunikacyjnego łączącego najkrótszą drogą Gorzów Wlkp. z Berlinem. Przedmiotowa ulica prowadzi do węzła „Gorzów Zachód” na drodze ekspresowej S3 (jest drogą dojazdową do drogi S3 dla trzech gmin MOF GW). Ponadto ul. Kostrzyńska bezpośrednio łączy ze sobą dwie z pięciu gmin MOF GW.

Należy dodać, że ul. Kostrzyńska jest drogą o znaczącym natężeniu ruchu, a jednocześnie jej stan techniczny wymaga pilnej poprawy sytuacji. W 2008r. na

ul. Kostrzyńskiej na odcinku węzła S3 do skrzyżowania z ul. Dobra i Warzywną w Gorzowie Wlkp. zanotowano 8 934 pojazdy (badania prowadzone od godz. 7.00 do 19.00)¹¹¹.

Przebudowa ul. Kostrzyńskiej przyczyni się nie tylko do poprawy zewnętrznej dostępności komunikacyjnej MOF GW, ale także poprawi przepustowość i sprawność infrastruktury transportowej w województwie lubuskim. Zwiększy mobilności mieszkańców, spowoduje także wzrost napływu kapitału decydującego o możliwościach rozwojowych regionu, a także pozytywnie wpłynie na bezpieczeństwo użytkowników dróg.

2. Centrum Edukacji Zawodowej przy ulicy Warszawskiej w Gorzowie Wlkp.

Celem projektu jest utworzenie Centrum Edukacji Zawodowej, pełniącego funkcję oświatową oraz kompleksowa rewitalizacja obiektów byłego Zespołu Szpitalnego przy ul. Warszawskiej w Gorzowie Wlkp., a konkretnie ich adaptacja, remont, a także budowa nowych obiektów na terenie poszpitalnym.

Miasto Gorzów Wlkp. podejmuje działania mające na celu przygotowanie bazy, która zabezpieczy proces edukacji zawodowej. Służyć temu będzie konsolidacja wyposażenia i sprzętu technologicznego w jednym ośrodku z możliwością udostępnienia go uczniom innych szkół. Taka organizacja bazy sprzętowej w jednym miejscu pozwala na znaczne obniżenie kosztów oraz na realizację treści programowych kształcenia praktycznego, wchodzących w skład programów dla różnych zawodów realizowanych w jednej placówce, bez konieczności wyposażenia kilku szkół w taki sam sprzęt.

Utworzenie CEZ przyczyni się do zaspokojenia potrzeby dostosowania kształcenia do potrzeb rynku pracy, podniesienia atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego. Inwestycja pobudzi wzrost jakości i efektywności kształcenia zawodowego młodzieży oraz osób dorosłych i niepełnosprawnych. Zwiększy także integrację systemu nauczania z potrzebami rynku pracy.

Działania w ramach projektu przyczynią się do spójności i kompatybilności oferty dydaktycznej na terenie MOF GW z zapotrzebowaniem najbliższych rynków pracy, przez co zmniejszy się poziom wykluczenia społecznego spowodowanego sytuacją zawodową. Wzmocni się także potencjał adaptacyjny przedsiębiorstw i ich pracowników.

---

¹¹¹ Pomiary natężenia ruchu drogowego prowadzone w 2008r na zlecenie Miasta Gorzowa Wlkp.

9. Projekty komplementarne do działań realizowanych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

9.1. Projekty komplementarne do ZIT, których realizację planuje się z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 w ramach zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.

W POIŚ 2014-2020¹¹² realizowane będą działania ukierunkowane na tworzenie warunków zrównoważonego rozwoju miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych, m.in. poprzez promowanie strategii niskoemisyjnych oraz wynikających z nich działań w obszarze infrastruktury niskoemisyjnego transportu publicznego i tzw. zrównoważonej mobilności miejskiej, infrastruktury dystrybucji energii, w tym tzw. inteligentnych sieci, promowanie efektywności energetycznej w infrastrukturach publicznych oraz budynkach mieszkaniowych.

Tab. 38. Projekty komplementarne do ZIT MOF GW, których realizację planuje się z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, w ramach zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020				
Oś priorytetowa	Priorytet inwestycyjny	Tytuł projektu	Beneficjent	Wartość projektu/alokacja POIŚ
I Oś priorytetowa Zmniejszenie emisyjności gospodarki.	4.v. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.	1.Modernizacja sieci ciepłowniczych polegająca na wymianie sieci kanałowych i napowietrznych na sieci w technologii rur preizolowanych.	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. Oddział Elektrociepłownia Gorzów.	14 000 000,00 PLN
		2.Likwidacja wysokoemisyjnych lokalnych źródeł ciepła (kotłowni) wraz z modernizacją sposobu zasilania budynków zaopatrywanych w ciepło z lokalnych kotłowni gazowych	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. Oddział Elektrociepłownia Gorzów.	4 000 000,00 PLN
	4.vi. Promowanie wykorzystywania wysokosprawnej kogeneracji ciepła i energii elektrycznej w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe.	1.Rozbudowa sieci ciepłowniczej na terenie miasta Gorzowa Wlkp.	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. Oddział Elektrociepłownia Gorzów.	17 000 000,00 PLN

¹¹² „Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020”, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, dokument z dnia 16.12.2014r., str. 134.

I Oś priorytetowa Zmniejszenie emisyjności gospodarki.	4.iii. wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym	1. Termomodernizacja budynku Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. przy ul. Jagiellończyka 8	Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp.	15 691 511,71 PLN
		2. Termomodernizacja budynku Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gorzowie Wlkp. przy ul. Mickiewicza 12B	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Gorzowie Wlkp.	1 428 123,30 PLN
		3. Termomodernizacja obiektu w ramach przebudowy z rozbudową istniejących budynków oraz budowa nowego budynku jednostki ratowniczo-gaśniczej Państwowej Straży Pożarnej na działce nr 1782 obr.5 „Śródmieście” przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 3 w Gorzowie Wlkp.	Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Gorzowie Wlkp.	1 387 000,00 PLN
		4. Termomodernizacja budynku Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gorzowie Wlkp.	Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Gorzowie Wlkp.	549 288,90 PLN
		5. Termomodernizacja budynku Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Gorzowie Wlkp., ul. Zieleniecka 11	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Gorzowie Wlkp.	430 000, 00 PLN
		6. Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków mieszkalnych	Spółdzielnie mieszkaniowe oraz wspólnoty mieszkaniowe.	Alokacja POIŚ: 5 250 173 EUR
VI Oś priorytetowa Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach.	4.v. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w	1. System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.	Miasto Gorzów Wielkopolski/ Miejski Zakład Komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o.	Alokacja POIŚ: 37 500 000 EUR

	tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu	2.System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp. – etap II	Miasto Gorzów Wielkopolski / Miejski Zakład Komunikacji w Gorzowie Wielkopolskim Sp. z o.o.	52 000 000,00 PLN netto (kwota nie obejmuje niekwalifikowalnego podatku VAT)
--	--	--	---	--

9.2. Opis projektów komplementarnych do ZIT, realizowanych z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Oś priorytetowa I Zmniejszenie emisyjności gospodarki

Priorytet inwestycyjny 4.v. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.

1. „Modernizacja sieci ciepłowniczych polegająca na wymianie sieci kanałowych i napowietrznych na sieci w technologii rur preizolowanych”

Projekt zakłada promowanie strategii niskoemisyjnej poprzez zmniejszenie strat ciepła wynikających z modernizacji sieci ciepłowniczych polegającej na wymianie, wykazujących duży stopień wyeksploatowania i powodujących duże ubytki ciepła, wysoko- i niskoparametrowych sieci ciepłowniczych kanałowych oraz napowietrznych, wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną, na sieci w technologii rur preizolowanych, zasilających pośrednio i bezpośrednio budynki na terenie Gorzowa Wlkp. Projekt jest kontynuacją trwających od drugiej połowy lat 90-tych XX wieku działań, których głównym celem jest wymiana sieci i ograniczenie strat w ciepłe, a dodatkowo zapewnienie bezpiecznej i ciągłej dostawy ciepła do odbiorców.

Orientacyjny całkowity koszt realizacji przedsięwzięcia wynosi 14 000 000,00 PLN

2. „Likwidacja wysokoemisyjnych lokalnych źródeł ciepła (kotłowni) wraz z modernizacją sposobu zasilania budynków zaopatrywanych w ciepło z lokalnych kotłowni gazowych”

Projekt obejmuje część budynków położonych na terenie miasta Gorzowa Wlkp., które obecnie nie są podłączone do systemu ciepłowniczego zasilanego ze źródła produkującego energię w skojarzeniu (kogeneracja), a są zaopatrywane w ciepło z lokalnych kotłowni

gazowych. W celu eliminacji tych kotłowni, które obecnie emitują wysokie ilości zanieczyszczeń do atmosfery, postanowiono podjąć działania zmierzające do podłączenia budynków zasilanych obecnie w ciepło z lokalnych kotłowni gazowych do systemu ciepłowniczego produkującego ciepło z kogeneracji, poprzez wybudowanie ok. 2,3 km sieci ciepłowniczej wraz z przyłączami. Obecny stan techniczny technologii lokalnych kotłowni gazowych (montaż w latach 1993-1998) jak również rozwój technologiczny (budowa nowego bloku gazowo – parowego) wskazuje na konieczność likwidacji wskazanych lokalnych kotłowni. Realizacja projektu poprzez wybudowanie ok. 2,3 km sieci ciepłowniczej wraz z przyłączami, przyczyni się w pierwszej kolejności do likwidacji wysokoemisyjnych lokalnych źródeł ciepła (a więc w efekcie ograniczenie emisji zanieczyszczeń) przy jednoczesnym osiągnięciu poprawy efektywności energetycznej zaopatrzenia w ciepło odbiorców, zwiększenia wykorzystania poziomu produkcji ciepła w skojarzeniu.

Orientacyjny całkowity koszt realizacji przedsięwzięcia wynosi 4 000 000,00 PLN.

Oś priorytetowa I Zmniejszenie emisyjności gospodarki

Priorytet inwestycyjny 4.vi. Promowanie wykorzystywania wysokosprawnej kogeneracji ciepła i energii elektrycznej w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe.

1.,,Rozbudowa sieci ciepłowniczej na terenie miasta Gorzowa Wlkp.”

Projekt obejmuje promowanie strategii niskoemisyjnej poprzez rozbudowę sieci ciepłowniczych na terenie miasta Gorzowa Wlkp. i umożliwienie przyłączania się nowych odbiorców ciepła do sieci ciepłowniczych zasilanych ze źródła produkującego energię w skojarzeniu (kogeneracja), zarówno w zakresie nowo powstających budynków mieszkalnych i usługowych jak również budownictwa istniejącego, w przypadku woli likwidacji przez ich właścicieli wysokoemisyjnych źródeł ciepła.

Orientacyjny całkowity koszt realizacji przedsięwzięcia wynosi 17 000 000,00 PLN

Oś priorytetowa I Zmniejszenie emisyjności gospodarki

Priorytet inwestycyjny 4.iii. wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym **w budynkach publicznych** i w sektorze mieszkaniowym.

Projektami komplementarnymi do działań ZIT, które mają na celu wspieranie efektywności energetycznej, będą działania realizowane przez administrację rządową i podległe jej organy.

Poniżej opisano projekty zaplanowane do realizacji w ramach PI 4.III przez administrację rządową i podległe jej organy na terenie Gorzowa Wlkp.

1. Termomodernizacja budynku Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. przy ul. Jagiellończyka 8.

W ramach realizacji projektu zaplanowano:

- wymianę fasady budynku wraz z wymianą stolarki okiennej,
  - zwiększenie izolacyjności cieplnej stropodachu wentylowanego nad ostatnią kondygnacją budynku,
  - zmodernizowanie instalacji wentylacji mechanicznej nawiewno-wywiewnej
  - wykonanie instalacji systemu skojarzonego wytwarzania ciepła i chłodu w oparciu o ciepło sieciowe przy wykorzystaniu OZE,
- oraz
- zarządzanie projektem,
  - opracowanie audytu energetycznego (wykonany, ale wymaga aktualizacji),
  - opracowanie projektów budowlanych oraz wykonawczych oraz specyfikacje techniczne wykonania i odbioru robót (wykonane). Uzyskana jest również stosowna decyzja na wykonanie robót budowlanych.

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 15 691 511,71 PLN

2. Termomodernizacja budynku Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gorzowie Wlkp. przy ul. Mickiewicza 12B

W ramach projektu zaplanowano modernizację systemu wentylacji mechanicznej nawiewno-wywiewnej, docieplanie stropodachu, docieplenie ścian zewnętrznych, modernizację oświetlenia (w tym projekt i realizacja), a ponadto opracowanie audytu energetycznego budynku (jest już wykonany), projektu budowlanego i studium wykonalności.

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 1 428 123,30 PLN

3. Termomodernizacja obiektu w ramach przebudowy z rozbudową istniejących budynków oraz budowa nowego budynku jednostki ratowniczo – gaśniczej Państwowej Straży Pożarnej na działce nr 1782 obr.5 „Śródmieście” przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 3 w Gorzowie Wlkp.

Elementami projekt są:

- ocieplenie ścian zewnętrznych i stropów, wymiana stolarki okiennej, drzwiowej i bram garażowych, przebudowa systemów grzewczych, przebudowa wentylacji mechanicznej w budynku biurowo – administracyjnym oraz w budynku garażowym,

- modernizacja c.o. przez wykorzystanie odnawialnych źródeł ciepła, przebudowa systemów grzewczych – budowa kotłowni, zastosowanie systemów zarządzania energią,
- audyt energetyczny obiektów przeznaczonych do termomodernizacji (zrealizowano),
- przygotowanie dokumentacji projektowej (zrealizowano),
- pozwolenie na budowę (uzyskano),
- umowa na wykonanie zadania (podpisana).

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 1 387 000,00 PLN

4. Termomodernizacja budynku Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gorzowie Wlkp.

Przedsięwzięcie obejmować będzie: modernizację systemu instalacji centralnego ogrzewania, docieplanie stropodachu, docieplenie ścian zewnętrznych i ocieplenie ścian fundamentowych, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, modernizację oświetlenia (projekt i realizacja), a ponadto opracowanie audytu energetycznego budynku, projektu budowlanego i studium wykonalności.

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 549 288,90 PLN

5. Termomodernizacja budynku Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Gorzowie Wlkp., ul. Zieleniecka 11

Realizacja projektu polega na wymianie instalacji centralnego ogrzewania wraz z wymianą pieca CO i przebudową kotłowni, wymiana drzwi zewnętrznych z dociepleniem dachu, wymianie oświetlenia na energooszczędne, rozbudowę centrali wentylacyjnej mechanicznej nawiewno-wywiewnej. W ramach projektu będą wykonane audyt energetyczny oraz projekt inwestycji.

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 430 000,00 PLN

Oś priorytetowa I Zmniejszenie emisyjności gospodarki

Priorytet inwestycyjny 4.iii. wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i **w sektorze mieszkaniowym.**

Projektami komplementarnymi do działań ZIT, które mają na celu wspieranie efektywności energetycznej, będą działania realizowane przez spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe na terenie MOF GW.

Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju na kompleksową modernizację energetyczną budynków mieszkaniowych w obszarze MOF GW przyznało **5 250 173 EUR.**

Oś priorytetowa VI Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach

Priorytet inwestycyjny 4.v. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu

1. „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.”

Projekt pn. „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.” jest głównym komponentem interwencji związanej z gospodarką niskoemisyjną na terenie MOF GW. Wspomagany przez działania, finansowane w ramach ZIT, w zakresie rozwoju infrastruktury komunikacji publicznej na terenie gmin MOF GW, przyczyni się do powstania efektywnego, zintegrowanego systemu komunikacji publicznej, z korzyścią dla mieszkańców miasta, jak i gmin zewnętrznych tworzących MOF GW.

W ramach projektu planuje się:

1. Budowę i modernizację tras tramwajowych oraz budowę punktu przesiadkowego, który będzie pełnił funkcję miejsca dogodnych przesiadek dla pasażerów do i z komunikacji miejskiej. Lokalizacja dworca autobusowego i jego skomunikowanie z komunikacją miejską będzie zapewniać przesiadkę w możliwie najkrótszym czasie oraz szybkie i bezkolizyjne przemieszczanie się pasażerów do i z dworca kolejowego. Łącznie w ramach projektu planuje się budowę i modernizację ok. 9 km tras tramwajowych.
2. Zakup i wdrożenie systemu informacji pasażerskiej, w tym dynamicznej informacji na przystankach i w pojazdach, w Internecie i urządzeniach mobilnych. W ramach realizacji systemu informacji pasażerskiej dla komunikacji miejskiej, miasto Gorzów Wielkopolski wprowadzi rozwiązania umożliwiające koordynację obecnie istniejącego systemu informacji pasażerskiej z informacją o komunikacji regionalnej oraz zamieszczanie informacji o innych środkach transportu – poza obszarem funkcjonowania komunikacji miejskiej – na przystankach tramwajowych i autobusowych.
3. Zakup 14 nowych wagonów tramwajowych.
4. Przygotowanie niezbędnej dokumentacji, w tym dokumentacji technicznej i środowiskowej, studium wykonalności, a także nadzór inżyniera kontraktu.
5. Promocję projektu.

Alokacja POiŚ 2014-2020 wynosi: 37 500 000 EUR.

2. „System zrównoważonego transportu miejskiego w Gorzowie Wlkp.” – etap II

W ramach projektu, jako kontynuację wyżej opisanych działań, planuje się uzupełnienie floty wagonów tramwajowych poprzez zakup 6 nowych sztuk, a także uzupełnienie brakującej infrastruktury związanej z transportem niskoemisyjnym, przyjaznym środowisku.

Orientacyjny koszt realizacji przedsięwzięcia: 52 000 000,00 PLN netto (VAT nie kwalifikowany).

9.3. Pozostałe projekty komplementarne do projektów realizowanych z Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Wskazane poniżej inwestycje, zgodne są z celami rozwojowymi opisanymi w niniejszej Strategii ZIT (i wynikającymi z zapisów Strategii Rozwoju MOF GW).

Przedsięwzięcia, których realizację planuje się z Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020:

- a) Projekty rozwoju Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego Parku Naukowo-Przemysłowego.
- b) Trasy rowerowe EuroVelo.

Przedsięwzięcia, których realizację planuje się w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020:

1. Modernizacja systemu dróg krajowych w mieście na prawach powiatu Gorzów Wlkp.
2. Optymalizacja zarządzania istniejącymi sieciami wodociągowymi i kanalizacyjnymi. Beneficjent: Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
3. Inwestycje mające na celu ograniczenie zużycia energii i efektywniejszego jej wykorzystania. Beneficjent: Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
4. Automatyzacja procesów oczyszczania ścieków i uzdatniania wody. Beneficjent: Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
5. Inwestycje mające na celu dalszą poprawę wyposażenia obszarów rozwijających się w sieci wodociągowe i kanalizacyjne oraz wymianę zużytej sieci wodociągowej. Beneficjent: Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
6. Budowa termicznego zakładu unieszkodliwiania odpadów dla regionu północnego województwa lubuskiego z produkcją energii elektrycznej i ciepłej, z instalacją do suszenia osadów pościekowych. Beneficjent: Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.

7. Budowa kwatery na azbest na potrzeby województwa lubuskiego. Beneficjent: Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
8. Rekultywacja istniejącego składowiska odpadów. Beneficjent: Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.
9. Budowa punktu selektywnego zbierania odpadów komunalnych i niebezpiecznych na potrzeby północnej części województwa (w ramach obszaru działalności RIPOK-u Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych w Chruściku). Beneficjent: Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp.

10. Instrumenty finansowe.

Publiczne wsparcia rozwoju społeczno-gospodarczego z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych takich jak

- pożyczki (udzielane na zasadach rynkowych oraz preferencyjnych),
- poręczenia (a także ich różne odmiany, takie jak poręczenia portfelowe i reporeczenia),
- wsparcie kapitałowe (w szczególności w formie funduszy załączkowych).

W ramach realizacji ZIT MOF – **Nie będą stosowane instrumenty zwrotne.**

11. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (sooś) jest wymagana w przypadku projektów takich dokumentów, których zapisy wyznaczają ramy dla późniejszych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko. Do takowych ustawa z dnia 3 października 2008r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. z 2013r., poz. 1235 ze zmianami) zalicza m.in. koncepcje przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (na poziomie gminy), plany zagospodarowania przestrzennego oraz polityki, strategie, plany lub programy w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu.

Do takich dokumentów zalicza się także **Strategia ZIT MOF GW.**

Procedura sooś składa się z następujących elementów:

1. Po opracowaniu projektu dokumentu sporządza się prognozę oddziaływania na środowisko, wcześniej uzgadniając jej zakres z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Gorzowie Wlkp. oraz Lubuskim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Gorzowie Wlkp.

2. Kolejny etap to opiniowanie strategii oraz prognozy ooś przez ww. organy państwowe. Do udziału w tworzeniu dokumentu uwzględnia się społeczeństwo (w etapie konsultacji społecznych, trwających zgodnie z ww. ustawa co najmniej 21 dni).
3. Następnie opracowywany dokument przyjmuje Komitet Sterujący ZIT MOF GW. Do przyjętego dokumentu załącza się: pisemne podsumowanie zawierające uzasadnienie wyboru przyjętego dokumentu w odniesieniu do rozpatrywanych rozwiązań alternatywnych, a także informację, w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione: a) ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko, b) opinie właściwych organów, c) zgłoszone uwagi i wnioski społeczeństwa, d) wyniki postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko, jeżeli zostało przeprowadzone, e) propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzania monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu.

12. Plan finansowy.

Plan finansowy przedstawia zamieszczona poniżej tabela „Budżet Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.”

Tab. 39. Budżet Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

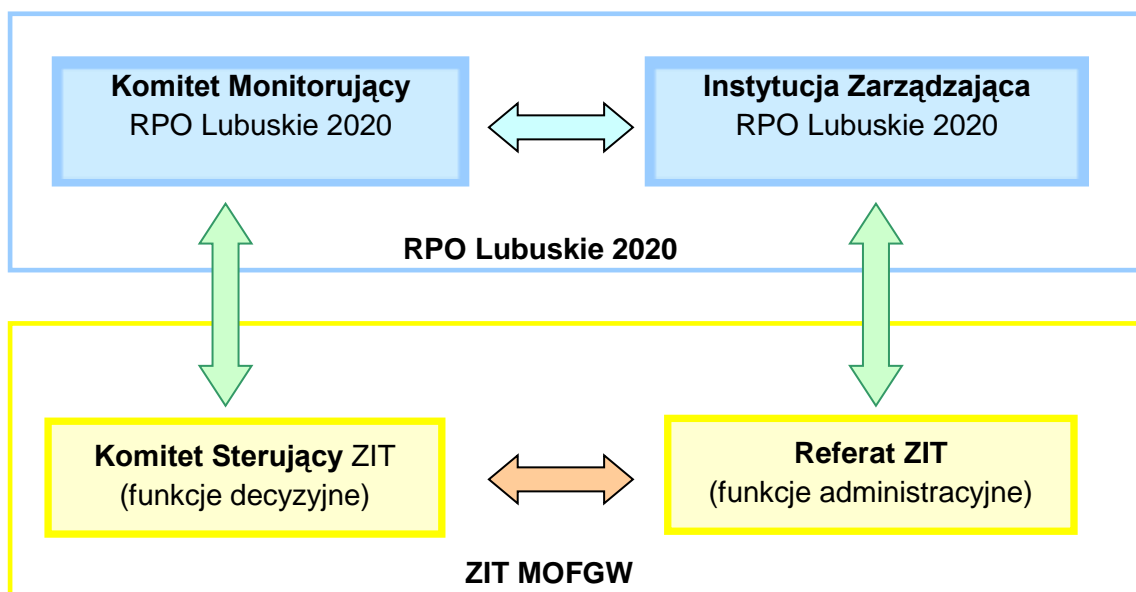
OŚ PRIORYTETOWA / ŹRÓDŁO FINANSOWANIA	Fundusz UE	Oś priorytetowa RPO-L 2020	Wkład UE (euro)	Współfinansowanie krajowe ZIT (euro)	Ogółem (euro)
Oś priorytetowa GOSPODARKA I INNOWACJE			5 000 000	882 354	5 882 354
Priorytet inwestycyjny (3a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości	EFRR	1	4 000 000	705 883	4 705 883
Priorytet inwestycyjny (3b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia	EFRR	1	1 000 000	176.471	1 176 471
OŚ PRIORYTETOWA - GOSPODARKA NISKOEMISYJNA			12 925 920	2 281 045	15 206 965
Priorytet inwestycyjny (4c) wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, w sektorze mieszkaniowym	EFRR	3	5 756 170	1 015 795	6 771 965

Priorytet inwestycyjny (4e) promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu	EFRR	3	7 169 750	1 265 250	8 435 000
OŚ PRIORYTETOWA - ŚRODOWISKO I KULTURA			2 745 000	484 412	3 229 412
Priorytet inwestycyjny (6c) zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego	EFRR	4	2 745 000	484 412	3 229 412
OS PRIORYTETOWA - TRANSPORT			6 500 000	1 147 059	7 647 059
Priorytet inwestycyjny (7b) zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi	EFRR	5	6 500 000	1 147 059	7 647 059
OŚ PRIORYTETOWA - NOWOCZESNA EDUKACJA			6 830 565	1 205 394	8 035 959
Priorytet inwestycyjny (10i) ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia, w tym:	EFS	8	2 341 065	413 129	2 754 194
wsparcie na edukację przedszkolną:	EFS	8	500 000	88 236	588 236
wsparcie na edukację szkolną:	EFS	8	1 841 065	324 893	2 165 958
Priorytet inwestycyjny (10iv) lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmacnianie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami	EFS	8	4 489 500	792 265	5 281 765

OŚ PRIORYTETOWA - INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA			15 280 837	2 696 619	17 977 456
Priorytet inwestycyjny (9b) wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich	EFRR	7	8 084 025	1 426 593	9 510 618
Priorytet inwestycyjny (10a) inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	EFRR	9	7 196 812	1 270 026	8 466 838
OŚ PRIORYTETOWA - POMOC TECHNICZNA			0	0	0
OGÓŁEM			49 282 322	8 696 883	57 979 205

13. System wdrażania ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.

Zadania związane z wdrażaniem Strategii ZIT MOF GW będą realizowane przez Komitet Sterujący Związku ZIT MOF GW oraz Referat ZIT we współpracy z IZ RPO Lubuskie 2020 oraz Komitetem Monitorującym RPO Lubuskie 2020. Wzajemne relacje w/w podmiotów przedstawiono na ryc.27

Ryc. 27. Struktura organizacyjna ZIT MOF GW oraz relacja z IZ RPO Lubuskie 2020
Źródło: opracowanie własne

Komitet Sterujący Związku ZIT MOF GW

Komitet Sterujący tworzą Prezydent Miasta Gorzowa Wlkp. oraz wójtowie gmin tworzących Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp. Przewodniczącym Komitetu Sterującego jest Prezydent Miasta Gorzowa Wlkp. lub upoważniony przez niego zastępca.

Przy podejmowaniu decyzji członkowie Komitetu Sterującego, dążyć będą do jednomyślności. W przypadku braku możliwości uzyskania consensusu decyzje będą podejmowane w drodze głosowania. Dla przyjęcia decyzji wymagana jest bezwzględna większość głosów wszystkich członków Komitetu Sterującego ZIT z zastrzeżeniem, że wśród głosów „za” musi znaleźć się głos Przewodniczącego Komitetu Sterującego ZIT.

Ponadto, w pracach Komitetu Sterującego, na zasadach obserwatorów bez prawa głosu uczestniczyć będą Partnerzy Społeczno – Gospodarczy reprezentujący polityki horyzontalne Unii Europejskiej.

Najważniejsze zadania Komitetu Sterującego

- Przyjęcie Strategii Rozwoju MOF GW,
- Przyjęcia Strategii ZIT MOF GW,
- Zawarcie porozumienia z IZ RPO dotyczącego realizacji ZIT w MOF Gorzowa Wlkp.,
- Udział w formułowaniu kryteriów wyboru projektów do dofinansowania w ramach ZIT,
- Przeprowadzanie oceny strategicznej projektów,
- Zatwierdzanie listy projektów przewidzianych do dofinansowania w ramach ZIT,
- Zatwierdzanie rocznego sprawozdania z wdrażania Strategii ZIT MOF GW,
- Udział w pracach Komitetu Monitorującego RPO Lubuskie 2020,
- Przyjmowania innych dokumentów wymaganych przez IZ RPO, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju lub wynikających z obowiązujących przepisów prawa w zakresie dotyczącym realizacji ZIT oraz funkcjonowania MOF GW.

Szczegółowy zakres zadań Komitetu Sterującego zostanie określony w jego regulaminie.

W skład Komitetu Sterującego ZIT wchodzi:

- 1) Prezydent Miasta Gorzowa Wlkp. lub upoważniony przez niego Zastępca Prezydenta Miasta,
- 2) Wójt Gminy Bogdaniec,
- 3) Wójt Gminy Deszczno,
- 4) Wójt Gminy Kłodawa,
- 5) Wójt Gminy Santok.

Referat ZIT

Referat ZIT funkcjonuje w ramach Wydziału Strategii Miasta Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp., który w zakresie swoich kompetencji ma m.in. zadania związane z planowaniem strategicznym, współpracą z partnerami zewnętrznymi na rzecz rozwoju społeczno-

gospodarczego Miasta Gorzowa Wlkp., a także współdziałaniem z innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami zrzeszającymi samorządy.

Tak więc Referat ZIT umiejscowiony został w otoczeniu instytucjonalnym, które sprzyjać będzie realizacji powierzonych zadań.

Pracodawcą dla osób zatrudnionych w Referacie ZIT jest Prezydent Miasta Gorzowa Wlkp. W zakresie realizacji zadań Referat ZIT będzie stosować regulaminy wewnętrzne Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp.

W zakres działań Referatu ZIT wchodzi m.in.:

- opracowanie i wdrażanie Strategii ZIT, obejmującej m.in. wskazanie: obszarów wsparcia, wymiaru terytorialnego, celów rozwojowych przewidzianych do realizacji w ramach ZIT, a także systemu wdrażania;
- przygotowanie kryteriów wyboru projektów dla ZIT;
- organizacja posiedzeń i obsługa administracyjna Komitetu Sterującego ZIT;
- ocena projektów pod kątem zgodności ze Strategią ZIT;
- opracowywanie listy rankingowej projektów;
- prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych ZIT;
- monitoring realizacji Strategii ZIT;
- współpraca z innymi jednostkami organizacyjnymi urzędu w procesie naboru i realizacji projektów finansowanych z wykorzystaniem wsparcia zewnętrznego.

Miasto Gorzów Wlkp. prefinansuje koszty pracy oraz pozostałe koszty związane z funkcjonowaniem Referatu ZIT, a następnie refunduje je z należnych środków POPT.

Zasady współpracy z Instytucją Zarządzającą RPO Lubuskie 2020

Zasady współpracy pomiędzy Instytucją Zarządzającą RPO Lubuskie 2020 oraz związkiem ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp. określa odrębne porozumienie.

14. Uspołecznienie Strategii ZIT MOF GW.

Zgodnie z przyjętym podejściem partycypacyjnym, uspołecznienie jest bardzo ważne w procesie opracowania i wdrażania Strategii ZIT MOF GW. Wzmacnia demokrację i stosunki partnerstwa samorządów z mieszkańcami. Jest to również pewien sposób edukacji społeczeństwa i najlepsza forma przybliżenia mieszkańcom planów samorządów, ich włączenia, co zwiększy skuteczność zaplanowanych działań. Jest to zgodne z „Zasadami realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce”, które wskazują, że w proces opracowania i realizacji Strategii ZIT MOF GW powinni być zaangażowani również lokalni aktorzy (partnerzy).

Warsztaty.

W ramach prac nad powstaniem projektu Strategii ZIT MOF GW, w każdej z gmin tworzących MOF GW, tj. w Bogdańcu, Deszcznie, Kłodawie i Santoku oraz w Gorzowie Wlkp. przeprowadzone zostały **warsztaty**, rozpoczynające prace nad strategią. Zostały one poprowadzone przez Dolnośląskie Centrum Rozwoju Lokalnego s.c. z Wrocławia – wykonawcę projektu strategii.

20 grudnia 2013r. spotkanie warsztatowe miało miejsce w Gorzowie Wlkp., natomiast kolejne odbyły się w pozostałych gminach MOF GW - 16 stycznia 2014r. w Kłodawie i Santoku oraz 17 stycznia 2014r. w Bogdańcu i Deszcznie.

Na spotkania warsztatowe zaproszeni zostali m.in. radni miasta oraz rad gmin, a także przedstawiciele placówek oświatowych, pracownicy Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp. oraz urzędów gmin.

Informacje o warsztatach umieszczono na miejskiej stronie internetowej www.gorzow.pl, a także na stronach internetowych gmin oraz na tablicach ogłoszeń w siedzibach poszczególnych urzędów.

Celem warsztatów było upowszechnienie zintegrowanego podejścia do problemów miejskiego obszaru funkcjonalnego, a także wypracowanie diagnozy i określenie kierunków rozwoju MOF GW. Podczas spotkań przeprowadzono także część praktyczną z uczestnikami – dotyczącą analizy SWOT.

Pierwsze konsultacje społeczne.

Po wstępnym sformułowaniu tekstu projektu Strategii ZIT MOF GW w dniach od 6 do 20 marca 2014r., przeprowadzono **konsultacje społeczne** tego dokumentu. Informacje o konsultacjach społecznych były rozpowszechnione w prasie o lokalnym zasięgu (ukazały się m.in. w Radiu Gorzów, Gazecie Wyborczej, Gazecie Lubuskiej oraz na stronach internetowych takich serwisów jak: gorzow24.pl, echogorzowa.pl), a także zamieszczono o nich informację w aktualnościach na stronach internetowych poszczególnych urzędów gmin.

Zainteresowani mieszkańcy mogli składać swoje uwagi i wnioski emailiem (projekt dokumentu wraz z formularzem uwag był dostępny w formie elektronicznej), bezpośrednio w siedzibach urzędów pięciu gmin oraz podczas zorganizowanych spotkań z mieszkańcami, które miały miejsce w każdej z gmin tworzących MOF GW.

Spotkania konsultacyjne miały charakter dwustopniowy – na pierwszą część spotkania zapraszano liderów lokalnych m.in. pracowników urzędów, spółek miejskich, placówek kultury, radnych miasta i gmin. Natomiast druga część spotkania poświęcona była mieszkańcom.

Podczas spotkań prezentowano projekt strategii, po czym był czas na dyskusję wraz z uwagami do dokumentu, które zanotowano i rozważono wspólnie z przedstawicielami z każdej z gmin.

Łącznie w trakcie trwania tych konsultacji wpłynęło 45 uwag, nadesłanych od stowarzyszeń lub przekazanych przez mieszkańców MOF GW podczas spotkań konsultacyjnych, a także uzyskanych od samych przedstawicieli gmin.

Uwagi miały zarówno charakter redakcyjny, jak i merytoryczny, w tym odnosiły się do projektów zapisanych w dokumencie.

Raport z konsultacji społecznych z zestawionymi uwagami oraz uzasadnieniem ich przyjęcia bądź odrzucenia, w formie tabelarycznej, opublikowano na miejskiej stronie internetowej Miasta Gorzowa Wlkp., natomiast projekt strategii po przerezagowaniu, z uwzględnionymi uwagami po konsultacjach został przekazany wójtom poszczególnych gmin oraz prezydentowi miasta Gorzowa Wlkp.

Należy dodać, że obecna wersja strategii jest już po uwagach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego i Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju oraz przed konsultacjami społecznymi wynikającymi ze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Drugie konsultacje społeczne.

Kolejne konsultacje społeczne wynikają z ustawy z dnia 3 października 2008r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. z 2013r., poz. 1235 ze zmianami). Zgodnie z ww. ustawą, w ramach konsultacji społecznych, opinii publicznej poddaje się ostateczny projekt strategii wraz z wykonaną dla niego prognozą oddziaływania na środowisko. Zgodnie z prawem, konsultacje trwają co najmniej 21 dni.

Metody włączenia partnerów w realizację Strategii ZIT MOF GW.

W trakcie prac nad powstaniem Strategii ZIT MOF GW zastosowano następujące metody włączenia partnerów (aktorów lokalnych) w realizację dokumentu:

- ogłoszenia na BIP urzędów gmin MOF GW,
- ogłoszenia i informacje umieszczane w aktualnościach na stronach internetowych urzędów gmin MOF GW,
- ogłoszenia i informacje w lokalnych mediach,
- utworzenie zakładki na www.gorzow.pl, poświęconej Strategii ZIT MOF GW,
- przeprowadzenie warsztatów we wszystkich gminach MOF GW,
- konsultacje prowadzone drogą elektroniczną i pocztą tradycyjną, a także możliwość zapoznania się ze sprawą i złożenia uwag w siedzibach urzędów,

- zorganizowanie spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami w każdej z gmin tworzących MOF GW,
- prezentacja projektu Strategii ZIT MOF GW podczas spotkań konsultacyjnych,
- konsultacje z Instytucją Zarządzającą RPO Lubuskie 2020 oraz Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju,
- artykuły w Gorzowskich Wiadomościach Samorządowych,
- informowanie społeczeństwa w ramach przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

SPIS RYCIN

RYC. 1. GMINY WCHODZĄCE W SKŁAD MOF GW.....	21
RYC.2. GMINY UJĘTE W BADANIU „EKSPERTYZA DOTYCZĄCA DELIMITACJI MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO GORZOWA WIELKOPOLSKIEGO”.....	23
RYC.3. POŁOŻENIE MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO GORZOWA WLKP. NA TLE KRAJU.....	24
RYC.4. LICZBA WYJEŹDZAJĄCYCH DO PRACY NAJEMNEJ DO RDZENIA MOF NA 1000 MIESZKAŃCÓW W WIEKU PRODUKCYJNYM (2006R.).....	27
RYC.5. LUDNOŚĆ MOF GW ORAZ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO WEDŁUG EKONOMICZNYCH GRUP – 2012R.....	31
RYC.6. PORÓWNANIE WYNIKÓW SPRAWDZIANU SZÓSTOKLASISTY.....	38
RYC.7. WYNIKI EGZAMINÓW GIMNAZJALNYCH W 2013R. – PORÓWNANIE.....	38
RYC.8. WYNIKI EGZAMINÓW MATURALNYCH W 2013R. POZIOM PODSTAWOWY.....	38
RYC.9. OCENA JAKOŚCI PROGRAMÓW NAUCZANIA NA TERENIE MOF GW.....	42
RYC.10. OCENA JAKOŚCI OBIEKTÓW SZKOLNYCH NA TERENIE MOF GW.....	42
RYC.11. WĘZŁY KOMUNIKACYJNE ORAZ TERENY INWESTYCYJNE NA TERENIE MOF GW.....	53
RYC.12. TERENY INWESTYCYJNE KSSSE PODSTREFA GORZÓW WLKP.....	54
RYC.13. FUNKCJA TURYSTYCZNA W GMINACH MOF GW NA TLE POZOSTAŁYCH GMIN WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.....	57
RYC.14. ŚRODKOWOEUROPEJSKI KORYTARZ TRANSPORTOWY CETC.....	58
RYC.15. GŁÓWNE SZLAKI KOMUNIKACYJNE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.....	59
RYC.16. GŁÓWNE ELEMENTY SIECI TRANSPORTOWEJ (2011) ORAZ OBSZARY O NAJGORSZEJ DOSTĘPNOŚCI CZASOWEJ.....	60
RYC.17. UKŁAD KOMUNIKACYJNY MOF GORZOWA WLKP.....	61
RYC.18. MAPA DROGOWYCH ODCINKÓW SIECI TEN-T W POLSCE.....	62
RYC.19. MAPA STANU BUDOWY DRÓG – LUBUSKIE.....	63
RYC.20. ŚREDNI DOBOWY RUCH POJAZDÓW SILNIKOWYCH NA SIECI DRÓG KRAJOWYCH I WOJEWÓDZKICH W 2010R.....	65
RYC.21. LICZBA SAMOCHODÓW OSOBOWYCH ZAREJESTROWANYCH W GORZOWIE WLKP. I JEJ PROGNOZA DO 2025R.....	66
RYC.22. MAPA WSKAŹNIKA M (LDWN) – HAŁAS DROGOWY W GORZOWIE WLKP.....	67
RYC.23. SCHEMAT LINII TRAMWAJOWYCH I AUTOBUSOWYCH MZK GORZÓW WLKP.....	71
RYC.24. SYSTEM ŚCIEŻEK ROWEROWYCH NA TERENIE GMIN WCHODZĄCYCH W SKŁAD ZWIĄZKU CELOWEGO GMIN MG-6 (W TYM GMIN MOF GW).....	76
RYC.25. SIEĆ KOLEJOWA NA OBSZARZE PN CZĘŚCI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.....	78

RYC.26. LOKALIZACJA OBSZARÓW NATURA 2000.....	87
RYC.27. STRUKTURA ORGANIZACYJNA ZIT MOF GW ORAZ RELACJA IZ RPO LUBUSKIE 2020.....	150

SPIS TABEL

TAB.1. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z PRIORYTETAMI STRATEGII EUROPA 2020	8
TAB.2. SPÓJNOŚĆ OSI PRIORYTETOWYCH STRATEGII ZIT MOF GW Z CELAMI TEMATYCZNYMI ROZPORZĄDZENIA OGÓLNEGO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) NR 1303/2013 Z DNIA 17 GRUDNIA 2013R.....	9
TAB.3. SPÓJNOŚĆ OSI PRIORYTETOWYCH ORAZ PRIORYTETÓW INWESTYCYJNYCH STRATEGII ZIT MOF GW Z PRIORYTETAMI INWESTYCYJNYMI EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU ROZWOJU REGIONALNEGO (EFRR).....	9
TAB.4. SPÓJNOŚĆ OSI PRIORYTETOWYCH ORAZ PRIORYTETÓW INWESTYCYJNYCH STRATEGII ZIT MOF GW Z PRIORYTETAMI INWESTYCYJNYMI FUNDUSZU SPÓJNOCI (FS)..	10
TAB.5. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z ZAŁOŻENIAMI UMOWY PARTNERSTWA.....	11
TAB.6. OBSZARY STRATEGICZNE DŁUGOOKRESOWEJ STRATEGII ROZWOJU KRAJU I ICH SPÓJNOŚĆ ZE STRATEGIĄ ZIT MOF GW	13
TAB.7. OBSZARY STRATEGICZNE I CELE STRATEGII ROZWOJU KRAJU 2020 I ICH SPÓJNOŚĆ ZE STRATEGIĄ ZIT MOF GW.....	13
TAB.8. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z KONCEPCJĄ PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU 2030 (KPZK 2030).....	13
TAB.9. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z CELAMI KRAJOWEJ STRATEGII ROZWOJU REGIONALNEGO: REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE 2010-2020 (KSRR).....	14
TAB.10. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z CELAMI KRAJOWEJ POLITYKI MIEJSKIEJ (PROJEKT MARZEC 2014R.) (KPM).....	15
TAB.11. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z CELAMI STRATEGII ROZWOJU POLSKI ZACHODNIEJ (SRPZ).....	15
TAB.12. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z ZAPISAMI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2020.....	16
TAB.13. KORELACJA POMIĘDZY OSIAMI PRIORYTETOWYMI RPO LUBUSKIE 2020, A OSIAMI PRIORYTETOWYMI STRATEGII ZIT MOF GW.....	17
TAB.14. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF GW Z CELAMI STRATEGII ROZWOJU MOF GW.....	17
TAB.15. WYKAZ GMIN WCHODZĄCYCH W SKŁAD MOF GW.....	20
TAB.16. LUDNOŚĆ MOF GW W LATACH 2002 I 2012.....	26
TAB.17. PRZYROST NATURALNY W MOF GW W LATACH 2002-2012.....	26
TAB.18. SALDO MIGRACJI WEWNĘTRZNYCH/1000 MIESZKAŃCÓW NA TERENIE MOF GW.....	26
TAB.19. LICZBA WYJEŹDŻAJACYCH Z GMIN STREFY ZEWNĘTRZNEJ MOF GW DO PRACY NAJEMNEJ DO RDZENIA NA 1000 MIESZKAŃCÓW W WIEKU PRODUKCYJNYM.....	27

TAB.20. LICZBA I MIEJSCE ZAMIESZKANIA OSÓB CODZIENNIE DOJEŹDŹAJACYCH DO PRACY W GORZOWIE WLKP.....	28
TAB.21. UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOSCI W WIEKU PRODUKCYJNYM.....	32
TAB.22. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W MIASTACH WOJEWÓDZKICH W 2013 R.....	33
TAB.23. INFRASTRUKTURA PRZEDSZKOLNA W GMINACH NALEŻĄCYCH DO MOF GW (2012 R.).....	34
TAB.24. UCZNIOWIE W MOF GW ORAZ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO – SZKOŁA PODSTAWOWA I GIMNAZJUM 2002 I 2012 R.....	36
TAB.25. UCZNIOWIE KORZYSTAJĄCY Z USŁUG EDUKACYJNYCH W GMINACH MOF GW, W KTÓRYCH NIE ZAMIESZKUJĄ I TEGO PRZYCZYNY.....	40
TAB.26. LICZBA I MIEJSCE ZAMIESZKANIA OSÓB CODZIENNIE DOJEŹDŹAJACYCH DO SZKÓŁ WYŻSZYCH NA TERENIE GORZOWA WLKP.....	40
TAB.27. LICZBA I MIEJSCE ZAMIESZKANIA OSÓB CODZIENNIE DOJEŹDŹAJACYCH DO PRZEDSZKOLI I SZKÓŁ NA TERENIE GORZOWA WLKP.	41
TAB.28. UCZNIOWIE SPOZA GORZOWA WLKP. UCZĘSZCZAJACY DO SZKÓŁ W GORZOWIE WLKP.....	41
TAB.29. PODMIOTY GOSPODARCZE – SEKTOR PRYWATNY.....	49
TAB.30. PODMIOTY WPISANE DO REJESTRU REGON NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW.....	51
TAB.31. PRODUKCJA SPRZEDANA PRZEMYSŁU OGÓŁEM I NA MIESZKAŃCA (PODMIOTY O LICZBIE PRACUJĄCYCH > 9) W MIASTACH WOJEWÓDZKICH W POLSCE.....	52
TAB.32. LICZBA MIESZKAŃCÓW W MIEJSCOWOŚCICH OBSŁUGIWANYCH GORZOWSKĄ KOMUNIKACJĄ MIEJSKĄ W 2013 R.....	72
TAB.33. DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA GORZOWA WLKP.....	74
TAB.34. ŚCIEŻKI ROWEROWE W LATACH 2011-2012.....	75
TAB.35. FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE.....	85
TAB.36. SPÓJNOŚĆ CELÓW STRATEGII ROZWOJU MOF GW Z PRIORYTETAMI INWESTYCYJNYMI STRATEGII ZIT MOF GW.....	104
TAB.37. ZAKRES TEMATYCZNY REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO LUBUSKIE 2020 DEDYKOWANY DO REALIZACJI W FORMULE ZIT MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO GORZOWA WLKP.....	108
TAB.38. PROJEKTY KOMPLEMENTARNE DO ZIT MOF GW, KTÓRYCH REALIZACJĘ PLANUJE SIĘ Z PROGRAMU OPERACYJNEGO INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO 2014-2020, W RAMACH ZINTEGROWANYCH DZIAŁAŃ NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW MIEJSKICH.....	139
TAB.39. BUDŻET ZINTEGROWANYCH INWESTYCJI TERYTORIALNYCH MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO GORZOWA WLKP.....	148

Strategia ZIT MOF GW powstała na podstawie opracowania sporządzonego przez Dolnośląskie Centrum Rozwoju Lokalnego s.c. z Wrocławia oraz Centrum Doradztwa i Rozwoju Kompetencji z Wrocławia w ramach projektu „Promocja zintegrowanego podejścia w polityce rozwoju poprzez budowę Strategii Rozwoju Miejskiego oraz Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego”, dofinansowanego z Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013, w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych”, ogłoszonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Projekt realizowany był przez Miasto Gorzów Wielkopolski oraz gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa i Santok.

Nad ostatecznym kształtem Strategii ZIT MOF GW pracował zespół, w skład którego wchodzi:

- **Krzysztof Karwatowicz** – dyrektor Wydziału Strategii Miasta, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego,
- **Iwona Olek** – kierownik Referatu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Wydziale Strategii Miasta,
- **Marta Balik, Marta Matkowska, Małgorzata Tereszczyk-Kaczmarek, Anna Żbikowska** – Referat Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Wydziale Strategii Miasta.